

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА
ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ ЖАҲОН ТИЛЛАРИ
УНИВЕРСИТЕТИ

М.Тошхонов, Р.Турдиқулова, Ш.Пўлатова

ЛОТИН ТИЛИ

Бакалаврият 5220100 – Филология (испан тили)
оғзаки нутқ амалиёти фани бўйича

ЎҚУВ ҚЎЛЛАНМА

Ўзбекистон Давлат жаҳон тиллари университети
Илмий Кенгаши томонидан испан филологияси
факультети ва бўлимлари учун ўқув қўлланма
сифатида тавсия этилган

ТОШКЕНТ –2008

MUQADDIMA

Ushbu o'quv qo'llanmasining asosiy maqsadi chet tillar oliygohlari va xorijiy tillarni o'rganuvchi fakultetlarda boshlang'ich kurslarida o'qiyotgan talabalarga lotin tilini o'rgatish uchun mo'ljallangan. Lotin tili nafaqat qatnashuvchilarni lingvistik dunyoqarashlarini kengaytirishga, balki zamonaviy xorijiy tillarni o'rganishda ilmiy jihatdan yondoshishga ko'maklashadi. O'quv qo'llanmasining maqsadi, faqatgina aniq bo'lgan lotin tili grammatikasi qoidalarini o'quvchilarga etkazish emas, balki ularga bu qoidalarni kelib chiqish tarixi nuqtai nazaridan yangi tillarni paydo bo'lishini analogik taqqoslashga mualliflar harakat qilishdi. O'quvchilar diqqatini mavjud bo'lgan muhim dalillar y'ani tarixiy fonetika, morfologiya va sintaksislarni chuqurroq o'rganishga tortadi. Mavzular fonetik mashqlar, qoidalar, grammatik mashqlar, matnlar, leksik izohlar va matnlar uchun leksik mashqlarni o'z ichiga oladi.

O'quv qo'llanmada dialoglar talabalar nutqini oshirish maqsadida qo'shimcha ma'lumot sifatida berilgan. Darslikni grammatik bo'limi klassik lotin tili grammatikasini tuzilishi va o'ziga xosligini talabalarga o'rgatadi. Grammatik mashqlar, o'rganilgan leksik materiallar asosida tuzilgan va ularga mos keladigan qoidalar tarkibini mustahkamlaydi. Keyingi grammatik bo'lim talabalar diqqatini muhim fonetik mashqlarga jalb etadi. O'quv qo'llanmaning oxirgi qismida lug'at jadvali berilgan bo'lib, unda lotin tilidagi so'zlar hamda ularni o'zbekcha tarjimasi va o'quvchilarga tushunarli bo'lish uchun so'z birikmalari berilgan. O'quv qo'llanmaning asosiy maqsadi, talabalarning talaffuzini, yozuv va og'zaki nutqini oshirishga, lotin tili grammatikasi va leksikasini chuqurroq o'rganishga xizmat qilish uchun rejalashtirilgan.

Mualliflar guruhi ushbu o'quv qo'llanmaning muhokamasida va resenziyalashda berilgan foydali maslahatlari va keskin tanqidlari uchun barcha hamkasblari va resenzentlari; fransuz tili grammatica va til tarixi kafedراسi mudiri J. Yoqubov, II-chet tillar kafedراسi mudiri T. Oltiyev, ispan tili yuqori kurslar kafedراسi mudiri K. Abdullayev, Milliy universitetning roman tillari kafedراسi mudiri T. Mirtolipovlarga samimiy minnatdorchiligini bildirib qoladi.

LOTIN TILI va uning tarixi

Lotin tili hind-yevropa tillari oilasiga mansubdir va hozirgi roman tillarining asosi hisoblanadi. Lotin tili qadimgi *Ossk* va *Umbr* tillari bilan birgalikda qadimiy Italiyaning rivojlanishi jarayonida boshqa tillarni chetga chiqarib, asta-sekin O'rta yer dengizi atrofidagi mamlakatlarda xukmronlik qildi. Eramizdan oldingi bir-minginchi yil boshlarida Appenin yarim orolining g'arbiy qismida joylashgan **LATIO** qabilasi lotin tilida gaplashar edi. Latio territoriyasida yashovchi qabilalarning tili sof lotin tili deb yuritilar edi. Tibr daryosi qirg'oqlarida yashovchi qabilalarning birlashuvi natijasida Latio viloyatining markazi **Roma** (Rim) shahri deb atala boshladi.

Arxeologik qazilmalar ma'lumotiga ko'ra bu voqea eramizdan oldingi **YIII**-asrga tegishlidir. Rimliklarning o'zlari esa, Rimning paydo bo'lishi davrini eramizdan avvalgi **753**- yildan hisoblaydilar. Bizning davrgacha yetib kelgan lotin tilining eng qadimiy yozuv yodgorliklari eramizdan oldingi 7-6 asrning boshlariga tegishlidir. Qadimgi arxeologik davrining adabiy tillari bo'yicha mashhur vakili Rim komediografi **Plavt** hisoblangan. U eramizdan avvalgi 254-180 yillarda yashab o'tgan. Bizgacha uning to'liq nusxada 20 ta komediyasi, bitta komediyasining esa ayrim qismlari yetib kelgan. Shuni ta'kidlash lozimki, Plavt komediyalarining lug'at va fonetik sostavi ma'lum miqdorda bo'lsada klassik lotin normalariga to'g'ri keladi. Eramizdan oldingi birinchi asrdan, eramizning birinchi asr boshlarigacha bo'lgan davrda Rimda bir necha asarlar yaratildi. Bu davrda Rim davlati tarixida juda ko'p sinfiy va ideologik kurashlar bo'lib o'tdi. Rimda yagona aristokratik hokimiyat o'rnatilgani munosabati bilan Sitsiliyada ikki marta qo'zg'olon bo'lib o'tdi. Bu janglarda Rim qo'shinlari mag'lubiyatga uchrashdi. Bundan tashqari eramizdan oldin (138-132 va 104-101) yillar davomidagi urushlarda Rim qo'shinlari qo'zg'olonchilardan bir necha marotaba yengildilar. Bu davrda yashagan *Sitseron* (106-45), *Sezar* (100-44), *Salyustiya* (86-35), *Titaliviya* (59-17), notiqlik san'ati ustasi *Katul* (80-15), *Goratsii* (68-8), *Ovidiy* (43-18) yillarda yozilgan asarlar tahlil qilinganda, adabiy lotin tilining sintaktik

tuzulishining mukammal ekanligini guvohi bo'lamiz. Klassik lotin tilidan Rim badiiy adabiyoti tilini ajratish maqsadga muvofiqdir. Chunki eramizning II –asriga to'g'ri keladigan davr ya'ni ilk Imperiya davrida *Lartial*, *Kvesal*, *Tatsit* kabi yozuvchi va shoirlar tomonidan yaratilgan asarlar ma'lum miqdorda o'z uslubi bilan ajralib turadi. Lotin tilining inqirozga yuz tutgan davrida rivojlanishi tugab borayotgan lotin tili alohida ahamiyatga ega. Bu davr eramizning 2-6 - asrlariga to'g'ri keladi. Bu vaqt Buyuk Imperiya mag'lubiyatidan so'ng 476 - yilda *Varvarlar* davlatining paydo bo'lishi davridir. ("*Varvarlar*"- qadimiy yunonlarda va rimliklarda madaniyatdan orqada qolgan chet elliklarga berilgan nom.)

Bu davrda qadimiy an'analar yo'qola boshladi. Tarixiy qo'llanma sifatida ishlatilishi mumkin bo'lgan *Ammisiy Marusligining* (330-400 asr) asarlarida ayrim imperatorlarning biografiyalari saqlanib qolgan, unda tugab borayotgan Imperiya davrida *Xristian* dinining tarqalishi, *Ieronim* (348- 420), *Avgustin* (354-430) va boshqalarning lotin tilida yozilgan xristian adabiyotlari vujudga kelishi to'g'risida axborot berilgan. Bu yozuvchilar asarlarida juda ko'p morfologik va sintaktik o'zgarishlar yuz berdiki, ular bevosita yangi roman tillarinig paydo bo'lishiga asos bo'la boshladi. Klassik lotin tilini vujudga kelishi va rivojlanish davri, Rimning *O'rta Yer* dengizida ulkan quldorlik tuzumi mamlakatiga aylanishi davriga to'g'ri keladi. Rimliklar bosib olgan territoriyalarda *Gretsiyada* , *Kichik Osiyoda*, *Afrikaning* shimoliy qirg'oqlarida, *Grek* tili madaniyati keng tarqalgan edi. Shuning uchun ham bu joylarda lotin tili ko'p ishlatilmas edi, lekin *O'rta yer* dengizining g'arbiy tomonlarida ahvol boshqacha edi. Eramizdan oldin 2 - asrning oxirlarida lotin tili butun *Italiya* territoriyasida hukmron til bo'lib qolmasdan balki rasmiy til sifatida rimliklar bosib olgan *Pirenay* yarim orolidagi viloyatlariga va hozirgi *Fransiyaning* janubiy tumanlariga ham tarqala boshladi. *Rim* askarlari va savdogarlari orqali lotin tili o'zining so'zlashuv formasida mahalliy xalq tomonidan yaxshi o'zlashtirila boshlandi. Bu bosib olingan territoriyalarni romanizatsiyalashtirishning eng qulay yo'llaridan biri edi. Bundan tashqari, to'g'ridan-to'g'ri rimliklarni yaqin qo'shnilari **Kelt** territoriyasida

yashayotganlar hozirgi *Fransiya, Belgiya, Niderlandiya, Shveytsariye* ham lotin tilida gaplasha boshladi. Aslida rimliklarning *Galliya* territoriyalariga bostirib kirishlari eramizdan avvalgi 1- asrning 2-yarmida **Yuliy Sezar** qo'mondonligi ostida harbiy harakatlardan boshlangan edi (58 -51 yillardagi Galliya urushi).

Shu paytda Rim qo'shinlari *Reyn* daryosi sharqiy tumanlarida istiqomat qiladigan german qabilalari bilan to'qnashdilar. *Sezar* yana eramizdan oldingi 55-54-yillarda Britaniyaga yurish qildi. Lekin bunday qisqa muddatli urushlar Rim va Britaniyaliklar o'rtasida juda ko'p kelishmovchiliklarni keltirib chiqardi.

Faqat **100**-yildan so'ng eramizning **43**-yilida *Britaniya, Rim* qo'shinlari tomonidan bosib olindi. Rimliklar bu territoriyada **407**-yilgacha hukmronlik qildilar. Shunday qilib, **500** yil davrida Galliya, Britaniya territoriyalaridagi qabilalar, hamda germanlar tiliga lotin tili o'zining juda qattiq ta'sirini ko'rsatdi. Lotin tili so'zlashuv formasida yangi milliy roman tillarining vujudga kelishiga asos bo'ldi. Bu guruhra **Appenin** yarim oroli territoriyasida vujudga kelgan *Italyan* tili qadimiy *Galliya* territoriyalarida rivojlangan fransuz va provansal tillari, *Pireney* yarim orolida vujudga kelgan ispan va portugal tillari, Rim koloniyasi hisoblangan *Rossiya* territoriyasida retoraman tili, *Rim* provinsiyasi hisoblangan *Dakiya* territoriyasida rumin tili, *Moldaviyadagi* moldavan tillari kiradi. *Roman* tillarining kelib chiqishi umumiy bo'lsa-da, hozirgi paytda ular o'rtasida juda katta farqlar bor. Buni lotin tilining bu hududlarga bir necha asrlar davomida kirib kelganligi, mahalliy qabilalar tili va shevalari ta'siri natijasida bir necha marta o'zgarganligi bilan tusunturish mumkin. Eramizdan oldingi 1 asrdan eramizning birinchi asrigacha rimlik german qabilalarini o'zlariga bo'ysindirmoqchi bo'lgan bo'lsa, ular buning uddasidan chiqa olishmadi. Faqat ular o'rtasidagi iqtisodiy aloqalar juda ko'p vaqt davom etdi. Bu aloqalar asosan *Reyn* va *Dunay* daryolari qirg'oqlarida joylashgan Rim koloniyalari territoriyalari orqali amalga oshirilardi.

Shu sababli ayrim nemis shaharlari nomlari lotin tilidan kelib chiqqan. Britaniyada ham lotin tili ta'sirini shahar nomlarida uchratish mumkin.

Stato della Citta del Vaticano

Rimning g'arbiy qismidagi Monte-Vatican tepaligida joylashgan. Mustaqil shahar-davlat. Katolik cherkovining siyosiy, ma'muriy va mafkuraviy markazi. Qariyb hamma tomoni tosh devor bilan o'ralgan. Maydoni **0,44** km². Doimiy aholisi 1ming kishiga yaqin (shundan 700 kishi Vatikan fuqorosi.). Rasmiy tillari: **lotin** va **italyan** tillari.

Davlat tuzumi: Vatikan cheklanmagan teokratik monarxiya. Konstitutsion hujjatlari (o'zining bayrog'i, gerbiga ega) 1929 yilda qabul qilingan.

Davlat boshlig'i – Rim papasi. 1996 yil fevralda papa Ioan Pavel II tomonidan chiqarilgan yangi Konstitutsiyaga ko'ra, papa odatda kardinallar orasidan yashirin ovoz berish yo'li orqali kardinallar hay'ati tomonidan umrbod saylanadi. Oliy qonun chiqaruvchi, ijroiya va sud hokimiyati papa qo'lida. Ayni vaqtda u Rim katolik cherkovining ham boshlig'i hisoblanadi.

Papa huzuridagi maslahat organi kardinallar hay'ati cherkovining eng muhim ishlarini muhokama qilish va papani saylash uchun yig'ilib turadi. Rim papasi Ioan Pavel II 1978 yil 16- oktyabrda saylangan. Bu kun Vatikanda milliy bayram sifatida nishonlanadi.

Tarixi: Ilk o'rta asrlarda Rim papalarining turar joyi, 1377 yildan boshlab esa doimiy qarorgohi. 8-asrdan cherkov davlati sifatida mavjud. 1870 yilda Italia qirolligi tarkibiga qo'shib olingan. 1929 yilda papa bilan Italia hukumati o'rtasida Lateran bitimi natijasida Vatikan davlati qayta tiklandi va 11 fevralda mustaqil davlat sifatida tan olindi. Katolik cherkovining xalqaro markazi sifatida Vatikan dunyoning ko'pgina mamlakatlariga ijtimoiy turmushiga ta'sir o'tkazadi. Davlat iqtisodiy negizini kapital mablag'lardan tushadigan daromadlar, milliy katolik cherkovlarining badallari, dindorlarning ehsonlari tashkil qiladi. Vatikan jahonning bir qancha kompaniya va banklari aksiyasiga ega. Italiya, Ispaniya, Germaniya mamlakatlarida katta yer maydonlariga ega. Xorijiy sayyoxlik, pochta markalari chiqarish, sovg'alar sotish ham ko'p daromad keltiradi.

Pul birligi – Ital’yan lirasi, “Acta apostolice sedis” oylik byulliteni, “ Annuario Pontificio” yillik ma’lumotnomasi, “Osservatore” katoliklar haftanomasi, “Osservatore romano “ kundalik gazetasi rasmiy nashrlari hisoblanadi. Vatikan televizion markazi : “Centro televisivo Vaticano” 1983 yilda barpo etilgan. Vatikan radiosiga 1931 yil 12 fevralda asos solingan.

Bu til so’nmasdan burun qanday qilib ming yillar umr kechirgan ekan?

Avvalo buni biz tarixiy yodgorliklar, o’rta asr hujjatlari, uyg’onish davri ijod namunalariidagi matnlar, asarlar orqali tildagi yuz bergan rivojlanish va o’zgarishlarni asrlar davomida kuzatishga muvaffaq bo’lamiz. Bundan tashqari u roman tillarida, rimliklar tomonidan zabt etilgan, Uning siyosiy-madaniy ta’siridan foydalanadigan xalqlar tilida saqlanib qolgan. Shuni tushunish kerakki lotin tili ta’sirida boshqa tillar ham o’zgargan, ularning leksikasi ma’lum miqdorda lotincha so’zlar bilan boyitilgan. Olimlarning hisoblashlaricha, ingliz tilida ko’p qo’llaniladigan **20000** dan ko’proq so’zlarning **10400** tasi lotin tilidan , **2200** tasi yunon tilidan faqat **5400** tasi anglosaks tilidan kelib chiqqandir. Ko’pgina lotincha so’zlar rus tiliga ham kirgan. Bunda nafaqat ko’p hollarda xalqaro hisoblangan ilmiy atamalar , balki jonli tildagi ko’pgina so’zlar ham o’zlashgandir. Ular tilimizga shunchaki singib ketganki, biz ularni yoshlikdan qo’llaymiz va chet tilidan kirib kelgan deb hisoblamaymiz. Ta’lim sohasiga aloqador misollar keltirishimiz mumkin: institut, direktor, student, leksiya, auditoriya, tablitsa.

Lotin tili fonetikasi

Lotin tilining talaffuzi o’zining tarixiy taraqqiyoti davrida bir qancha o’zgarishlarga uchradi. Quyida lotin tili alifbosidagi harflar ro’yxati keltirilmoqda. Lotin tilida hozirda 25 ta harf bor, bundan tashqari, bir nechta harf birikmasi, 2 ta diftong va 2 ta digraf mavjud.

№	Bosma harflar	Harflarning o'qlishi	Talaffuzi
1.	Aa	A	[a]
2.	Bb	Be	[b]
3.	Cc	Tse	[ts] [k]
4.	Dd	De	[d]
5.	Ee	E	[e]
6.	Ff	Ef	[f]
7.	Gg	Ge	[g]
8.	Hh	Ha	[h]
9.	Ii	Ii	[i]
10.	Jj	jota	[y]
11.	Kk	Ka	[k]
12.	Ll	El	[l]
13.	Mm	Em	[m]
14.	Nn	En	[n]
15.	Oo	O	[o]
16.	Pp	Pe	[p]
17.	Qq	Qu	[k]
18.	Rr	Er	[r]
19.	Ss	Es	[s] [z]
20.	Tt	Te	[t]
21.	Uu	U	[u]
22.	Vv	Ve	[v]
23.	Xx	Iks	[gz] [ks]
24.	Yy	ipsilon	[i]
25.	Zz	zeta	[z]

Vocbles (Unli tovushlar)

Lotin tilida 6 ta unli tovush mavjud; unli tovushlar bu tilda vocbles deb ataladi, ulardan 3 tasi yumshoq va 3 tasi qattiq unlilar.

Unli tovushlar - **a,e,i,o,u,y**

Yumshoq unlilar - **i,e,y**

Qattiq unlilar - **a,o,u**

Klassik lotin tilida va qadimiy hind-yevropa tillarida unlilar uzun va qisqa talaffuz qilingan. Agar unli harfning ustiga “-“ to’g’ri chiziq qo’yilsa, u cho’ziq talaffuz qilinadi. Misol: lingua, amoca.

Agar unli harfning ustida yoysimon belgi bo’lsa, bu unli harf qisqa talaffuz qilinadi, rṛrr - tabūla, aquīla. Unli harflarning uzun yoki qisqaligiga qarab, so’z ma’nosi o’zgaradi:

lober - ozodlik

s3ro - kech

venot - u keladi

līber - kitob

sěro - men ekyapman

venīt - u keldi

Lotin tilida diftonglar va digraflar mavjud.

Ikkita unli harf birikmasining ikkita tovushni ifodalashi diftong deyiladi.

Diftonglar:

au-[au]- aurora [avrora]-tong

eu -[eu]- Europa [europa]-Yevropa

Ikkita unli harf birikmasining bitta tovushni ifodalashi monoftong deyiladi. Lotin tilida bir tovushni ifodalovchi asosan ikkita digraf mavjud.

Digraflar: ae- [e]- Caesar [tsesar]- Sezar

oe- [e] -foedus [fedus]- shartnoma, poena [pena]-jazo

Agar ikkita unlini alohida talaffuz qilish kerak bo’lsa, unda ikkinchi unliga cho’ziqlik (-) yoki qisqalik (̣) belgisini qo’yish kerak.

połma-[poema]- doston, aēr -[aer]- havo.

Consonantes (Undosh tovushlar)

Lotin tilida undoshlarni talaffuz qilinishi:

C- undoshi e,i,y - yumshoq unlilari va *ae,oe* digraflari oldida kelsa –[ts] deb talaffuz qilinadi. Masalan;

cito-tez, caelum-osmon, cena-tushlik;

a,o,u qattiq unlilari oldida, undoshlar oldida va soʻz oxirida [k] - deb talaffuz qilinadi. Masalan;

causa - sabab, casa-uy, credo - men ishonaman.

K - tovushi klassik lotin alifbosidan qolgan boʻlib [k] deb oʻqiladi.

Masalan; Kalendae - kalendar

L - undoshi xuddi ingliz, nemis va fransuz tillaridagi kabi yumshoq oʻqiladi : luna – oy.

Q - tovushi – *u*- bilan birga qoʻllanib [kv] deb talaffuz qilinadi.

Masalan ; quartus [kvartus] - toʻrtinchi, quintus [kvintus] - beshinchi

S - tovushi ikki unli ortasida kelsa yoki har qanday bir unli bilan -m,n- undoshlaridan keyin kelsa [z], qolgan hollarda [s] deb talaffuz qilinadi.

Masalan ; rosa- atirgul, Asia-azia, mensis –oy (yildagi oy), servus – hizmat.

Ti-harf birikmasi unlilardan oldin kelsa [tsi] deb talaffuz qilinadi.

Masalan, natio[natsio] -xalq, Terentia [terentsia]- Terentia, ism.

Lekin –ti- harf birikmasidan oldin -s,t,x- undoshlari kelsa [ti]-deb talaffuz etiladi: bestia [bestia] - yirtqich, mixtio [mikstio]-aralashish, Attius [attius]-ism.

Ngu- harf birikmasi unlilar oldida kelsa [ngv], qolgan hollarda [ngu] deb talaffuz qilinadi :

Masalan ; lingua[lingva]-til; angulus[angulus]- burchak.

Su - harf birikmasi - a,e- unlilari oldida [sv] deb, qolgan hollarda [su]-deb talaffuz qilinadi : suavis[svavis]-yoqimli, suus[suus]-oʻziniki.

Y,z- tovushlari grek tilidan kirib kelgan so'zlarda uchraydi :

Masalan ;symptoma [simptoma]-belgi; zephyrus[zefirus]-zefir.

X - undoshi ikki unli orasida kelsa [gz], qolgan hollarda [ks] deb talaffuz qilinadi; Masalan ; exemplar [egzemplar]-namuna, maximus [maksimus]-eng katta.

Quyidagi harf birikmalari grek tilidan kirib qolgan so'zlarda ko'proq uchraydi :

ph - rus tilida [f] : philologia - filologiya

th - rus tilida [t] : theatrum - teatr

rh - rus tilida [r] : rhetorika- ritorika

ch - rus tilida [x] : pulcher - chiroyli

1- mashq. So'zlarni to'g'ri talaffuz qiling va transkripsiyasini yozing:

aequus,praesens,phalanx,spatium,,propinquus,labyrinthus,oceanus,coepi,
machina,amica,occido,aes,vae, puella, Latium, prygia, praemium,sex, sebi,
Cyclops, schola, incola, saeculum , accuso, oceanus, bibliotheca, thrax, jam, quod,
Julius, filia, machina, antiquus, justitia, circulus, Junius, Asia, bestia, lingua,
aequus, caelum, Caesar, Graeci, Celtae, aera, Syracusae, Thermopylae.

Bo'g'inlarning cho'ziqlik va qisqalik qoidalari.

Lotin tilida bo'g'inlardagi tovushlar cho'ziq va qisqa talaffuz etiladi.Cho'ziq talaffuz qilinadigan tovushlar ustiga to'g'ri chiziq, qisqa talaffuz qilinadigan tovushlar ustiga yoysimon chiziq chiziladi.

Cho'ziqlik qoidalari :

1.Agar bo'g'i nda diftong bo'lsa shu bo'gin cho'ziq talaffuz qilinadi :

a3tas-hayot   ca3lum-osmon

a3des-xona   po3na-jazo

2. Agar unli harf ikki va undan ortiq undosh harflar yoki x va z undoshlaridan oldin kelsa shu bo'g'in cho'ziq talaffuz qilinadi ;

reflʒxus - odat

exotus - natija

ʒxcuso-uzr so'rayman

schozandra - limon o't

3. Agar bog'inda ыг,он,вт,фг,вр,вл,фс qo'shimchalari qatnashsa shu bo'g'in cho'ziq talaffuz qilinadi : aquφsus - sersuv

сарыт – bosh

Qisqalik qoidalar :

1. Agar unli harf boshqa unli harf oldidan kelsa, shu bo'g'in qisqa talaffuz qilinadi : olëum - moy

folëum- barg

Adriānus - Adrian

2. Agar unli harf **bl,br,cl,cr,dl,dr,pl,pr,tl,tr,gr,gl** harf birikmalari oldida kelsa, shu bo'g'in qisqa talaffuz qilinadi : palpëbra - qovoq

prtria - vatan

3. Agar unli harf *ch,ph,th,rh* va qu harf birikmasidan oldin kelsa, shu bo'g'in qisqa talaffuz qilinadi: machīna - mashina

antīquus- qadimgi

Izoh. Undosh harflar orasida soqov hamda yumshoq undosh tovushlar mavjud. «soqov» undosh tovushlar muta termini bilan, «yumshoq » undosh tovushlar esa liquida termini bilan ataladi. «soqov» va «yumshoq » undosh tovushlarning birikmasi muta cum liquida deb ataladi. Bular quyidagilar: **br,bl,cl,cr,pl,pr,dl,dr,tr,tl,gr,gl**

4. Agar bo'g'inda ul,ib,id,ol,il harf birikmalari bo'lsa shu bo'g'inlar qisqa talaffuz qilinadi : gracīlis – nafis, facīlis – yengil.

So'zlarni bo'ginlarga bo'lish.

O'zbek tilidagidek lotin tilida ham so'zlar bo'g'inlarga bo'linadi. So'zda nechta unli bo'lsa, shuncha bo'gin bo'ladi.

bel-la-dʒn-na - sohibjamol

So'zlar quyidagi holatlarda bo'g'inlarga bo'linadi :

1. Yakka undoshlar (shuningdek qu harf birikmasi) oldidan bo'g'inga bo'linadi:

ro-sa, a-qua, au-rum, Eu-ro-pa.

2. Muta cum liquida harf birikmalari oldidan va boshqa undosh harflar birikmasi oldidan bo'g'inga bo'linadi :

a-gri-cō-la - dehqon

pr-tri-a - vatan

dis-cī-pli-na - tartib

pūnc-tum - nuqta

for-ty-na - taqdir

3. Old qo'shimcalarning ajratilishiga ko'ra bo'g'inga bo'linadi :

de-scen-do pastga tushyapman

ab-scin-do yirtayapman

abs-ce-do taslim bo'layapman

4. Til o'rta tovushi yota unlilar orasida kelganda ikkilanadi,yani ikki bo'ginga bo'linadi :

pej-jor yomonroq

maj-jor kattaroq.

Accentus (Urg'u)

O'zbek tilida urg'u har doim so'zning oxirgi bo'ginidagi unli tovushga tushadi. Lotin tilida esa urg'u so'zning oxiridan ikkinchi yoki uchinchi bo'g'indagi unliga tushadi. Lotin tilida urg'uning quyidagi xossalari mavjud :

1. Lotin tilida urg'u hech qachon so'zning oxirgi bo'g'iniga tushmaydi .

2. Ikki bo'ginli so'zlarda urg'u har doim so'zning oxiridan ikkinchi bo'g 'indagi unliga tushadi :

lʼ-na - oy,

mō-ter ona.

3. Agar soʻzning oxiridan ikkinchi boʻgʻini choʻziq boʻlsa, urgʻu shu boʻgʻinning unli tovushiga tushadi : ma-gos-ter ustoz, oʻqituvchi

fe-n3s-tra deraza

4. Agar soʻzning oxiridan ikkinchi boʻgʻini qisqa boʻlsa, urgʻu shu soʻzning oxiridan uchinchi boʻgʻindagi unli tovushga tushadi :

in-sŭ-la orol

me-dĭ-cus shifokor.

1-mashq. Quidagi soʻzlarni boʻgʻinga boʻlib urgʻu qoʻying :

equus, pila, pauper, silva, scribtor, sagitta, aratrum, ablativus, abesse, majus, laboro, aegrotus, epistula, amica, puella, potentia, janua.

2-mashq. Savollarga javob bering.

1. Lotin tili qaysi tillar oilasiga kiradi ?
2. Lotin tili nechta til guruhiga boʻlinadi ?
3. Diftong va digraf deganda nimani tushunasiz ?
4. Qachon boʻgʻinda choʻziq va qisqalik belgilari ishlatiladi ?
5. Qanday holatlarda soʻzlar boʻginlarga boʻlinadi ?
6. Zoʻzlarda urgʻu asosan qaysi boʻgʻinlarga qoyiladi ?

Maqol va matallar

1. Scientia potentia est - Bilim bu kuchdir

2. Mens sana in corpore sano - Sogʻ tanda sogʻlom aql

3. Patriam amare et defendere d3b3mus - Vatanni sevmoq va himoya qilmogʻimiz kerak.

M O R F O L O G I Y A

(So'z turkumlari)

So'zlarning ma'no va grammatik jihatidan o'xshashliklariga ko'ra ayrim leksik-grammatik turlarga bo'linishi natijasida hosil bo'lgan guruhlariga so'z turkumlari deb ataladi. Lotin tilida ham o'zbek tilidagidek mustaqil va yordamchi so'z turkumlari mavjud.

Mustaqil so'z turkumlari:

Nomen Substantivum	- ot so'z turkumi
Nomen Adjectivum	- sifat so'z turkumi
Verbum	- fe'l so'z turkumi
Pronomen	- olmosh so'z turkumi
Numerale	- son so'z turkumi
Adverbium	- ravish so'z turkumi.

Yordamchi so'z turkumlari :

Praepositio	- old ko'makchilar yoki predloglar
Conjunctio	- bog'lovchilar
Interiectio	- undov
Particulae	- yuklamalar

Nomen Substantivum

(Ot va uning formalari).

Predmetning ma'nosini ifodalaydigan va grammatik son,(egalik),rod, kelishik kategoriyalariga ega bo'lib, kim?, nima? savollariga javob beradigan mustaqil so'z turkumiga ot deyiladi. Otlarda uch xil grammatik rod bo'lib, ular quyidagilar :

G E N U S

Genus masculinum	- muj rod (m)	hortus,i,m-bog', ager,i,m-dala.
Genus femininum	- jens.rod (f)	puella, ae,f-qiz, dies,ei,f-kun.
Genus neutrum	- sred.rod (n)	mare,is,n-dengiz, verbum,i,n-so'z

NUMERUS

Otlar ikkita songa ega: Numerus singularis - birlik son. Otning birlik soni ot o'zagidan hosil bo'ladi. Lo'g'atda berilishi birlik sonidir.(**a, us,er,ir, um, or, os, as, es, x,o, io,en, us, u, s,**)

Misol: pomum ,schola , uva, floris,amocus, magoster va boshqalar.

Numerus pluralis - ko'plik son. Otning ko'plik soni ot o'zagiga qo'shimcha qo'shish orqali hosil qilinadi.(**ae, i, a, es, a, u, ua,es**)

Misol: amocae, magostro, bella, mari, domus, fructus, dies.

CASUS (kelishiklar)

Lotin tilida ham o'zbek tilidagidek 6 ta kelishik mavjud :

1. **Casus Nominativus** - bosh kelishik.
2. **Casus Genetivus** - qaratqich kelishik
3. **Casus Dativus** - jo'nalish kelishik
4. **Casus Accusativus** - tushum kelishik
5. **Casus Ablativus** -chiqish kelishik
6. **Casus Vocativus** - chaqirish kelishik.

Vocativus kelishigi hozirgi vaqtda qo'llanilmaydi, aniq ism yoki narsalarga nisbatan ishlatiladi.Eski slavyan tillarida, ya'ni Belorus hamda Ukrain tillarida, arxaik so'zlarda ishlatiladi.

Qaratqich kelishigi birlik qo'shimchasiga qarab otlar- 5- ta turlanish turiga bo'linadi:

	I	II	III	IY	Y
Nom.sing.	a (f)	us,er (m); um (n)	voc et cons. i	us (m); u (n)	es (f)
Gen.sing.	ae	i	is	us	3i

Otlar lug'atlarda nominativus singularisda, keyin genetivus singularis qo'shimchasi, so'ngra otlarning rodi va oxirida tarjimasi beriladi: Misol:

natura, ae, f	- tabiat
lupus, o, m	- bo'ri
bellum, o, n	- urush
puer, o, m	- bola
civis, is, m, f	- fuqoro
fructus, us, m	- meva
dies, is, f	- kun

Otlar kelishiklar bo'yicha turlanganda ot negiziga kelishik qo'shimchalari negizini topish uchun qaratqich kelishigi birlik soni shaklidan kelishik qo'shimchasi olib tashlanadi:

nom.sing.	gen.sing.	Otning negizi
aqua	aquae	aqu
lupus	lupi	lup
septum	septi	sept

Declinatio prima

(Otlarning birinchi guruhda turlanishi)

Otlarning birinchi guruhda turlanishiga Nom.Singda – *a-* qo'shimchasi bilan tugagan femininum rodidagi otlar kiradi. Bu otlar Gen.Singda – *ae-* qo'shimchasi bilan tugaydi.

Birinchi guruh otlarining lug'at formalari quyidagicha:

silva, ae, f	- o'rmon
rosa, ae, f	- atirgul
schola, ae, f	- maktab
luna, ae, f	- oy
causa, ae, f	- sabab

Birinchi guruh otlari kelishiklarda quyidagi qo'shimchalar orqali turlanadi:

<i>Casus</i>	<i>Sing</i>	<i>Plur</i>	<i>sing</i>	<i>plur</i>
Nom.Voc.	a	ae	scholr	scholae
Gen.	ae	arum	scholae	scholbrum
Dat.	ae	as	scholae	scholos
Acc.	am	as	scholrm	scholbs
Abl.	B	is	scholb	scholos

1-mashq.   *Recita*

Rector, decanus, professor, magister, Polinia, Cracovia, Vistula, Hungaria, actor, scaena, circus, schola, agrecultura, navigatio, medicus, medicamentum, aqua, fortuna, res publica, pro publica bono, Lingua Graeca, veto, meditatio, recitatio, declamatio, Rhodanus, Rhenus.

2-mashq.   Tarjima qiling :

Tullia puella Romana est. Terentia matrona est. Terentia mater Tulliae est. Yulia, Aemiliae filia, Tulliae amica est. Terentia Syram vocat: "Syra! Tulliae tunicam novam da!" . "Quo properas, Tullia?" - Syra rogat. "Silvam cum amica propero" - respondet Tullia.

Yangi sorzlar :

Puella, ae ,f - qiz bola

est -bor , ega bo'lmoq

mater - ona

Amica,ae - dugona

Tunica, ae - tunika

Da - ber

Properas - shoshilish, ketish

Silva,ae - o'rmon

Romana,ae - rimlik

Matrona,ae - ayol,xotin kishi

Filia,ae - qiz

Vocat - chaqirmoq

Nova, ae- yangi

Quo? - qayerga

Rogat- so'ramoq

Cum amica- dugona bilan

Propero-ketyapman,shoshilyapman

Respondet –javob bermoq

Quo properas ? - qayerga borasan

Quo-cum properas? - kim bilan ketyapsan

Tullia,Yulia,Aemilia,Terentia- rimliklarning ismlari

Syra- xizmatchining ismi

3-mashq.Quyidagi so'zlarni lotin tiliga tarjima qiling :

Yerda, Italiyada, o'rmonda, orollarda, o'rmondan, yerdan, bog'ga, bog'dan.

4-mashq.Savollarga javob bering :

1. Lotin tilida birinchi turlanishdagi otlar rus tilidagi turlanishdagi otlar bilan umumiy o'xshashligi bormi?
2. Otlarning asosiy grammatik kategoriyalarini ayting?
3. Grammatik kategoriyalar boshqa xind-yevropa tillari bilan o'xshashligi bormi? Qanday o'xshashligi bor?

Maqol va matallar

1. Mala gallina,malum ovum- Yomon tovuqdan yaxshi tuxum bo'lmaydi.

2.Mala herba cito crescit- Yomon o't tez o'sadi.

3.Vita brevis, ars longa - Hayot qisqa, san'at abadiydir.

Declinatio secunda

(Otlarning ikkinchi guruhda turlanishi)

Otlarning ikkinchi guruhda turlanishiga mas.nom..sing.da - us, -er - ir; va neut.nom.singda.da – um; qo'shimchalari bilan tugagan otlar kiradi. Gen.sing.da ikkala rodga otlar- o qo'shimchasi bilan turlanadi.

Ular lugatlarda quyidagicha beriladi :

mundus, o ,m - tinchlik

hortus, o, m - bog'

liber,bro,m - kitob

bellum,o,n - urush.

Ikkinchi guruh otlari kelishiklarda quyidagi qo'shimshalar orqali turlanadi:

Casus	Singularis		pluralis	
	Mas	neut	mas	neut
Nom	ūs ,er,ir	um	i	ī
Gen	o	o	ϕrum	ϕrum
Dat	o	o	os	os
Acc	um	um	ϕs	a
Abl	o	o	os	is
Voc	ě	um	o	a

Liber, bro, m - kitob

	sing.	plur
Nom.	liber	libro
Gen.	libro	librϕrum
Dat.	librϕ	libros
Acc.	librūm	librϕs
Abl.	librϕ	libros
Voc.	liber	libro

Foleum, o, n - barg

	sing	plur
	foleūm	foleī
Gen.	foleo	foleϕrum
Dat.	foleϕ	foleos
Acc.	foleūm	foleī
Abl.	foleϕ	foleos
Voc.	foleūm	foleī

Hortus, o, m - bog'

	Sing.	Plur.
Nom.	hortūs	horto
Gen.	horto	hortϕrum
Dat.	hortϕ	hortos
Acc.	hortūm	hortϕs
Abl.	hortϕ	hortos
Voc.	hortě	horto

1-mashq. So'zlarni to'g'ri talaffuz qiling :

amocus, medicus, discipulus, periculum, bellum, exemplum, locum, lingubum, poetum.

2-mashq. Berilgan so'zlarni gen.plur.dan abl.sing.ga aylantiring:

magistrum, latium, scholam, puerum, copiam, campum, aurum, astrum.

Maqol va matallar

- 1. Qui non laborat - non manducet - Ishlamagan tishlamaydi**
- 2. Ut saluamur, ita resalutamur - Salomga yarasha alik olmoq**
- 3. Domus propria - domus optima - O'z uying, o'lan to'shaging**

Nomen adjectivum

(Sifat so'z turkumi)

Predmetning belgisini, hajmini, mazasini, shaklini bildirib qanday? qanaqa? kabi so'roqlarga javob bo'lgan so'z turkumi sifat deb ataladi. Lotin tilida sifatlar ikkiga bo'linadi:

- 1. Birinchi va ikkinchi guruhda turlanuvchi sifatlar ;*
- 2. Uchinchi guruhda turlanuvchi sifatlar;*

Lotin tilida sifatlar ham rod, son, kelishik kategoriyalariga ega. Ular ham otlar kabi kelishiklarda turlanadi. Sifatlarining alohida kelishik qo'shimchalari bo'lmaganligi sababli ular I, II va III chi guruhda turlanuvchi otlarning kelishik qo'shimchalari bilan turlanadi. Birinchi guruhdagi sifatlar jenkkiy rodga tegishli bo'lib ular otlarning I chi guruh kelishik qo'shimchalari orqali, ikkinchi guruh sifatleri masc.va neut.rodiga tegishli bo'lib otlarning II-chi guruh kelichik qo'shimchalari bilan turlanadi.

Sifatlar lug'atlarda masculinum bosh kelishik birlikda beriladi, so'ngra femininum bosh kelishik birlik qo'shimchasi, undan so'ng neutrum bosh kelishik birlik qo'shimchasi va oxirida ularning tarjimasi beriladi. Masalan:

bonus, a, um - yaxshi
 magnus, a, um - katta
 malus, a um - yomon
 ruber, bra, brum - qizil
 pulcher, chra, chrum - chiroyli

Singularis	Pluralis
Nom. bonŭs, bonŕ, bonŭm	bono, bonae, bonŕ
Gen. bono, bonae, bono	bonŕum, bonŕum, bonŕum
Dat. bonŕ, bonae, bonŕ	bonos, bonos, bonos
Acc. bonŭm, bonŕm, bonŭm	bonŕs, bonŕs, bonŕ
Abl. bonŕ, bonŕ, bonŕ	bonos, bonos, bonos
Voc. bonŕ, bonŕ, bonŭm	bono, bonae, bonŕ

Gapda sifatlarlar otlar bilan rodlarda, sonlarda va kelishiklarda moslashadi. Orzbek tilida sifatlar aniqlanayotgan otdan oldin qorllansa, lotin tilida esa har doim aniqlanayotgan otdan keyin qorllanadi.

Masalan: discipulus bonus- yaxshi orquvchi

Singulbris	Plurblis
Nom. discipulŭs bonŭs	discipulo bono
Gen. discipulo bono	discipulŕum bonŕum
Dat. discipulŕ bonŕ	discipulos bonos
Acc. discipulŭm bonŭm	discipulŕs bonŕs
Abl. discipulŕ bonŕ	discipulos bonos
Voc. discipulŕ bonŕ	discipulo bono

1-mashq. Quyidagi ot va sifatlarni kelishiklarga turlang:

campus latus - keng dala

liber ruber - qizil kitob

bellum longum - uzoq davom etgan urush

2-mashq. Quyidagi otlarni rodini va kelishik formalarini aniqlang:

Causrm, campŭm, campŏs, lingurm, amicŭm, agricolbs, agrŏs,
magistrm,magistrbs, magistrŏs

3-mashq. Berilgan so'zlarni lotin tiliga tarjima qiling:

O'rmondan, Italiyadan, dehqonga, maktabni, oydan, qizlarning

4-mashq. Savollarga javob bering :

1. Birinchi va ikkinchi turlanishdagi ot va sifatlar lug'atlarda qanday beriladi?
2. I-chi va II-chi turlanishdagi ot va sifatlar qanday turlanadi va misollar keltiring.

Maqol va matallar:

1. **Dum spiro, spero - Nafas olyapmanki, tirikman.**
2. **Historia est magistra vitae - Tarix - bu hayot o'qituvchisidir**
3. **Amocus certus,in re incerta cernitur.-Sodiq do'st og'ir kunda bilinar.**

Declinatio tertia

(Otlarning uchinchi guruh turlanishi)

Uchinchi guruhda turlanuvchi otlar masculinum, femininum, neutrum rodlariga tegishli bo'lib, ular nom.sing.da har xil qo'shimchalarga ega bo'ladi. Uchinchi guruhdagi otlarning asosiy xususiyati, masculinum,femininum, neutrum rodidagi otlar gen.sing.da - os qo'shimchasi bilan turlanadi.

Masculinum va femininum rodidagi otlar kelishiklarda turlanganda bir xil qo'shimchalarga ega bo'ladi.Uchinchi guruhda turlanuvchi otlarning negizi Gen.Sing.dagi – os- qo'shimchasini olib tashlash bilan hosil qilinadi.Uchinchi guruhda turlanuvchi otlarning lug'at shakli quyidagicha :

clavis, os, f - kalit
 orator, oros, m - notiq
 lex, legos, f - qonun
 nomen, inos, n - ism
 semen, inis, n - urug' (oila)

Bir bo'g'inli otlar lug'atlarda nom.sing.ning to'liq shakli va gen.sing.ning ham shakli to'liq beriladi. Misol:

аир, айрос, m - havo
 pes, pedos, m - oyoq
 pax, pacos, f - tinchlik
 nix, nivos, f - qor

Uchinchi guruhda turlanuvchi otlarning kelishik qo'shimchalari.

Genus	Singulbris		plurblis	
	masc.fem.	neut.	masc.fem.	neut.
Nom.Voc.	har-hil qo'shi	mchalar.	es	a
Gen.	is	īs	ūm	um
Dat.	i	i	ibus	ibūs
Acc.	em	nom+acc	3s	a
Abl.	e	e	ibūs	ibūs

Casus	singulbris	pluralis	singulbris	plurblis
Nom. Voc.	lex	leg- 3s	nomen	nomin- r
Gen.	leg-īs	leg- ūm	nomin -īs	nomin –ūm
Dat.	leg –o	leg -ībūs	nomin –o	nomin –ībūs
Acc.	leg –em	leg -3s	nomen	nomin –r
Abl.	leg –e	leg -ībūs	nomin –e	nomin –ībūs

Uchinchi guruhda turlanuvchi otlar grammatik jihatidan uch guruhga bo'lib o'rganiladi.

Undosh turlanish;

Undosh turlanishga uchchala jinsdagi otlar kiradi. Undosh turlanishdagi otlar kelishiklarda turlanganda Gen.Sing.dan negizi hosil qilinganda otning negizi har doim undosh bilan tugallanadi. Masalan :

pater, tris, m - ota

Nom. pater, gen.sing. patrīs -īs- olib tashlansa otning negizi – patr-

Undosh turlanishda - **or, os, as, os, es, x, o, io, en** - qo'shimchalar har xil ot o'zaklari bilan keladi . Morfologik jihatdan (nom.sing.ga) nulevoy va sigmatik qo'shimchalar to'g'ri keladi.

Cigmat. nom. sing.

Asigmatik. nom.sing.

G + S > X ! C + S > X ! T + S > S ! D + S > S ! r ! l ! N s
 -----

lex   pax   veritas   pes   soror   sol   homo   flos

Nulevoy qo'shimchali (-l, -r, -n va -s) otlarning negizi nom.sing. formasidan hosil bo'ladi. Masalan:

sol, solīs, m - quyosh , negiz = sol

soror, sorōris, f - singil , negiz = soror

homo, homīnis, m - inson , negiz = homin

nomen, nomīnis, n - ism , negiz = nomin

	homo,īnis,m -inson		orator,ōris,m - notiq	
	sing.	plur.	sing.	plur.
Nom.Voc.	homo	homīnes	orator	oratōres
Gen.	homīnis	homīnum	oratōris	oratōrum
Dat.	homīni	homīnībus	oratōri	oratōribus
Acc.	homīnem	homīnes	oratōrem	oratōres
Abl.	homīne	homīnibus	oratōre	oratōribus

Unli turlanish

Unli turlanishga nom.sing.da - *e*, -*al*, -*ar* qo'shimchalari bilan tugagan neutrum jinsiga tegishli bo'lgan otlar kiradi. Unli deb atalishining sababi shuki, ular kelishiklarda turlanganda gen.sing.dan - *s* - qo'shimchasini olib tashlanganda otning negizi - *i* - unlisi bilan tugaydi.

Misol: Nom.sing. *anīmal*; gen.sing. *animblis* –*s* - otning negizi *anīmali*
Otlardagi fonetik o'zgarishlarga ko'ra oxirgi -*e*- unlisi tushib qoladi va o'zagi-*i*-ga aylanadi. Misol: nom.sing. *mare*; gen.sing. *maris* -*s* - otning negizi – ***mari***. mare, īs, n -dengiz anīmal, īs, n-yirtqich, hayvon

	sing.	plur.	sing.	plur.
Nom.Voc.	<i>mare</i>	<i>marir</i>	<i>anīmal</i>	<i>anīmalir</i>
Gen.	<i>marīs</i>	<i>mariūm</i>	<i>animblis</i>	<i>animblium</i>
Dat.	<i>maro</i>	<i>marībūs</i>	<i>animbli</i>	<i>animblibus</i>
Acc.	<i>mare</i>	<i>marir</i>	<i>anīmal</i>	<i>animblia</i>
Abl.	<i>maro</i>	<i>marībūs</i>	<i>animbli</i>	<i>animblibus</i>

III- Aralash tipdagi otlar.

Aralash tipdagi otlarga quyidagilar kiradi :

1. Gen.sing.da ikkita va bir guruh undoshlar - *is* - qo'shimchasi bilan tugasa;
2. Nom.sing va gen.sing.da bo'g'inlardagi otlar qaysiki nom.sing.da -*es* va - *is* qo'shimchalari bilan tugallanadi.

Masalan: *dens*, *dentīs*, m - tish

urbs, *urbīs*, f - shahar

civis, īs, m, f - fuqaro

feles, *felīs*, f - mushuk

mensis, īs, m - oy

Casus	Singulbris	plurblis	singulbris	plurblis
Nom.Voc.	Ars	art3s	vulpes	vulp3s
Gen.	Artīs	artiŭm	vulpīs	vulpiŭm
Dat.	Arto	artiĭbŭs	vulpo	vulpĭbŭs
Acc.	Artem	art3s	vulpem	vulp3s
Abl	Arte	artiĭbŭs	vulpe	vulpĭbŭs

1-mashq.Savollarga javob bering :

1. Uchinchi guruhga qaysi roddagi otlar kiradi va ularning asosiy xususiyati nimadan iborat?
2. Uchinchi turlanish otlari necha tipga bo'linadi ?
- 3.Undosh, unli va aralash tipdagi otlar bir-biridan qanday farqlanadi?

2- mashq. Quyidagi otlarni gen.sing. formasidan nom. sing. formasini hosil qiling.

labŕis, honŕis, timŕis, dolŕis, sorŕis, sermŕnis, legīs, pacis, vocis, salutis, aetatis. flumĭnīs, carmĭnīs, pronomĭnīs, tempŕis, corpŕis.

3- mashq. Quyidagi otlarni kelishik formasini aniqlang.

currm, curBS,annum,annŕs, honorĕm, honorĕs, sororĕm, soror3s, feminrm, Graecŭm, dolorĕm, legĕm, dotĕm, irr,pecunir, timorĕ, pacĕ.

Maqol va matallar

1. Ubi concordia, ibi victoria. - Hamjihatlik bor joyda g'alaba bor.
2. Verba docent, exempla trahunt. - Gap tarbiyalaydi, so'z o'rgatadi.
3. Per aspera, ad astra. - Igna bilan quduq qazimoq.

Sifatlarning uchinchi turlanishi

Uchinchi turlanishdagi ko'p sifatlarning o'zagi -i- unlisi bilan hosil qilinadi. Uchinchi turlanishdagi sifatlarning grammatik jihatidan 3 guruhga bo'linadi:

1. Uch qo'shimchali sifatlarning. Bunda sifatlarning masc. da femin. da *-er, -is* neutrumda "e" qo'shimchalariga ega bo'ladi. Masalan:

celer (m); *celeris* (f); *celere* (n) - tez.

Gen. sing. da – *celeris*, o'zagi- *celer*.

alacer (m); *alacris* (f); *alacre* (n) - tetik.

Gen. sing. da – *alacris*, o'zagi- *alacr*.

2. Ikki qo'shimchali sifatlarning. Bunda sifatlarning masculinum va femininumda - *is* -, neutrumda esa -*e*- qo'shimchalariga ega bo'ladi.

Masalan:

fortis (m, f); *forte* (n) - kuchli

Gen. sing. da -*fortis*, o'zagi- *fort*

brevis (m, f); *breve* (n) – qisqa.

Gen. sing. da -*brevis*, o'zagi- *brev*.

3. Bir qo'shimchali sifatlarning. Bunda sifatlarning nom. sing. da - *ns*- yoki - *x* - qo'shimchalarga ega bo'ladi.

Bir qo'shimchali sifatlarning o'zagi gen. sing. qo'shimchasini *-is*- olib tashlash bilan hosil qilinadi. nom. sing. da sifatlarning grammatik o'zgaradi:

Nt + s > ns;	Nt + s > ns;

Nom. sing.	Gen. sing.	O'zagi
<i>Ingens</i> - katta	<i>ingentis</i>	<i>ingent</i>
<i>Felix</i> - baxtli	<i>felicis</i>	<i>felic</i>
Lug'atda yozilishi : <i>ingens, ntis</i> ; <i>felix, icis</i> .		

III- turlanishdagi sifatlar, otlarning **III-** guruhdagi turlanish kelishik qo'shimchalari bilan turlanadi. Lotin tilida sifatlar albatta otlar bilan roddda, sonda va kelishiklarda moslashishi kerak. Masalan:

Mater felix - baxtli ona

Carmen alacre – yaxshi qo'shiq.

Casus	singulbris	plurblis
NomVoc..	mater felix	matr3s felic3s
Gen.	matrīs felicīs	matrŭm feliciŭm
Dat.	matro felico	matribŭs felicibŭs
Acc.	matrēm felicēm	matr3s felic3s
Abl.	matrē felici	matribŭs felicibŭs

Ba'zida sifatlar otlar bilan xuddi rus tilidagidek moslashmasligi ham mumkin:

Nauta bonus -lotin tilida   Старый дедушка- rus tilida

III- turlanishdagi sifatlar kelishiklarda quyidagi qo'shimchalar bilan turlanadi:

Uch qo'shimchali sifatlar

Casus	Singulbris			Plurblis	
	masc.	fem.	neutr.	masc.fem.	neutr.
Nom.	<i>Ēr</i>	<i>īs</i>	<i>ē</i>	<i>3s</i>	<i>I2</i>
Gen.	<i>Is</i>	<i>īs</i>	<i>īs</i>	<i>iŭm</i>	<i>Iŭm</i>
Dat Abl.	<i>O</i>	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>ībus</i>	<i>Ibus</i>
Acc.	<i>Ēm</i>	<i>ēm</i>	<i>ē</i>	<i>3s</i>	<i>Ir</i>

Ikki qo'shimchali sifatlar

Casus	<i>Singularis</i>			<i>Plurelis</i>	
	mas	fem	neut	masc.fem.	neut.
Nom.Voc.	Īs	īs	ě	3s	Ir
Gen.	Is	īs	īs	iŭm	Iŭm
Dat. Abl.	O	o	o	ībus	Ibus
Acc.	Ĕm	ēm	ě	3s	Ir

c) Bir qo'shimchali sifatlar

	singularis			plurblis	
Casus	masc.	fem.	neutr.	masc.fem.	neut.
Nom.Voc.	ns	ns	ns,x	3s	ir
Gen.	īs	īs	īs	iŭm	iŭm
Dat. Abl.	o	o	o	ībus	ībus
Acc.	ēm	ēm	ns, x	3s	ir

1- mashq. Quyidagi ot va sifatlarni kelishiklarda turlang ;

carmen pulchrum - chiroyli she'r

civitas lobera - mustaqil mamlakat.

2 - mashq. Berilgan sifatlarni Gen.Sing.dan Abl.Sing.formasini hosil qiling;

brevīs, vocalīs, facilīs, difficilīs, omnīs, fortīs, turpīs, dulcīs, simplex, felix, mendax.

Maqol va matallar

1. Repititio est mater studiŕum. - Takrorlash bilimlarning onasidir

2. Elephantum ex musca facis. - Pashshadan fil yasamoq

3. Haud semper errat fama .- Mish-mish gapda ham haqiqat bor

Declinatio quarta

(Otlarning to'rtinchi guruh turlanishi)

Otlarning to'rtinchi guruhda turlanishiga nom.sing.da -us- qo'shimchasi bilan tugagan masculinum tegishli bo'lgan otlar va Nom.sing.da - u - qo'shimchasi bilan tugagan neutrum rodiga tegishli bo'lgan otlar kiradi. otlar Genetivus Singularisda - us - qo'shimchasi bilan turlanadi. IY-guruh Ikkala roddagi otlar lug'atlarda nom.sing.da beriladi, so'ngra gen.sing. qo'shimchasi, otlarning rodi va oxirida tarjimai bilan beriladi :

Fructŭs, ыs, m - meva

Passŭs, ыs, m - qadam

Gustŭs, ыs ,m - ta'm

To'rtinchi guruh otlari kelishiklarda quyidagi qo'shimchalar bilan turlanadi:

Casus	Singulbris	plurblis	singulbris	plurblis
	masculinum	neutrum	masculinum	neutrum
Nom.Voc.	Ŭs	ы	Us	ur
Gen.	Is	ыs	uum	uum
Dat.	Uo	ы	ĩbŭs	ĩbŭs
Acc.	Ŭm	ы	Is	ur
Abl.	ы	ы	ĩbŭs	ĩbŭs

Masalan:	Nom.Voc	fructŭs	cornы	fructыs	cornur
	Gen.	fructыs	cornыs	fructuum	cornuum
	Dat.	fructuo	cornы	fructĩbŭs	cornĩbŭs
	Acc.	fructŭm	cornы	fructыs	cornur
	Abl.	fructы	cornы	fructĩbŭs	cornĩbŭs

IV- turdagi femininum rodidaga otlarga bir qancha so'zlar tegishlidir.

Ulardan qo'llanadiganlari:

domŭs, ыs, f - uy

manŭs, ыs, f - qo'l

IV- turdagi ba'zi bir masculinum rodidagi otlarning negizi fe'ldan yasaladi.

Masalan ;

sto,steti, statum, stare 1 - " turmoq " , statŭs, ыs,m - turish

vid3o,vidi,visum,vid3re 2- "ko'rmoq" , visŭs,ыs,m- ko'rinish

cado,cecĭdi,casum,cadĕre 3-"to'kilmoq", casŭs,ыs,m - to'kilish

audoo,audivi,auditum,auidore 4-"eshitmoq", auditŭs,ыs,m -ovoz

sentio,sensi,sensum,sentire 4-"his qilmoq", sensŭs,ыs,m- tuyg'u, sezgi.

1-mashq. Quyidagi otlarni tarjima qilib turlang:

1.Plenŭs gradus

2. Fructŭs dulcis

3.Сорны firmum

Maqol va matallar

1. **Radix litterbrum amarae sunt fructŭs dulces.- Ilmning ildizi achchiq, mevasi esa shirin.**

2. **Quilibet fortunae suae faber. - Har kim o'z baxtini o'zi yaratadi.**

3. **Qui quaerit – reperit. - Izlagan imkon topar.**

Declinatio quinta

(Otlarning beshinchi guruh turlanishi)

Otlarning beshinchi guruhiga nominativus singularisda -es- qo'shimchasi bilan tugagan femininum rodiga tegishli bo'lgan otlar kiradi. Ular genetivus singularisda -ei- qo'shimchasi bilan turlanadi. Y-guruhga tegishli otlar lug'atlarda quyidagicha beriladi:

facies, eo, f - yuz, bet

res. eo, f - narsa, ish

rides, eo, f - ishonch

Beshinchi turlanishga femininum rodiga tegishli mavhum otlar ham kiradi. Beshinchi guruh turlanishida dies,ei,f-kun; res,ei,f- ish,narsa; otlarining birlik va

ko'plik formalari mavjud. Qolgan beshinchi guruh otlarining faqat birlik formalari mavjud.

Beshinchi guruh otlari kelishiklarda quyidagi qo'shimchalar orqali turlanadi.

casus	singulbris	plurblis	singulbris	plurblis
Nom. Voc.	3s	3s	di3s	di3s
Gen.	eo	3rum	dio	di3rum
Dat.	eo	3bŭs	dio	di3bŭs
Acc.	ēm	3s	diēm	di3s
Abl.	3	3bŭs	di3	di3bŭs

Beshinchi turlanishdagi otlar ham sifatlar bilan rodlarda, sonlarda va kelishiklarda moslashadi :

spes magna (spes -Y tur., magna I tur) - katta ishonch.

Singularis

Nom. spes magna

Gen. spei magnae

Dat. spei magnae

Acc. spem magnam

Abl. spe magna

1-mashq. Savollarga javob bering :

1. IY -guruhga qaysi roddagi otlar kiradi va kelishiklarda qanday turlanadi?
2. Y-guruhga qaysi roddagi otlar kiradi va ularning turlanishi qanday?
3. Y-guruh otlari sifatlar bilan qanday moslashadi?

2-mashq. Quyidagi otlarni kelishik formalarini aniqlang.

di3, r3, compo, animal, exercitŭ, virŭ, exemplaro, gradŭ, tabŭla, factŭs, fructŭ, mari, locŭm, marir.

3- mashq. Berilgan ot va sifatlarini turlang :

puella pulchra - chiroyli qiz

magister clarus - mashhur o'qituvchi

flos albus - oq gul

exercitus magnus- katta armiya

res publica - jamiyat ishi

Maqol va matallar

1.Ut sementem facis, ita metes. - Nima eksang shuni o'rasan.

2. Disce ,sed a doctis, indoctos ipse doceto.-Bilgandan o'gan,bilmaganga o'rgat.

3.Amor tussisque non celatur. - Sevgi va yo'talni yashirib bo'lmaydi.

Verbum

(Ferl sorz turkumi)

Fe'llar predmetning ish-harakatini ifodalaydi. Lotin tilida fe'llar 5 ta grammatik kategoriyaga ega.

1. Zamon kategoriyasi - Tempus
2. Son kategoriyasi - Numerus
3. Shaxs kategoriyasi - Persona
4. Mayl kategoriyasi - Modus
5. Nisbat kategoriyasi - Genus

Zamon kategoriyasi 2 ta katta guruhga bo'linadi:

I. Tugallanmagan ish- harakatni ifodalovchi -*Infect* zamonlari.Bularga :

- a) Praesens - Hozirgi zamon
- b) Imperfectum - Tugallanmagan o'tgan zamon
- c)Futurum primum - Kelasi birinchi zamon

II. Tugallangan ish-harakatni ifodalovchi - *Perfect* zamonlari. Bu zamonlarga :

- a) Perfectum - *Tugallangan o'tgan zamon*

- b) Plusquamperfectum - *Uzoq o'tgan zamon*
c) Futurum secundum - *Kelasi ikkinchi zamon*

Son kategoriyasi ham ikkiga bo'linadi :

Singulbris - birlik son

Plurblis - ko'plik son

Shaxs kategoriyasi ham 3 ga bo'linadi :

Persōna prima - birinchi shaxs

Persōna secunda - ikkinchi shaxs

Persōna tertia - uchinchi shaxs

Mayl kategoriyasi 3 ga bo'linadi :

Modus Indicativus - aniqlik mayli

Modus Imperativus - buyruq mayli

Modus Coniunctivus - shart mayli

Nisbat kategoriyasi ham 2 ga bo'linadi :

Genus activum - *aniqlik nisbati*

Genus passivum - *majhullik nisbati*

Lotin tili fe'llari quyidagi turlarga bo'linadi. Qonun bo'yicha fe'llar negizdagi oxirgi unliga qarab 4 ta tuslanish turiga bo'linadi:

I. - *a* - ambre - sevmok

II. - *e* - mon3re - ishontirmok

IIIa. - *e* - mittěre - jo'natmok

IIIb - *e* - capěre - olmok

IV - *i* - audore - eshitmok

Fe'llarning noaniq formasidan –*re*- qo'shimchasi olib tashlansa fe'llarning negizi hosil bo'ladi.

Masalan: laborbre – ishlamoq- *re* - laborb - ishla

vid3re - ko'rmoq - *re* - vid3 - ko'r

legĕre -o'qimoq   - re – legĕ- o'qi
 capĕre- olmoq   - re - capi - ol
 dormire - uxlamog - re -dormo – uxla

Fe'llar 4 ta formaga ega :

1. Praesens indicativi activi
2. Perfectum indicativi activi
3. Supinum
4. Infinitif

Masalan: orno, ornavi, ornavum, ornavre- bezatmoq

vid3o, vido vosum, vid3re - ko'rmoq

lĕgo, l3gi, lectum, legĕre -o'qimoq

frcio, f3ci, frctum, facĕre - bajarmoq

audoo, audovi, audotum, audore - eshitmoq

Lug'atlarda fe'llarning 4 asosiy formasi ham shunday beriladi.

Fe'llar zamonlarda tuslanganda aniq va majhul nisbatning quyidagi shaxs-son qo'shimchalari qo'shiladi:

	Genus activum		Genus passivum	
	sing.	plur.	sing.	plur.
I	o- m	mus	or-r	mur
II	S	tis	Ris	mĭni
III	T	nt	Tur	ntur

Praesens indicativi

Hozirgi zamon fe'li qonun qoidalari xind-yevropa tillaridan rus tilidagi hozirgi zamonga to'g'ri keladi. U ish-harakatni hozir bo'lganligini va o'z vaqtida davom etayotganligini bildiradi.

Puella cantat - девочка поет - qiz bola kuylayapdi (ish harakat ayni vaqtda bajarilayapti)

Amat victoria curam -победа любит заботу - g'alaba harakatni sevadi (bu yerda ish harakat doimiy davom etyapdi). Undan tashqari hozirgi zamon xuddi rus tiliga o'xshab ish harakat o'tgan zamonida ham bo'ladi.

Praesens historicum - bunda bo'lgan ish harakatni asosini ifodali va aniq hikoya qilinadi.

Pugnam heri in somnis vidi : tubae camunt , terra consonat, equi currunt , gladii fulgent . - (Вчера во сне я видел битву: звучат трубы, отзывается земля, скачут лошади, сверкают мечи).

Kecha men tushumda urushni ko'rdim,unda surnaylar chalinyapti, yerlar larzaga kelyapti, otlar chopyapti, qilichlar chaqnayapti).

Fe'llarni *Praesens indicativi activida* tuslash uchun fe'llarning negiziga aniq nisbatning shaxs-son qo'shimchalarini qo'shish bilan hosil qilinadi.

laud3re - olqishlamoq - I tuslanish

Sing.	Plur.
I. <i>laud-o</i> - olqishlayapman	<i>lauda-mus</i> - olqishlayapmiz
II. <i>lauda-s</i> - olqishlayapsan	<i>lauda-tis</i> - olqishlayapsiz
III. <i>lauda-t</i> - olqishlayapti	<i>lauda-nt</i> - olqishlayaptilar

respond3re -javob bermoq - II tuslanish

Sing.	Plur.
I.respond3- o - javob beryapman	respond3- mus –javob beryapmiz
II.respon3- s - javob beryapsan	respond3- tis - javob beryapsiz
III.respond3- t - javob beryapti	respond3- nt - javob beryaptilar

III - tuslanishdagi fe'llarni hosil qilishda o'zakdagi tematik unli **-e-** / **o** fonetik o'zgarishiga uchraydi.II -chi shaxs birlikdan II -chi shaxs ko'plikkacha fe'l o'zagidagi tematik unli **-e-** / **i-** , III-chi shaxs kop'likda esa **-e-/u** - fonetik o'zgarishga uchraydi.

mitt3re - jo'natmoq - III a tuslanish

sing.	plur.

I. mitt - o	- jo'natyapman	mitt- ĭ-mus	- jo'natyapmiz
II. mitt - ĭ-s	- jo'natyapsan	mitt- ĭ-tis	- jo'natyapsiz
III. mitt- ĭ-t	- jo'natyapti	mitt- u-nt	- jo'natyaptilar

capĕre - olmoq - III-b tuslanish

sing.		plur.	
I. capĭ-o	- olyapman	capĭ-mus	- olyapmiz
II. capĭ-s	- olyapsan	capĭ-tis	- olyapsiz
III. capĭ-t	- olyapti	capi-u-nt	- olyaptilar

IY - tuslanish fe'llarida III shaxs ko'plikda fe'l o'zagini o'zgartirmagan holda nisbat qo'shimchasidan oldin -u- unlisi qo'shiladi.

audore - eshitmoq - IY tuslanish

sing.		plur.	
I. audio- o	eshityapman	audio-mus	eshityapsiz
II. audio- s	eshityapsan	audio-tis	eshityapsiz
III. audio-t	eshityapti	audio-u-nt	eshityaptilar

Lotin tilida boshqa tillarda bo'lgani kabi noto'g'ri tuslanuvchi fe'llar ham mavjud.

esse- bo'lmoq

sing.		plur.
I. sum		sumus
II. es		estis
III. est		sunt

1-mashq.Savollarga javob bering.

1. Fe'llar qanday grammatik kategoriyalarga ega?

2. Fe'llar nechta turda tuslanadi?
3. Fe'llarning asosiy formalari qanday?
4. Praesensning hosil qilinishini misollar bilan tushuntiring.

2 - mashq. Quyida berilgan fe'llarni jadvalga joylashtirib bajaring:

Infinitiv	tarjima	tuslanishi	orzagi	Praes.ind.I-sh
agĕre	bajarmoq	3	agĕ	ago

amĕre-sevmοq, *accusĕre*-ayblamoq, *audore*-eshitmoq, *cedĕre*-tushmoq, *clamre*-qichqirmoq, *credĕre*-ishonmoq, *dĕre*-bermoq, *debĕre*-kerak bo'lmoq, *dicĕre*-gapirmoq, *docĕre*-o'qitmoq, *laudĕre*-olqishlamoq
habĕre-ega bo'lmoq, *finore*-tugatmoq, *errĕre*-xato qilmoq, *ducĕre*-olib bormoq, *legĕre*-o'qimoq, *mittĕre*-jo'natmoq, *movĕre*-xarakatlanmoq, *numerĕre*-sanamoq, *scribĕre*-yozmoq, *sentore*-his qilmoq, *servore*-xizmat qilmoq, *vincĕre*-g'alaba qilmoq, *vidĕre*-ko'rmoq.

2- mashq. Quyidagi fe'llarni tarjima qiling va I shaxs birlik formasini hamda infinitif formasini hosil qiling:

colĭmus, *vivĭmus*, *scribĭmus*, *regĭmus*, *venĭmus*, *dicĭtis*, *vincĭtis*, *sentĭtis*, *legunt*, *vivunt*, *agunt*, *scount*.

3-mashq. Gaplarni tarjima qiling:

1. Ambulo. 2. Ambulamus. 3. Magistra et puella ambulat. 4. Magistra puellĭs fabulrm narrat. 5. Pro patria pugnamus. 6. Laborare dĕbĕmus. 7. Quid timĕs? 8. Quid timĕtis? 9. Si valĕs, bene est; ego valĕo. 10. Etm bestia memorirm habĕt. 11. Si narras, audore dĕbĕo. 12. Cum dormomus, nihil audomus. 13. Si magistra fabulrm narrat, audore dĕbĕtis.

Maqol va matallar

1. Manus manum lavat. - Qars ikki qo'ldan chiqadi.

2. Verum amicum pecunia non parabis. - Xaqiqiy do'stni pulga sotib ololmaysan.

3. Unum castigbis , centum emendabis. - Birni jasolaysan, yuzni tuzatasan.

Praesens indicativi passivi.

Fe'llarda aniq va majhul nisbatlar mavjud bo'lib, aniq nisbatda ish-harakatni bajarayotgan shaxs aniq bo'ladi. Majhul nisbatda ish-harakat noma'lum shaxs tomonidan bajarilayotganini bildiradi. Majhul nisbat ham aniq nisbat negizidan yasalib faqat aniq nisbat qo'shimchalari o'rniga majhul nisbat qo'shimchalari qo'shiladi.

ornare-bezatmoq

sing.

plur.

I. orn- or meni bezatishyapti

orna-mur - bizni bezatishyapti

II. orna-ris

orna-mīni

III. orna-tur

orna-ntur

sentore - his qilmoq

sing.

plur.

I. sento-or

sento-mur

II. sento-ris

sento-mīni

III. sento-t

sento-u-ntur

1 - mashq. Quyidagi fe'llarni Praesens indicativi passivida tuslang:

dicēre,3 -gapirmoq, rid3re,2 – kulmoq, errbre,1- hat qilmoq, dormore,4- uxlamoq.

2- mashq. Berilgan fe'llarni Praesens ind.activi va passivida I shaxs birlik, II shaxs birlik va III shaxs ko'plik formalarini yozing.

Cogitbre.1, imperbre.1, col3re.2, errbre.1, legēre.3, pugnbre.1, scribēre.3, monstbre.1, vivēre.3, narrbre.1, vincēre.3.

3- mashq. Gaplarni o'zbek tiliga tarjima qiling.

1. Poetae fabulas scribunt. 2. Fabulas poetbrum legimus. 3. Natura nihil sine

causa gignit.4. Grammatica docet recte dicere,legere,scribere.5.Quid videtur in silva? 6. Quid agis?

Maqol va matallar

- 1. Pigritia est mater omnia vitiorum - Dangasalik kamchiliklarning onasi**
- 2. Natura sanat - medicus curat - Tabiat sogaytiradi,shifokor davolaydi**
- 3. Nulla aetas ad discendum sera - Ilmning kechi bo'lmaydi.**

Imperfectum indicativi activi et passivi

Imperfectum indicativi-rus tilidagi fe'lning tugallangan o'tgan zamon turi yoki ish-harakatni o'tgan zamonda bo'layotganini bildiradi.

I va II tur tuslanishdagi fe'llar uchun fe'l o'zagiga - *be* - suffiksi qo'shish yo'li bilan hamda nisbat qo'shimchalarini qo'shish bilan yasaladi.

III- va IV-tuslanishdagi fe'llar uchun fe'l o'zagiga –*ba*- suffiksi va nisbat qo'shimchalarini qo'shish bilan hosil qilinadi.

II- tuslanishdagi fe'llarda fe'l o'zagidagi tematik qisqa – *e*- unlisi umumiy qonunga asosan unlining oldida tushurib qoldiriladi.

numerare - sanamoq

Genus activum.

Genus passivum.

sing.

plur.

sing.

plur.

1. numera-bb-m	numera-bb-mus	numera-bb-r	numera-bb-mur
2. numera-bb-s	numera-bb-tis	numera-bb-ris	numera-bb-mīni
3. numera-bb-t	numera-bb-nt	numera-bb-tur	numera-bb-ntur

legere - o'qimoq

Genus activum

Genus passivum

sing.	plur.	sing.	plur.
1. leg-3ba-m	leg-3ba-mus	leg-3ba-r	leg-3ba-mur
2. leg-3ba-s	leg-3ba-tis	leg-3ba-ris	leg-3ba-mīni
3. leg-3ba-t	leg-3ba-nt	leg-3ba-tur	leg-3ba-ntur

Noto'g'ri tuslanuvchi esse -bo'lmoq fe'li Imperfectum zamonida quyidagicha tuslanadi.

sing.	plur.
1. eram -я был, была	erbmus - мы были
2. eras - ты был, была	erbtis - вы были
3. erat - он был, она была	erant - они были

1- mashq. Fe'llarni Imperfectum zamonida aniq va majhul nisbatda tuslang:

monstrbre 1, vivēre 3, timēre 2, score 4.

2- mashq. Fe'llarning formasini aniqlab tarjima qiling:

ornbt, vid3mus, prem3bam, ornabbt, erat, sunt, vid3bbmus, capibbant, punoebamēni, vincīs faciō, dabuntur, capizbatur, erbtis, vid3b3mur, portabntur.

Maqol va matallar

1. **Homines dum docent, discunt.-** Odamlar o'rgatib o'rganadilar.
2. **Carpe diem. -** Bugungi ishni ertaga qo'yma.
3. **Non omne,quod nitet aurum est .-** Yaltiroq narsalar oltin bo'lavermaydi.

Modus imperativus

(Buyruq mayli)

Buyruq mayli iltimos qilish va buyurish kabi ma'nolarni anglatib, lotin tilida ikkinchi shaxs birlik va ikkinchi shaxs ko'plikka qaratilgan bo'ladi. Bu so'z - *imperare*- so'zidan olingan bo'lib " buyruq bermoq" ma'nosini ifodalaydi.

Buyruq mayli birlik formasini hosil qilish uchun fe'llarning noaniq formasidan – *re*- qo'shimchasi olib tashlanadi.

cantare – kuylamoq -**re** - canta ! - kuyla

val3re - sog' bo'lmoq - **re** - vale!-sog' bo'l

scribere-yozmoq -**re** - scribe! -yoz
finire - tugatmoq - **re**- fini!- tugat
esse - bo'lmoq - noto'g'ri fe'l - es!- bo'l

Buyruq mayli ko'plik formani hosil qilish uchun fe'llarning buyruq mayli birlik soniga - **te**- qo'shimchasini qo'shish bilan yasaladi. Uchinchi guruhdagi qisqa ē → i ga aylanadi:

canta!- canta-te! - kuylang
valē! - vale -te! - sog' bo'ling
scribē!- scrib-i-te! -- yozing
fino!- fino-te! - tugating.
es! - es-te! - bo'ling

Buyruq maylini inkor formalari alohida ishlatiladi. U asosan noto'g'ri fe'l – **nolo** (hohlamaslik), birlikda -noli, ko'plikda -nolite inkor so'zlari olinib, asosiy tuslanuvchi fe'lning noaniq formasini qo'shish bilan hosil qilinadi.

Noli cantare! - kuylama	Nolite cantare! -- kuylamang
Noli valere! - sog' bo'lma	Nolite valere! -- sog' bo'lmang
Noli scribere!- yozma	Nolite scribere!-- yozmang
Noli finire! - tugatma	Nolite scribere! -- tugatmang

1-mashq. Savollarga javob bering:

- 1.Imperfectum zamoni qanday hosil qilinadi?
- 2.Buyruq maylini hosil qilinishini misollar bilan tushuntiring.
- 3.Buyruq mayli inkor formasi qanday yasaladi?

1- mashq.Berilgan fe'llarni Praesens ind.activida tuslang va buyruq mayli birlik va ko'plik sonini hosil qiling:

laboro 1, tacito 2, ago 3, fugio 3, venio 4.

2-mashq. Gaplarni tarjima qiling.

1. Bene labora! 2. Bene disc3 ! 3. Audi, scrib3, leg3! 4. Audote, scribĭte, legote!
 5. Noli tac3re! 6. Nolite tac3re! 7. Respond3te! 8. Noli tac3re, si disc3re d3b3s.
 9. Respond3, si interrogo. 10. Nolite tac3re, si respond3re d3b3tis. 11. Si
 interrogamus, respond3te. 12. Qui honeste vivĭt, bene vivĭt. 13. Erras, et
 vehementer erras. 14. Saepe ambulare d3b3nt. 15. Si bene laborb3tis, laudamus.

Maqol va matallar.

1. Labor omnia vincit. - Mehnat hamma harsani yengadi.
2. Non progredi est regredi. - Olg'a intilmaslik orqada qolmoqlik demakdir.
3. Verus amicus amore,more,ore, re cognoscitur.-Sodiq do'st mehnatda,
gapda, mehr-muhabbatda bilinadi.

Futurum primum indicativi activi et passivi

(Aniq va majhul nisbatda tugallanmagan kelasi zamon).

Kelasi zamon kelajakda bajarilishi kerak bo'lgan ish harakatni ifodalaydi. Bu zamonni hosil qilish ushuni fe'llarning negizi hosil qilinib I- va II- tuslanishdagi fe'l negiziga Ish.birlikda *-b-*, qolgan shaxslarda *-bĭ-*, III- sh.ko'plikda esa *-bu-* suffikslari qo'shilib so'ngra nisbat qo'shimchalari qo'shiladi.

III -chi va IY-chi tuslanishdagi fe'llarning negiziga ikkala nisbatda I-sh. birlikda *-a-*, qolgan shaxslarda esa *-e-* suffiksi qo'shilib so'ngra nisbat qo'shimchalari qo'shiladi.

Eslatma: Uchinchi tuslanish fe'l negizidagi tematik qisqa *-e-* unlisi unli oldidan kelganda tushurib qoldiriladi.

Majhul nisbat ham aniq nisbatdan hosil qilinadi, faqat birinchi va ikkinchi tuslanish fe'llarida II- shaxs birlikda fe'l negizifa – *bĕ* - suffiksi qo'shiladi.

Misol : **ambulare,1** - sayr qilmoq

gen. activum

genus passivum

	sing.	plur.		sing.	plur.
I.	ambula-b-o	ambula-bĩ-mus		ambula-b-or	ambula-bĩ-mur
II	ambula-bĩ-s	ambula-bĩ-tis		ambula-bě-ris	ambula-bĩ-mini
III.	ambula-bĩ-t	ambula-bu-nt		ambula-bĩ-tur	ambula-bu-ntur

docere,2- o'qitmoq

gen. activum		gen.passivum	
sing.	plur.	sing.	plur.
I. doce-b-o	doce-bĩ-mus	doce-b-or	doce-bĩ-mur
II. doce-bĩ-s	doce-bĩ-tis	doce-bě-ris	doce-bĩ-mini
III. doce-bĩ-t	doce-bu-nt	doce-bĩ-tur	doce-bu-ntur

vincere,3 - g'alaba qilmoq

gen.activum		gen. passivum	
sing.	plur.	sing.	plur.
I. vinc-a-m	vinc-3-mus	vinc-a-r	vinc-ě-mur
II. vinc-e-s	vinc-3-tis	vinc-e-ris	vinc-ě-mini
III. vinc-e-t	vinc-3-nt	vinc-e-tur	vinc-ě-ntur

venire - kelmoq

gen. activum		gen. passivum	
sing	plur.	sing.	plur.
I. veno-a-m	veno-3-mus	veni-a-r	veni-3-mur
II. veno-e-s	veno-3-tis	veni-e-ris	veni-3-mīni
III. veno-e-t	veno-3-nt	veni-e-tur	veni-3-ntur

Noto'g'ri tuslanuvchi **-esse-** fe'li kelasi zamonda quyidagicha tuslanadi:

sing.	plur.

I.	ero	erimus
II	eris	eritis
III.	erit	erunt

1- mashq. Quyidagi fe'llarni formasini aniqlang va tarjima qiling.

erimus, erunt, dabuntur, putabis, portabitur, vidbit, vidbuntur, faciam, facitis, vices, viceris, capient, punies, punientur.

2- mashq. Tarjima qiling.

1.Quod hodie non est, id cras erit. 2.Verum amicum pecunia non parabis.3.Quando te vidbo? 4.Quando ad me venoes aut epistulam scribes? 5.Forma lunae rotunda est.

1.Italiyada mashhur shoirlar bor. 2.Men kitob sotib olmoqchiman. 3.O'qituvchi o'quvchilar bilan xat yozayotgan edilar. 4.U ishlayapti. 5.Yulduzlar dengizchilarga yo'l ko'rsatadi.

Maqol va matallar

1. Aquila non captat muscas- Burgut pashshani tutmaydi.

2. Experientia est optima magistra - Tajriba eng yaxshi ustozdir.

3.Vita sine litteris mors est - Ilmsiz hayot bo'lmaydi.

Gradus comparationis adjectivorum.

(Sifatlarning qiyoslash darajalari).

Lotin tilida ham o'zbek tilidagidek sifatlarning oddiy,qiyosiy,orttirma darajalari mavjud.

Oddiy daraja - Gradus positivus

Qiyosiy daraja - Gradus comparativus

Orttirma daraja- Gradus superlativus

Sifatlatlarning berilish formalari bu oddiy darajadir.Masalan :

altus, alta, altum - baland

malus, mala, malum - yomon

pulcher, pulchra, pulchrum – chiroyli

Sifatlarning III-turlanishi: 1,2,3 qo'shimchali sifatlar bo'lishi mumkin.

Masalan: brevis (m,f) ; breve (n) - qisqa

acer (m); acris (f); acre (n) - o'tkir

felix (m,f,n) - baxtli

Sifatlarning qiyosiy darajasini hosil qilish uchun gen.sing.dan negizi hosil qilinib masculinum va femininumga - *ior*, neutrumga -*ius* qo'shimchasini qo'shish bilan yasaladi. Masalan:

masc. alti *alt+ior* - balandroq

fem. altae *alt+ior* - balandroq

neut. alti *alt+ius* - balandroq

er - qo'shimchasi bilan tugagan sifatlarda quyidagicha :

Gradus positivus: niger, gra. grum - qora

Gradus comp: nigrior {m,f} ; nigrius {n} - qoraroq

Sifatlarni boshqa bir sifat bilan qiyoslashda " quam " bog'lovchisi, rus tilidagi "чем" bo'lovchisi qo'llaniladi. O'zbek tilida esa ular "qaraganda" ma'nosini ifodalaydi. Masalan: *Aer levior est, quam aqua.- Havo suvga qaraganda yengilroq.*

Agar "*quam*" bog'lovchisi qo'llanilmasa lotin tilida Ablativus qo'shimchasini, o'zbek tilida esa chiqish kelishigini ifodalaydi. Masalan:

Aer levior est aqua. -Havo suvdan yengilroq

Sifatlarni orttirma darajasini hosil qilish uchun uchchala jinsda sifat negiziga *issim* " suffiksini qo'shib so'ngra rod (*us, a, um*) qo'shimchalari qo'shiladi. masc .

alt + issim +us eng baland

fem. *alt + issim + a* eng baland

neut. *alt+ issim + um* eng baland

Nom.sing.da -*er*- qo'shimchasi bilan tugagan sifatlarni orttirma darajasini hosil qilishda sifatlarga (uchchala rod) - *rim*- suffiksini qo'shib so'ngra rod

qo'shimchalar qo'shiladi. Masalan:

masc. *niger* + *rim* + *us* eng qora

fem. *niger* + *rim* + *a* eng qora

neut. *niger* + *rim* + *um* eng qora

Lotin tilida bir qancha to'liqsiz sifatlar ham mavjud. Ularning darajalari o'zamlarni o'zgarishi bilan hosil bo'ladi.

Gradus positivus	Gradus comparatives	Gradus superlatives
bonus, a, um yaxshi.	melior(mas.fem.), melius(neut) yaxshiroq	optimus,a,um. eng yaxshi
malus, a, um yomon	pejor(mas.fem.), pejus (neut) yomonroq	pessimus, a, um eng yomon
magnus, a, um katta	major (mas.fem), majus (neut) kattaroq	maximus, a, um eng katta
parvus, a, um kichik	minor (mas. fem), minus (neut) kichikroq	minimus, a, um eng kichik
multi, ae, a ko'p	plures (mas. fem), plura (neut) ko'proq	plurimi, ae, a eng ko'p

Uchinchi turlanishdagi 6 ta sifat ya'ni masculinum va femininum Nom. sing.da -*ilis*- qo'shimchasiga ega bo'lgan sifatlarni orttirma darajasi Gen.sing.ni qo'shimchasini -*lim*- suffiksi bilan almashinishi va jins qo'shimchalarini qo'shish bilan hosil qilinadi :

1. facilis - facil-lim-us,a,um - eng oson
2. difficilis - difficil-lim-us,a,um - eng qiyin
3. similis - simil-lim-us,a,um - eng o'xshash
4. dissimilis - dissimil-lim-us,a,um - eng o'xshamas
5. humilis - humil-lim-us,a,um - eng past
6. gracilis - gracil-lim-us,a,um - eng kelishgan.

1- mashq. Gaplarni tarjima qiling va sifatni analiz qiling:

Lingua celeris est, mens celerior. Aurum gravius est argento. Terra major

est luna, minor sole. Longa via est, propera!

2 - mashq. Berilgan sifatlarni darajalarini hosil qiling:

Longus, brevis, gravis, honestus, velox, fortis, celer.

Maqol va matallar

1. **Consuetudo est altera natura** - Odat kishining ikkinchi tabiatidir.
2. **Multum vinum bibere non diu vivere** - Ichkilikni ko'p ichgan ko'p yashamaydi.
3. **Non scholae , sed vitae discimus** - Biz maktab uchun emas hayot uchun o'qiymiz.

Pronomina

(Olmosh so'z turkumi)

Lotin tilida ham o'zbek tilidagidek olmoshlar mavjud bo'lib, ular quyidagilardan iborat:

1. **Pronomina personalia** - Kishilik olmoshlari
2. **Pronomina reflexivum** - O'zlik olmoshlari
3. **Pronomina possessiva** - Egalik olmoshlari
4. **Pronomina demonstrativa**- Ko'rsatish olmoshlari
5. **Pronomina determinative** – Aniqlash olmoshlari
6. **Pronomina relativa** - Nisbiy olmoshlari
7. **Pronomina interrogativa** – So'roq olmoshlari
8. **Pronomina indefinita** - Gumon olmoshlari
9. **Pronomina negativa** - Inkor olmoshlari.

Pronomina personalia (Kishilik olmoshlari)

Hind-yevropa tillari hammasi bir-biriga o'xshaydi:

Lotin	Rus	Nemis	Ingliz	Fran.	
ego	я	ich	i	je	
tu	ты	du	you	tu	va boshqalardir.

Kishilik olmoshlari otlar kabi kelishiklarda turlanib, ularning I-va II- shaxs birlik va ko'plik formalari mavjud.

Kishilik olmoshlarining kelishiklarda turlanish jadvali.

Numerus	Casus	Persona prima	Persona secunda
Singularis	Nom.	ego - men	tu – sen
	Gen	mei - mening	tui – sening
	Dat.	mihi - menga	tibi – senga
	Acc.	me - meni	te – seni
	Abl.	me - mendan	te – sendan
Pluralis	Nom.	nos - biz	vos – sizlar
	Gen.	nostri - bizning	vestri – sizlarning
	Dat.	nobis - bizga	vobis – sizlarga
	Acc.	nos - bizni	vos - sizlarni
	Abl.	nobis - bizdan	vobis – sizdan

E s l a t m a : nos, vos olmoshlarining qaratqich kelishigi 2-ta formaga ega.

Ikkinchi formasi (nostrum, vestrum) bir guruh ichidan bir yoki bir nechta shaxsni ajratib ko'rsatish uchun ishlatiladi. Duo nostrum - bizdan ikkitasi (kishi). Kishilik olmoshlari ablativus kelishigida *-cum-* predlogi bilan ham qo'llaniladi : *Mecum* - men bilan, *tecum* – sen bilan, *nobiscum*- biz bilan, *vobiscum*-siz bilan

III- shaxs kishilik olmoshlari lotin tilida mavjud emas. Ular o'rnida ko'rsatish olmoshlari qo'llaniladi .

Pronomina reflexivum –(O'zlik olmoshlari)

Lotin tilida o'zlik olmoshlarining faqat III– chi shaxs formasi mavjud bo'lib, ular rus tilidagi hamma shaxslar bilan moslashadi. Lotin tilida I- va II- shaxs kishilik olmoshlari yordamida qo'llaniladi. Masalan, *in aqua me video* – men o'zimni (aksimni) suvda ko'ryapman; *te vides* – sen o'zingni ko'ryapsan; *se videt* – u o'zini ko'ryapdi; *nos videmus* – biz o'zimizni ko'ryapmiz; *vos videtis* – sizlar o'zingizni ko'ryapsizlar; *se vident* – ular o'zlarini ko'ryaptilar.

O'zlik olmoshlari kelishiklarda quyidagicha turlanadi

Singularis et pluralis	
Nominativus	----
Genetivus	sui – o'zining
Dativus	sibi – o'ziga
Accuzativus	se – o'zini
Ablativus	se – o'zidan

O'zlik olmoshlari xuddi kishilik olmoshlaridek “ *cum* “ predlogi bilan ham qo'llanadi : *secum* – o'zim bilan.

Pronomina posessova – (Egalik olmoshlari)

Egalik olmoshlari morfologik jihatidan birinchi va ikkinchi turlanishdagi sifatlarga o'xshaydi. Masalan,

<i>meus , mea , meum</i>	-	мой, моя , моё	-	mening
<i>tuus , tua , tuum</i>	-	твой, твоя , твоё	-	sening
<i>suus , sua , suum</i>	-	свой, своя , своё	-	o'zimning
<i>noster, nostra, nostrum</i>	-	наш, наша , наше	-	bizning
<i>vester, vestra, vestrum</i>	-	ваш, ваша , ваше	-	sizning.

Hozirgi zamon hind-yevropa tillarida egalik olmoshlari ko'proq ega vazifasida kelmoqda.

Masalan; *amo* (1-shaxs) *amicum meum* - men o'zimning do'stimni sevaman.

amas (2-shaxs) *amicum tuum* - sen o'zingning do'stingni sevasan

amat (3 – shaxs) *amicum suum* - u o'zining do'stini sevadi.

1-mashq.Savollarga javob bering:

1. Lotin tilida olmoshlarning qanday turlari mavjud?
2. Kishilik olmoshlari kelishiklarda qanday turlanadi?
3. O'zlik olmoshlari asosan qaysi shaxslarda qo'llaniladi?
4. Egalik olmoshlarining morfologik o'xshashliklari haqida fikringiz.

2-mashq.Quyidagi so'z birikmalarini turlang.

nostra magistra , *amocŭs meus*, *suus liber*

3 – mashq. Tarjima qiling.

1. *Amocŭs meus mecum legīt et scribīt.* 2. *Amoci librŕs a m3 accipiunt.* 3. *Tibi ego doo, an non?* 4. *Ресымiam tibi debзо.* 5. *Epistŭlam a te accipio.*
5. *Fabulam nobis narrw!* 7. *M3cum ambyla!* 8. *Sani sumus, ut vides.*

Men senga kitob jo'natyapman. Men bilan birga o'qi. O'qituvchi o'quvchilar bilan birga xat yozyapti. Mening do'stim yangi hikoya o'qiyapti. Bu uning o'zining kitobi.

Pronomīna relatova..

(Nisbiy olmoshlar)

Lotin tilida *quo*, *quae*, *quōd* nisbiy olmoshlari qo'llanadi. Bu nisbiy olmoshlar sifatlar kabi “ *qaysiki* “; rus tilida (*который, –ая, –ое*) ma'nolarini va otlar kabi kim?, nima? ma'nolarini ifodalaydi. *Quo*, *quae*, *quōd* – nisbiy olmoshlari uchchala rodde kelishiklarda quyidagicha turlanadi:

	Singularis			Pluralis		
Casus	M	f	n	m	f	n
Nom.	Quo	quae	quōd	quo	quae	quae
Gen	Cujŭs	cujŭs	cujŭs	quŕum	quvrum	quŕum

Dat.	cuo	cuo	cuo	quībūs	quībūs	quībūs
Acc.	quem	quam	quōd	quōs	quos	quae
Abl	quō	quō	quō	quībūs	quībūs	quībūs

Nisbiy olmoshlar –*cum*- predlogi bilan ham ifodalanadi. Ya’ni, **quōrum** – qaysinisi bilan (с которым), **quācum** (с которой), **quibuscum** (с которыми) ma’nolarini beradi.

Pronomīna interrogatova – (So’roq olmoshlari.)

Quo?, quae?, quōd? olmoshlari sifatlarga nisbatan *qanday? qanaqa? qaysi?*- so’roq olmoshlari vazifasida ishlatiladi. Turlanishda ular nisbiy olmoshlar *quo*, *quae*, *quōd* kabi turlanadi. Otlarga nisbatan qo’llanadigan so’roq olmoshlari quyidagilar: *quīs?*, *quīd?* - *kim?, nima ?*. *quīs?*- so’roq olmoshi xuddi –*qui* so’roq olmoshidek; *quid* – so’roq olmoshi esa *quod*- so’roq olmoshidek turlanadi va ularning faqat birlik formasi mavjud:

casus	singularis	
	masc.	neut.
Nom.	quis?	quīd?
Gen.	cujūs?	
Dat.	cuo?	
Acc.	quem?	quīd?
Abl.	quō?	

Agar otlar bittadan ortiq bo’lsa, *uter, utra, utrum* (который –ая- ое (из двух) кто?, что?- (из двух) – qaysiki ikkitadan bittasini ifodalash uchun ishlatiladi. *Qui?* nisbiy so’roq olmoshi Genetivusda turlanganda *cujus?*, *quōrum?* (kimning?, kimlarning?) nisbiy-so’roq olmoshlarini ham ifodalaydi:

Cujus liber est? - Kimning kitobi?

Quorum libri sunt? - Kimlarning kitoblari?

Pronomina demonstrativa – (Ko'rsatish olmoshlari.)

Lotin tilida ko'rsatish olmoshlari predmet va shaxsni so'zlovchiga nisbatan yaqin va uzoqligini ko'rsatish uchun qo'llaniladi. Ko'rsatish olmoshlari kishilik olmoshlari o'rnida ham qo'llaniladi.

Hic, haec, hoc (эта, этот, это) - bu. Bu ko'rsatish olmoshlari predmet va shaxsni so'zlovchiga nisbatan yaqinligini ifodalaydi;

Iste, iste, istud (этот, эта, это; тот, та, то) – bu ko'rsatish olmoshlari predmet va shaxsning so'zlovchiga nisbatan 2-shaxsga aloqadorligini ko'rsatadi.

Ille, ille, illud (тот, та, то) - bu ko'rsatish olmoshlari predmet va shaxsni so'zlovchiga nisbatan uzoqligini ifodalaydi.

Is, e, id (этот, эта, это; тот, та, то) - bu ko'rsatish olmoshlari predmet va shaxsni so'zlovchiga nisbatan qaysinisi qarashli ekanligini ko'rsatish uchun qo'llaniladi.

Masalan: Hunc librum legi. – Men bu kitobni o'qidim. (Qaysiki meni qo'limdagi yoki yonimdagi).

Istum librum legi. - Men bu kitobni o'qidim. (Qaysiki sening qo'lingdagi yoki qo'shni stoldagi)

Illum librum legi. - Men bu kitobni o'qidim. (Qaysiki hozir menda yo'q kitobni).

Eum librum legi. - Men bu kitobni o'qidim. (Qaysiki men o'ylagan kitobni).

Is, e, id ko'rsatish olmoshlari 3-shaxs birlikda kishilik olmoshlari orrnida qo'llaniladi.

ille, ille, illud ko'rsatish olmoshlarini kelishiklarda turlanish jadvali:

Casus	singularis			pluralis		
	masc.	fem.	neut.	masc.	fem.	neut.
Nom	ille	ille	illud	illo	illae	ille
Gen	illoŕ			illŕum	illŕum	illŕum
Dat	illo			illos		

Acc	illum	illam	illud	illꝑs	illbs	illr
Abl	illꝑ	illb	illꝑ	illos		

*ī*s, *e*z, *ī*d – koʻrsatish olmoshlarini turlanish jadvali:

Casus	singulbris			plurblis		
	masc.	fem.	neut.	masc.	fem.	neut.
Nom.	īs	er	īd	eo (io)	eae	er
Gen	ejūs	ejūs	ejūs	eꝑrum	ebrum	eꝑrum
Dat	Eo	eo	eo	eo(ios)	eo(ios)	eos(ios)
Acc	eum	eam	īd	eꝑs	ebs	er
Abl	Eꝑ	eb	eꝑ	eos(ios)	eos(ios)	eos(ios)

Hīc, haec, hōc- koʻrsatish olmoshlarini kelishiklarda turlanishi:

Casus	singulbris			plurblis		
	masc.	fem.	neut.	masc.	fem.	neut.
Nom.	hīc	haec	hōc	ho	hae	haec
Gen.	hujūs	hujūs	hujūs	hꝑrum	hbrum	hꝑrum
Dat	huīc	huīc	huīc	hos	hos	hos
Acc.	hūnc	hrnc	hōc	hꝑs	has	haec
Abl.	hꝑc	hbc	hꝑc	hos	hos	hos

Pronomona determinatova

(Aniqlash olmoshi)

Aniqlash olmoshiga quidagilar kiradi: *ipsē, ipsz, ipsum*- oʻzi (uchchala rodde); rus tilida esa (cam, cama, camo)maʼnolarini ifodalaydi. Bu aniqlik olmoshlari ille, illa, illud koʻrsatish olmoshlari kabi kelishiklarda turlanadi, lekin nom. Acc. sing.da neutrumda - *m*- qoʻshimchasi bilan turlanadi *.Idem, izdem, īdem* –

uchchala rodda “o’shani o’zi“ ma’nosini ifodalaydi. Rus tilida (тот же, он же) – ma’nolarini ifodalaydi. Bular ham *is*, *ez*, *id* korsatish olmoshlari kabi turlanadi, va –*dem*- yuklamasidan tarkib topadi va acc.sing. va gen.plur.da - *m* – *n* - ga aylanadi.

casus	singulbris			plurblis		
	masc.	fem.	neut.	masc.	fem.	neut.
Nom	odem	erdem	īdem	eodem		
Gen.	ejusdem			eϕrundum	eϑrundum	
				eϕrundem		
Dat.	eodem			eosdem		
Acc.	eundem	eandem	īdem	eϕsdem	ebsdem	erdem
Abl.	eϕdem	eϑdem	eϕdem	eosdem		

1-mashq. Savollarga javob bering.

Qanday so’roq olmoshlarini bilasiz? Predmet va shaxslarga nisbatan qanday ko’rsatish olmoshlari qo’llanadi? Aniqlash olmoshlari qaysilar va ular qanday turlanadi?

2-mashq. Turlang va tarjima qiling:

Ille agricōla honestus. Is līber latinus.

Er terra ignota. Idem Grecus lober.

3-mashq. Tarjima qiling:

1. Ager ab illis colitur, qui agricolae vocantur. 2. Isti libri tibi a me mittuntur. 3. Perdo etiam id, quod habeo. 4. Quod hodie non est, id cras erit. 5. Cum duo faciunt idem, non est idem. 6. Idem sum, qui eram. 1. Biz o’zimizning do’stlarimizga yordam beryapmiz. 2. O’qituvchi bizga kitob beryapti. 3. Menda bu kitob yo’q. 4. Men otamga xat yozyapman.

Maqol va matallar.

Vox audita latet littera scribta manet- Aytilgan so'z uchib ketar,yozilgani qolar. **Optimum medicamentum quies est.-**Orom eng yaxshi malhamdir. **Alit lectio ingenium.-**O'qish aqlni mustahkamlaydi.

Pronomona indefinota

(Gumon olmoshlari).

Gumon olmoshlari *quis, quo, olmoshlariga* quyidagi noaniqlik qo'shimchalarini qo'shish bilan hosil qilinadi: *alī, piam, quam, dam, que, vis, libet* va *cunqu*. Gumon olmoshlari gapda ot yoki sifat o'rnida ham kelishi mumkin.

Ot gumon olmoshlari:

Quis, quē, (quae) , quīd alīquis, alīquz, alīquid - kimdir - (ктонибудь)

Quispiam,quaepiam,quidpiam

Quisquam,quidquam, (quicquam)

Quidam, quaedam, quiddam - kimdir –(кто то)

Quisque, quiaequē,quidque - har bir - (каждый)

Unusquisque,unaquaeque,unumquodque –har biri alohida –(каждый
вотдельности)

Quivis,quaevis,quodvis

Quilibet, quaelibet, quidlibet

} har qanday kim bo'lganda ham-(кто
угодно, любой).

Quisquis, quidquid(quicquid) – kim bo'lishidan qat'iy nazar –(кто бы ни; всякий
кто)

Quicunque,quaecunque,quodcunque- kim bo'lsa ham - (кто бы ни)

Sifat gumon olmoshlari

Quo, quz(quae) , quōd alīquo,alīquz, alīquod - qandaydir-(какойнибудь)

Quispiam, quaequam, quodpiam
Quidam, quaedam, quoddam
Quisque, quaeque, quodque – har bir –(каждый)
Unusquisque, unaquaeque, unumquodque – har biri alohida –(каждый в отдельности)

Quivis, quaevis, quodvis
Quilibet, quaelibet, quodlibet

qanday bo'lsa ham –(какой угодно, любой)

Quicumque, quaecumque, quodcumque – qanday bo'lsa ham – (какой бы ни)

Pronomina negatova.

(Bo'lishsizlik olmoshlar)

Bu bo'lishsizlik olmosh kategoriyasiga *–nēmφ–* (< nee + hēmo - arxaik formasi = hōmφ) – odam ; *Nihil* – hech narsa

Bu bo'lishsizlik olmoshi *–hōmφ–* olmoshi kabi turlanib faqat birlik formasi mavjud.

Nihil – hech narsa

Nom. *Nēmφ*

Gen. *Nullous*

Dat. *Nēmīni*

Acc. *Nēmīnem*

Abl. *nullφ*

Nom. Acc. *nihil, nil*

Gen. *nullis rei (nihil)*

Dat. *Nilli re*

Abl. *Nulla re*

1-mashq. Savollarga javob bering.

1. Nisbiy olmoshlar qaysilar va ularning qo'llanilishi qanday?
2. Gumon va bo'lishsizlik olmoshlari haqidagi tushunchangiz qanday?

2-mashq. Burikmalarni turlang va tarjima qiling:

hik pictor clarissimus, hoc tempus novum, haec causa princeps.

3- mashq. Gaplarni tarjima qiling va olmosh turini aniqlang:

1.Hic dies alios mores postulat. 2Haec mea culpa non est. 3.Ipse ego is sum adulescens,quem tu quaeris. 4. Nihil difficili amanti puto. 5. Natura nihil facit frustra.

Praepositiones.

(Predlog)

Predlog ayrim ot yoki otlarni ikkinchi bir soʻz bilan bogʻlab ularni orasidagi munosabatlarni koʻrsatish uchun qoʻllaniladi.Har qaysi predlog faqat maʼlum kelishiklar bilan birga ishlatiladi.Lotin tilida pedloglar faqat ikkita kelishikda accusativus va ablativus kelishiklari bilan birga qoʻllanadi.

Tushum kelishigida ishlatiladigan predloglar:

ante - oldida

ad – uchun, -gacha, -da

contra - qarshi

intra - ichida

per - orqali

post – keyin,soʻngi

Masalan :   *Ad aegrotam* - kasal uchun

Intra ventriculum – meʼda ichida (oshqozon)

Chiqish kelishigida qoʻllanadigan predloglar : (ablativus)

pra - ... dan oldin

cum - bilan

de – haqida

ex - dan

sine - siz

pro - uchun

a; ab -... dan, haqida

Masalan : *cum aqua* – suv bilan

Sine colore – rangsiz

Tushum va chiqish kelishigida qo'llanadigan predloglar:

in – ga; -da

sub - ostida

Masalan: *in aquam* – suvga

in aqua- suvda

sub aquam – suv ostiga

sub aqua – suv ostida

Qolgan barcha predloglar accusativ kelishigida qo'llaniladi:

ad - ... dan oldin , uchun, yoniga

ante - ... dan oldin, vaqtliroq

apud – yonida

circum – atrofida

contra – qarshi (sida)

inter – o'rtasida

ob – natijasida

propter – natijada

trans - orasidan, qarshi (sida)

Ablativusning ma'lum formalari 1-turlanishdagi otlarda kelishik qo'shimchalari o'rnida predloglar qo'llanilishi mumkin:

causa - sababli

gratia - uchun

amicorum causa – do'stim sababli

exempli gratia – misol uchun

1-mashq. Tarjima qiling.

Yerga, yerdan, Italiyadan, Italiyada, o'rmonga, o'rmondan, kasalligi sababli, maktab ichida, do'stiga qarshi, kitobsiz.

2-mashq. Gaplarni tarjima qiling va predloglarni aniqlang

1. Pro patria pugnamus. 2. Natura nihil sine causa gignit. 3. Quid vides in silva?
4. Nihil habeo ad te scribere. 5. Tabula ab amico meo pingitur.

Maqol va matallar

1. Optimum medicamentum quod est. - Orom eng yaxshi malhamdir.

2. Ut quisque est doctissimus, ita est modestissimus. - Kim aqlli bo'lsa u kamtarin hamdir.

3. Bonum initium est dimidium facti. - Yahshi boshlangan ish yarim bitgan ish.

Prefikslar

(Qo'shimchalar)

Prefikslar har doim so'zning mustaqil ma'nosiga ega. Prefikslar yordamida yasalgan so'zlar so'z yasash jarayoning natijasidir.

Murakkab so'zlarni yasashda prefikslarning oxirgi harflari assimilyatsiyalanadi: *n > m* b va p dan oldin butunlay assimilyatsiyalanadi -i, r, m, d- lardan oldin odatda butunlay assimilyatsiyalanadi - c, f, g, n, p, t - lardan oldin.

Otlarda prefiksatsiya

(Prefeksatsiyalanish)

pronomēn - (< *pro* + *nomen*) – o'rin holi;

conscientia – (< *con* + *scientia*) – idrok

absurdus – (< *ab* + *surdus*) – ma'nosiz

praeclarus – (< *prae* + *clarus*) – juda och (rang), taniqli

Fe'llarda prefiksatsiya.

Praeferro, praeferre (< prae + ferre) – hush ko'rmq

Ineo, inire (< in + eo) – kirmoq

Intersum , interesse (< inter + sum) – ichkarida bo'lmoq

Perficio, perficere (< per + facio) – oxiriga yetkazmoq (poyoniga)

Prefikslar (Lotin tilida)

A,-ad,-ads; -de; -e, -ex; -in; -ad; -od; -con;

Pro; prae; trans; se, sed; dis, di; per; re.

Numeralia.

(Son so'z turkumi).

Lotin tilida ham sanoq **Cardinalia**, tartib **Ordinalia**, taqsim **Distributova**, ravish **Numeralia adverbialia** sonlari mavjud.

Numeralia cardinalia et ordinalia.

Jadval-1

Rim raqami	Arab raqami	Cardinalia (sanoq son)	Ordinalia (tartib son)
I	1	unus,a,um	primus,a,um
II	2	duo,ae,o	secundus,alter
III	3	tres,tria	tertius
IV	4	quattuor	quartus
V	5	quinque	quintus
VI	6	sex	sextus
VII	7	septem	septimus

YIII	8	octo	octrvus
IX	9	novem	nonus
X	10	decem	decĭmus
XI	11	undĕcim	undecĭmus
XII	12	duodĕcim	duodecĭmus
XIII	13	tredĕcim	tertius decĭmus
XIY	14	quattourdĕcim	quartus decĭmus
XY	15	quindĕcim	quintus decĭmus
XYI	16	sedĕcim	sextus decĭmus
XYII	17	septendĕcim	septimus decĭmus
XYIII	18	duodeviginti	duodevicesĭmus
XIX	19	undeviginti	undevicesĭmus
XX	20	viginti	vicesĭmus
XXI	21	viginti unus (unus et viginti)	unus et vicesĭmus (vicesĭmus primus)
XX	22	viginti duo (duo et viginti)	alter et vicesĭmus (vicesimus alter)
XXYIII	28	duodetriginta	duodetricesĭmus
XXIX	29	undetriginta	undetricesimus
XXX	30	triginta	tricesĭmus
XL	40	quadraginta	quadragesĭmus
L	50	quinguaginta	quinguagesĭmus
LX	60	sexaginta	sexagesĭmus
LXX	70	septuaginta	septuagesĭmus

LXXX	80	octaginta	octagesĭmus
XC	90	nonaginta	nonagesĭmus
C	100	centum	centesĭmus
CI	101	centum(et)unus	centesĭmus(et)primus
CC	200	ducenti,ae,a	ducentesĭmus
CCC	300	trecenti,ae,a	trecentesĭmus
CD	400	quadrigenti,ae,a	quadringentesĭmus
D(I)	500	quingenti,ae,a	quingentesĭmus
DC	600	sescenti,ae,a	sescentesĭmus
DCC	700	septingenti,ae,a	septingentesĭmus
DCCC	800	octigenti,ae,a	octingentesĭmus
CM	900	nongenti,ae,a	nongentesĭmus
M	1000	mille	millesĭmus
II(II;MM)	2000	duo milla	bis millesĭmus
III(MMM)	3000	tria milla	ter millesĭmus
Y(I..)	5000	quinque milla	quinq̄ies millesĭmus
X(CCI..)	10000	desem milla	decies millesimus
C(CCCI...)	100000	centum milla	centies millesĭmus

Sanoq sonlar **1** dan **10** gacha (*unus, duo, tres, quattuor, quinque, sex, septem, octo, novem, decem*), 20 (*viginti*), 100 (*centum*), 1000 (*mille*) – asosiy sonlar deb ataladi. Oʻnliklar va yuzliklar asosiy sonlarga fonetik oʻzgartirish yoʻli bilan hosil boʻladi. Qolgan sonlar esa (oʻnliklar va asosiy sonlar , yuzliklar , oʻnliklar va asosiy sonlar) – tarkibiy qoʻshma sonlar deyiladi.

1). **11** dan **17** gacha boʻlgan sonlar: asosiy sonlarga – *dĕcim* (“ *decem* “ dan olingan) qoʻshilishi bilan yasaladi : *undĕcim, duodĕcim, tredĕcim* va boshqalar.

2). **30** dan **90** gacha bo'lgan sonlar (o'nliklar) – ginta qo'shilishi bilan yasaladi: triginta, quadraginta, octoginta va hokazo.

3). **200** dan **900** gacha (yuzliklar) bo'lgan sonlarga – centi qo'shiladi : tricenti, ae,a; sescenti ,ae,a yoki - genti qo'shiladi : quingenti, ae, a; nongenti, ae, a.

4). **18, 19, 28, 29** va hokazo sonlar keyingi o'nliklardan bir yoki ikki sonini ayirish yo'li bilan hosil bo'ladi

20 dan **2 (1)** ni olib tashlanganda – duodeviginti, undeviginti

30 dan **2 (1)** ni olib tashlanganda – duodetriginta, undetriginta

5). O'nlik va yuzlik sonlarga **1** dan **7** gacha bo'lgan birliklarni qo'shilishi ikki xil yo'l bilan ifodalanadi :

a). o'nli kdan keyin birlik kelish yoli bilan – viginti tres – yigirma uch, triginta quinque-o'ttiz besh

b). o'nlikdan oldin birlik kelib, birlik va o'nlik orasiga – et bog'lovchisi qo'yiladi: tres et viginti - yigirma uch (so'zma-so'z tarjimasi “ uch va yigirma”).

Tartib sonlar (primus, a,um- birinchi , secundus,a,um – keyingi , ikkinchi ,alter , era , erum – boshqasi , ikkinchilardan tashqari) sanoq sonlardan hosil bo'ladi. Ko'pgina sonlar (18 dan boshlab) suffiks – esim – va jinslar qo'shimchasi –us, -a,-um yordamida hosil bo'ladi:

Duodevisimus ,a, um – o'n cakkizinchi

Centesimus - yuzinchi; Millesimus - minginchi

Yangi tillarda sanoq sonlar **1** dan **10** gacha umumiy Hind- Yevropa ildizlarini variantlari bo'lib, ayrim hollarda katta fonetik o'zgarishlar hosil bo'ladi.

Sanoq sonlarning solishtirma jadvali

Jadval № 2

	lotin tili	fransuz tili	ingliz tili	nemis tili	Rus tili
1	unus,a, um	un,une	one	ein	одинъ, одна, одно
2	duo,ae,o	deux	two	zwei	два, две
3	tres,tria	trios	three	drei	Три
4	quattuor	quatre	for	vier	Четыре
5	quinque	cinq	five	funf	Пять
6	sex	six	six	sechs	Шесть
7	septem	sept	seven	sieben	Семь
8	octo	huit	eight	acht	Восемь
9	novem	neuf	nine	neun	Девять
10	decem	dix	ten	zehn	Десять

Yangi tillarda xuddi lotin tilidagidek 2–chi oʻnlikdan oʻzgartirish natijasida hosil boʻladi.

- ze - fransuz tilida (11 dan 16 gacha)
- teen - ingliz tilida (13 dan 19 gacha)
- zehn - nemis tilida (13 dan 19 gacha)
- надцать- rus tilida (11 dan 19 gacha)

Tartib sonlar yangi tillarda sanoq sonlar bilan moslashgan holda kelib chiqadi. Shunda birinchi va illinchi sonlar boshqa negizdan hosil boʻladi.

Lotin tilida : primus, secundus, lekin unus, duo

Fransuz tilida: premier, second, lekin un, deux

Ingliz tilida: first, second, lekin one, two

Nemis tilida: erste, lekin eins

Rus tilida : первый, второй , lekin одинъ, два

Sonlarning turlanishi

Sanoq sonlardan: unus, duo, tres, yuzliklardan: **200** dan **900** gacha (ducenti, nongenti gacha hammasi) va milla – **1000**, ko'plik shaklida turlanadi.

Unus, a, um soni sifat olmoshi kabi turlanadi. Sonning ko'plik shakli ot formasida bo'lishi mumkin. Shunda bitta predmetni ham anglatga son ko'plik shaklida ifodalanadi.

Duo, duae, duo sonlari asosan I va II turlanish bo'yicha turlanadi.

Yuzlik sonlar **200** dan **900** gacha sifatning 1 va II turlanish, ko'plik shaklida turlanadi.

Sanoq sonlardan quattuor dan centum gacha hamma mille soni birlik shaklida turlanmaydi.

Tres, m, f, tria, n va *milla, n* sonlar III unli turlanish ko'plik shaklida turlanadi.

Miqdor (sanoq) sonlarining turlanishi.

Jadval № 3

casus	masc.	fem.	neut.	masc.	fem.	neut.
Nom	unŭs	unŕ	unum	Duŏ	duae	duŏ
Gen	unŭs	unous	unius	duŕrum	dubrum	duŕrum
Dat.	uno	uno	uni	duŕbŭs	dubbis	duŕbŭs
Acc.	unum	unam	unum	duŕs	dubs	duŏ
Abl.	unŕ	unb	unŕ	duŕbŭs	dubbŭs	duŕbŭs

casus	masc.	fem.	neut.	masc.	fem.	neut.
Nom	tr3s	trir	milir	ducento	ducentae	ducentr
Gen	trium	trium	miliun	ducentŕru m	ducentbru m	ducentŕru m
Dat	trībŭs	trībŭs	milībŭs	ducentos	ducentos	ducentos

Acc.	tr3s	trir	milir	ducentφs	ducentbs	ducentr
Abl.	trībūs	trībūs	milibus	ducentis	ducentos	ducentos

Bosh kelishik birlik shaklida – *us, -a, -um* ga tugallanadigan tartib sonlar

I - turlanishda (femininumda) turlanadi, **II** turlanishda (masculinumda) turlanadi,

II- turlanishda (masculinum, neutrum) da turlanadi.

Alter soni esa negizi – ro – sifat olmoshi kabi turlanadi.

Yangi tillarda lotin tiliga eng yaqin bo'lgan til rus tili hisoblanadi. Ayniqsa, sonlar morfologiyasida. Ular to'liq kelishiklar sistemasiga ega. Nemis tilida faqat ein – bir soni kelishik bo'yicha turlanadi va miqdor sonlardan 2 va 3 ta turlanish qoldiqlari saqlanib qolgan.

Tartib sonlar xuddi rus va nemis tillaridek sifat formasida turlanadi.

Sonlarning sintaksisi.

Lotin tilida gapda sanoq sonlar son yonidagi otga aniqlovchi bo'lib hizmat qiladi. Turlanadigan 1,2,3, va 200 dan 900 gacha bo'lgan sonlar nomi bir jinsda, kelishikda ko'plik va birlik shaklida ot bilan moslashadi.

Masalan; o'zbek tilida rodlar bo'lmaganligi uchun rus tilida ifodalaymiz.

una femīna – одна женщина

unum malum- одно яблоко

dicenti libri – двести книг

dicenta mala –двести яблок

4 dan 100 gacha va 1000 (mille) sanoq sonlari turlanmaydi, turlanishlar bo'yicha va otning kelishigiga ta'sir etmaydilar rus tulidan farqi shundan iborat.

Milla soni – minglar – turlanadigan neutrum roddagi ot qaratqich kelishigi shu otga qaraydi.

Lotin tilidagi sanoq sonlarning ot bilan kelishuvi hozirgi zamon rus tilidagi son va ot kelishuviga to'g'ri kelmaydi. Rus tilida “*одинъ*” sonidan tashqari boshqa sonlar ot bilan kelganda ot qaratqich belgisida keladi. Lotin tilidagi *milla soni* bilan ot kelishuvi rus tili bilan o'xshash.

Tartib sonlar sifat kabi ot bilan ham jins, ham kelishik, ham ko'plik va birlik shaklida moslashadi. Murakkab tartib sonlarda har bir oddiy son tartib sonida ifodalanadi.

Annus milisimus nongentsimus sexagesimus nonus – bir ming to'qqiz yuz oltmish to'qqizinchi yul.

Rus tilida esa faqat oxirgi raqam tartib sonida keltiriladi.

Taqsim va ravish sonlar.

Taqsim (distributiva)	Ravish (adverbia)
1. <i>singŭli, ae, z</i> - bittadan	<i>semel</i> – bir marotaba
2. <i>bino, ae, z</i> - ikkitadan	<i>bis</i> - ikki marotaba
3. <i>terno, ae, z</i> - uchtdan	<i>ter</i> - uch marotaba
10 <i>deno, ae, z</i> - o'ntadan	<i>decis</i> – 10 marotaba
100 <i>centzni, ae, z</i> - yuztdan	<i>centis</i> – 100 marotaba
1000 <i>singŭla milla</i> (milleni) – mingtdan	<i>milis</i> – 1000 marotaba

Taqsim sonlar suffiks – *n-* va jinslarning ko'plik shaklidagi –*I, ae, a* yordamida tuziladi. Ravish sonlar esa suffiks –*ies* yordamida tuziladi. Nechtadan? So'rog'iga javob bo'ladigan taqsim sonlar ot bilan kelishilgan holda ko'plik shaklida sifat kabi **I** va **II** turlanishlar bo'yisha turlanadi.

Solishtiramiz:

Discipŭli ducebtos libros habent – O'quvchilarda 200 ta kitob bor;

Discipŭli singŭlos, binos libros habent – o'quvchilarda bittadan, ikkitadan kitob bor.

Ravish sonlarda necha marotaba? so'rog'iga javob bo'ladi.

Hunc librum ter legi – bu kitobni uch marotaba o'qib chiqdi.

1-mashq. Tarjima qiling.

Trecenti sexaginta quinque dies;

Trecentae sexaginta quinque noctes;

Trecentorum octaginta octo dierum;

Annus millesimus nongentesimus septuagesimus sextus.

Anno millesimo nongentesimo septuagesimo sexto.

Perfect sistemasi.

Perfect sistemasi tugallangan ish harakatni ifodalaydi. Tugallangan ish-harakatni ifodalovchi bu zamonlarga:

Perfectum - o'tgan tugallangan zamon

Plusquamperfectum – uzoq o'tgan zamon

Futurum secundum – kelasi ikkinchi zamonlar kiradi.

Perfectum indicativi activi.

Tugallangan o'tgan zamon aniqlik maylining aniqlik nisbati perfect negizidan va quyidagi shaxs-son qo'shimchalarini qo'shish bilan hosil qilinadi.

sing	plur
I. -o	- ĭmus
II. - isti	- istis
III - ĭt	- 3runt

orno, Bvi, Btum, Bre - bezatmoq   moneo, ui, itum, ere - ishontirmoq

sing.	plur.	sing.	plur.
I. ornav-o	ornav-ĭmus	I. monu-o	monu-ĭmus
II. ornav-isti	ornav-istis	II. monu-isti	monu-istis
III. ornav-ĭt	ornav-3runt	III. monu-ĭt	monu-3runt

Scribo, scripsi, ěre - yozmoq

sing.	plur.	sing.	plur.
I. scrips-o	scrips-ĭmus	I. ven-o	ven-ĭmus
II. scrips-isti	scrips-istis	II ven-isti	ven-istis
III. scrips-ĭt	scrips-3runt	II ven-ĭt	ven-3runt

Lotin tilidagi “esse” yordamchi fe’lining tuslanishi:

	sing.	plur.
I.	fu – o	fu-ĭmus
II.	fu –ĭsto	fu-ĭstis
III.	fu – it	fu-3runt

Participium perfecti passivi

(O’tgan zamon sifatdoshining majhullik nisbati)

Participium Perfecti Passivini hosil qilish uchun fellarning Supin formasidan -um qoshimchasi olib tashlanadi. Participium Perfecti Passivini singularis formasini hosil qilish uchun qo’yidagi rod qo’shimchalari q’oshiladi (**-us -a -um**).

Infinitivus	Supin	Participium Perfecti Passivi
I.ornare-bezatmoq	ornatum-bezash uchun	ornatus,a,um-bezatilgan
II.docere-oqitvoq	doctum-oqitish uchun	doctus,a,um-oqitilgan
III.legere-oqimoq	lectum-oqish uchun	lectus,a,um-oqilgan
IY.audire-eshitmoq	auditum-eshitish uchun	auditus,a,um-eshitilgan

Participium Perfecti Passivini pluralis formasi esa, Supin negiziga otlarning ko’plik qo’shimchalari qo’shiladi (**-i -ae -a**)

I.ornati, ae,a	III.lecti, ae,a
II.docti, ae,a	IY.auditi, ae,a

Participium Perfecti Passivi xuddi sifatlarning 1- va 2-turlanishi kabi turlanadi:

Insula ornate - bezatilgan orol I-turlanish

	Sing	Plur
Nom.Voc.	insula ornate	insulae ornatae
Gen.	insulae ornatae	insularum ornatarum
Dat.	insulae ornatae.	insulis ornatis
Acc.	insulam ornataam.	insulam ornatas
Abl.	insula ornata	insulis ornatis

Liber lectus-oqilgan kitob II-turlanish

	Sing	Plur
Nom.	liber lectus	libri lecti
Gen.	libri lecti	librorum lectorum
Dat.	libro lecto	libris lectis
Acc.	librum lectum	libros lectos
Abl.	libro lecto	libris lectis
Voc.	liber lecte	libri lecti

Carmen auditum-eshitilgan qoshiq III-turlanish

	sing	plur
Nom.Voc.	carmen auditum	carmina audita
Gen.	carminis auditi	carminum auditorum
Dat.	carmini audito	carminibus auditus
Acc.	carmen auditum	carmina audita
Abl.	carmine audito	carminibus auditis

Perfectum indicativi passivi.

Perfectum indicativi passivi – tugallangan o'tgan zamon aniqlik mayli majhullik nisbati, Participium perfecti passivi (o'tgan zamon aniqlik maylining ravishdoshi) dan va – esse - yordamchi fe'lini Praesens indicativi activi da tuslab, ravishdosh esa xuddi sifatlardok –us,-a, -um qo'shimchalarini oladi.

Orno,avi,atum,bre -bezatmoq.

sing.

plur.

I.ornatus,a,um sum   ornate,ae,a sumus

II.ornatus,a,um es   ornate,ae,a estis

III.ornatus,a,um est   ornate,ae,a sunt

Mitto, misi, missum, 3re –jo’natmoq.

sing.

plur.

I.missus,a,um sum   missi,ae,a sumus

II.missus,a,um es   missi,ae,a estis

III.missus,a,um est   missi,ae,a, sunt

Maqol va matallar.

1.Ignavum fucos pecus a praesepibus arcent.- Odamni olasi ichida.

2.Ignorantia non est argumentum. -Bilmaslik ayb emas.

3.Citius, altius, fortius. – Tezroq , balandroq, kuchliroq

Plusquamperfectum indicativi activi

(Aniq nisbatda yzoq o’tgan zamon)

Plusquamperfectum zamoni uzoq o’tgan ish harakatni fodalaydi.Plusquamperfectum indicativi activi ni hosil qilish uchun fe’lning Perfect negiziga – *esse* – suffiksini va aniqlik nisbatining shaxs – son qo’shimchalarini qo’shish bilan yasaladi.Bu qo’shimchalar quyidagilar :

singulbris   plurblis

Ish.   –m   -   mŭs

II sh   - s   -   tŭs

III sh   - t   -   nt

scribo, scripsi, scribere

singulbris	plurblis
I . scrips – eram men yozganman	srips- eramüş
II.srips –ërBs	srips- eratış
III.srips-ërat	srips- ërant

orno, avi, atu, be – bezatmoq

singulbris	plurblis
I.per. ornav+ era+m –men bezatganman	ornav+era+mus
II per. ornav+era+s	ornav+era+tis
III per. ornav+era+t	ornav+era+nt

mone, ui, itum , ere - ishontirmoq

singulbris	plurblis
I per. monu – ëra-m – men ishontirganman	monu – ëra- mus
II per. monu – ëra-s	monu - ëra – tis
III per. monu - ëra-t	monu - ëra – nt

esse – bo'lmoq yordamchi fe'li   Plusquamperfectum zamonida quyidagicha tuslanadi:

singulbris	plurblis
I per. fu- ëra-m – men bo'lganman	fu-ërB-müş
II per. fu- ëra-s	fu –ërB-tış
III per. fu- ëra-t	fu- ëra –nt

Plusquamperfectum indicativi passivini hosil qilish uchun, fe'lni Participium Perfecti passivi formasidan va –esse- yordamchi fe'lini Imperfectum indicativi activida tuslangan formasini qo'shish bilan hosil qilinadi :

orno,avi,atum,Bre-bezatmoq

singulbris	plurblis

I . ornb ^{tu} s,a, um eram – men bezatilgan	ornb ^{ti} , ae,a erbmüş
II. ornb ^{tu} s,a,um erbs edim	ornb ^{ti} , ae,a erbtīs
III. ornb ^{tu} s,a,um erat	ornb ^{ti} , ae, a errant

mitto, misi, missum, 3re - jor^{nat}moq

singul ^{bris}	plur ^{blis}
I missus,a,um eram – men jo’natgan edim	missi,ae,a eramus
II missus,a,um eras	missi,ae,a eratis
III missus,a,um erat	missi, ae a errant

Futurum II secundum activi

(Kelasi ikkinchi zamon aniqlik mayli aniqlik nisbati)

Futurum II indicativi activi fe’ning Perfect negiziga I-shaxs birlikda – er, qolgan shaxslarda esa – *eri* – suffiksi va aniqlik nisbatining shaxs-son qo’shimchlarini qo’shish bilan yasaladi.

ambulo,avi,atum, bre – sayr qilmoq

singul ^{bris}	plur ^{blis}
I. ambu ^{lv} -ēr-φ-men sayr qulaman	ambula ^v -eri-mus
II. ambu ^{lv} -eri-s	ambula ^v -eri-tis
III. ambu ^{lv} -eri-t	ambula ^v -eri-nt

mitto,misi, missum,ěre- jo’natmoq

singul ^{bris}	plur ^{blis}
I. mis-ēr-φ – men jo’natmoqchi edim	mis-ěri-mus
II. mis-ěri-s	mis-ěri-tis
III. mis-ěri-t	mis-ěri-nt

audio, bvi, btum, ore – eshitmoq

singulbris

plurblis

I. audiv-ēr-φ- eshitmoqchi edim	audiv-ēri-mus
II. audiv-ēri-s	audiv-ēri-tis
III. audiv-ēri-t	audiv-ēri-nt

-esse- yordamchi fe'lining tuslanishi quyidagicha:

singulbris

plurblis

I. fu-ēr-o – bo'lmoqchi edim	fu-ēri-mūs
II. fu-ēri-s	fu-ēri-tīs
III. fu-ēri-t	fu-ēri-nt

Futurum II secundum passivi

Futurum II secundum passivi fe'lining Participium perfecti passivi formasidan va -esse - yordamchi fe'lining Futurum primim indicativi da tuslangan formasi yordamida hosil qilinadi.

orno, ornavi, ornatum, bre-bezatmoq

singulbris

plurblis

I. ornbtus, a, um, ero- men oldin bezatmoqchi	ornbti, ae, a erīmus
II. ornbtus, a, um eris	edim ornbti, ae, a erītis
III. ornbtus, a, um erit	ornbti, ae, a erunt

mitto, misi, missum, ěre - jorlatmoq

singulbris

I per. missus, a, um erφ - men oldin jo'natmoqchi	edim
II per. missus, a, um erīs	
III per. missus, a, um erit	

plurblis

I per. missi,ae,a erīmūs

II per. missi,ae,a erītīs

III per. missi,ae,a erunt

1-mashq. Savollarga javob bering

1. Tugallan ish harakatni ifodalovchi zamonlarga qaysi zamonlar kiradi?
2. Perfectum ind.act. va passivi qanday yasaladi?
3. Futurum II secundum zamoni qanday ish harakatni ifodalaydi va misollar keltiring?

2 – mashq. Quyida berilgan fe'llarni Perfectum ind.act.et pass.da tuslang.

ambulo 1 – sayr qilmoq

ago 3 – bajarmoq

temeo, 2 - qo'rqmoq

finio 4 – tugatmoq

3– mashq. Berilgan fe'llarni Plusquamperfectum ind.activi formasini hosil qiling.

capio, 3 – olmoq

red3o, 2- kulmoq

laboro, 1 –ishlamoq

dormoo, 4 –uxlamoq

4– mashq. Fe'llarni Futurum II secundum passivi formasini hosil qiling

venoo, 4 – kelmoq

lego, 3 – o'qimoq

clamo, 1 – qichqirmoq

doc3o, 2 – o'qitmoq

Adverbium

(Ravish so'z turkumi).

Lotin tilida ravish ikki turga bo'linadi:

1. Mustaqil ravishlar: *fere*- deyarli, *ubi* – qayerda, *semper*-har doim
2. Sifatdan tashkil topgan ravishlar.

Ravishlar sifatlarning gen.sing.dagi qo'shimchasining o'zgarishi bilan hosil bo'ladi. 2-chi turlanishdagi sifatlarning gen.sing.dagi *-i-* qo'shimchasini *-e-* qo'shimchasiga almashinishi natijasida hosil qilinadi.

Nom..sing	Gen.sing.	Adverbium
latus – keng	lato	lat3
lober - erkin	liběro	liběr3
pulcher-chiroyli	pulchro	pulchr3
minĭmus – eng ka	minĭmo	minĭm3
fortissĭmus- eng mard	fortissĭmo	fortissĭm3

III turlanishdagi sifatlardan gen.sing.dagi *-is-* qo'shimchasini *-iter-* suffiksi bilan, negizi *-nt-* bilan tugagan sifatlarga *-er-* suffiksini qo'shib ravish hosil qilinadi.

Nom.sing	Gen.sing.	Adverbium
acer – o'tkir	acris	acrĭter
celer – tez	celeries	celerĭter
fortis – mard	fortis	fortĭter
felix - baxtli	felicis	felicĭter
sapiens – dono	sapientis	sapienter

Ravish sifatida sifatlarning va otlarning acc.va abl.sing. (neutrum) shakllarining ba'zilar ishlatiladi. Masalan, partim- qisman; multum – ko'p; primum- avvalom bor, birinchidan; facĭle – oson; casu – behosdan; multo – ko'pgina; merĭto – munosib.

Ravishlarning qiyosiy darajasi sifatida, sifatlardan tashkil topgan *-ius-* bilan tugallanadigan sifatlarning neutrum rodiga tegishli acc.sing.shakli qo'llaniladi. Masalan: *Altius* – balandroq; *latius* – kengroq; *celeries-* tezroq; *felicius-* baxtliroq. Ravishlarning orttirma darajasi sifatlarning orttirma darajasidan “*e*” suffiksini qo'shish bilan hosil qilinadi.

Masalan: *fortissĭme* (fortissimius- dan); *celerrĭme*, *minĭme*.

Quyida berilgan to'liqsiz sifatlarining qiyoslash darajalari:

yaxshi	<i>bene</i>	<i>melius</i>	<i>optime</i>
yomon	<i>male</i>	<i>pejus</i>	<i>pessime</i>
ko'p	<i>multum</i>	<i>plus</i>	<i>plurimum</i>
juda	<i>magnopere</i>	<i>magis</i>	<i>maxime</i>
kam	<i>parum</i>	<i>minum</i>	<i>minime</i>

1-mashq.Savollarga javob bering

1. Ravishlar nechaga bo'linadi?
2. Mustaqil ravishlar qanday?
3. Yasama ravishlar qanday hosil qilinadi?

2-mashq.Quyidagi sifatlardan ravishlar hosil qiling

altus , a, um – baland; brevis, e – qisqa; levis, e-yengil; prudens-har xil fikrli

Sintaksis

Sodda gap.

Gapning bosh bo'laklari.

Lotin tilida oddiy (sodda) gaplar odatda ikki tarkibli bo'ladi. Uning grammatik markazi gapning asosiy bo'laklari ya'ni ikkita asosiy bo'lakni ega (subjectum) va kesim (praedikatum)ni tashkil qiladi.

Lotin tilida ega va kesimning vazifasi rus tilidagidek gaplarni so'z turkumlari orqali olib chiqishi mumkin. Eganing bosh kelishikdagi shakli nominativus.

1.Sodda kesim fe'lning oddiy formasi orqali ifodalanadi.Shuningdek kesim leksik mohiyatga va grammatik kategoriyalarga mos belgilarga ega.

agricola arat-dehqon yer haydayapdi
agricolae arant- dehqonlar yer haydayapdilar
in terra est vita- yerda hayot mavjud
in luna non est vita-oyda hayot yo'q

2. Tarkibiy kesim, ya'ni shu tarkibga kiruvchi kesimlar: fe'lli bog'lama (capula) asosan –esse- fe'lining yagona formasi va fe'lning nomlovchi qismi, ya'ni uning leksik tushunchasini chuqur ifodalovchi qism hisoblanadi. Tarkibiy kesimning ifodalovchi qismning asosiy belgisi ot yoki kesimda qo'llaniladi.

rosa est planta – atirgul o'simlik
rosa est pulhra – atirgul chiroyli

Tarkibiy kesimning ifodalovchi qismda ot nominativusda ega bilan xuddi shunday sifat rodda va sonda moslashadi. Tuslanuvchi fe'l –esse- gapda aynan bir qoida bilan bog'liq bo'ladi va rus tilida hozirgi zamonda juda kam qo'llaniladi.

scientia potentia est – bilim kuchdir
terra est sphaera – yer yumaloqdir

Lotin tilida eganing o'rnida egalik olmoshlari rus tilidan farqli ravshda juda kam uchraydi; laboro-men ishlayapman, laboras-sen ishlayapsan, laboratis-siz ishlayapsiz. Eganing o'rnida egalik olmoshlari, agar o'sha olmoshga mantiqiy urg'u berilsa lotin tilida ham qo'llaniladi;

ego laboro-men ishlayapman
ego laboro, tu non laboras - men ishlayapman, sen ishlamayapsan

Gapning ikkinchi darajali bo'laklaridan biri egaga tobe bo'ladi, u bilan birga egalar guruhini tashkil qiladi. Qolganlari kesimga tobe bo'ladi va u bilan birga kesimlar guruhini tashkil qiladi.

Gaplarda so'zning tartibi.

Lotin tilida so'z tartibi lotin tilining flektiv qo'rilishiga sabab bo'ladi. Tuslanish va turlanishning bosh tizimi so'zning sintaksis rolini morfologik vositalarda ifodalanishiga yo'l qo'yadi. So'zning qat'iy tartibiga emas guyoki bu tildagi joyni anelitik qurilish orqali ifodalaydi. Lotin tili so'zning erkin tartibda joylashishiga imkon beradi. Gapdagi so'zning o'rnini undagi asosiy sintaktik funktsiyani bajarmaydi.

Ko'pincha odatiy tobe so'z o'ziga xos gaplar, jo'shqin neytral qabul qilingan so'zlar bevosita deb ataladi.

Bevosita tartibli so'zlarda gap boshida ega (yoki egalar guruxi), gap oxirida kesim (kesimlar guruxi) joylashadi. To'g'ridan to'g'ri to'ldirish mavjud paytda u boshqaruvchi fe'l- kesim oldida turadi;

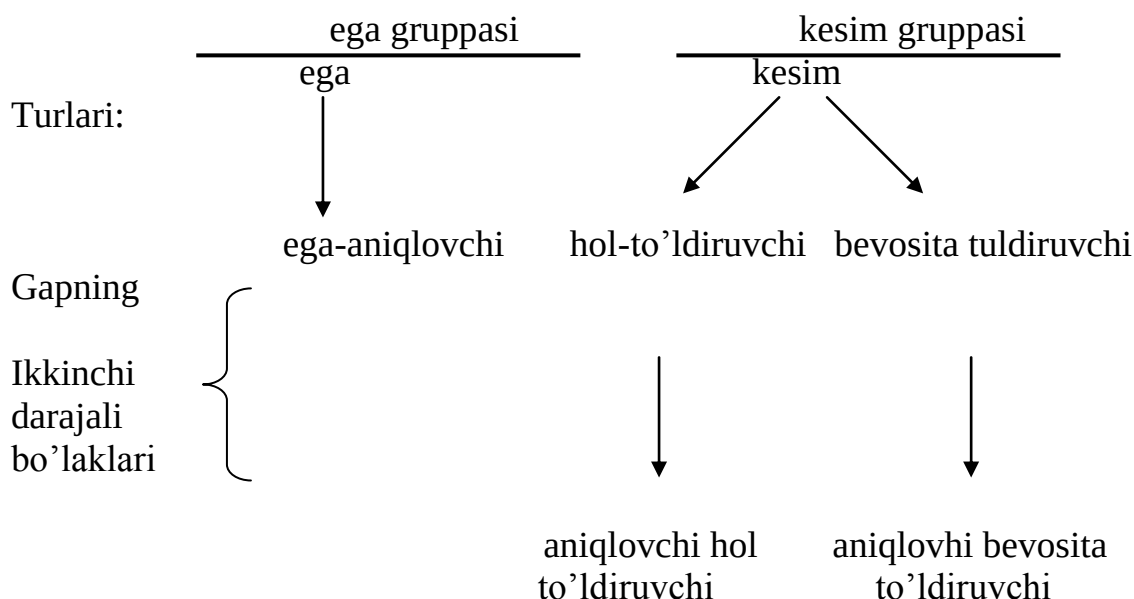
Filia rosas amat- qiz atirgulni sevadi

Qisman to'ldirishda ham boshqaruvchi fe'l-kesim oldida keladi.

Puellis narrare-qischa hikoya qilayapti
Bevosita va qisman to'ldirish mavjud ham usha fe'l kesimga tobe bo'ladi, qisman-to'ldiruvchi bevosita to'ldiruvchining oldida turadi.

Magistra puellis fabulam narrat-o'qituvchi ertakni qizlarga hikoya qilayapti.
Sifat yoki egalik olmoshlari bilan ifodalangan aniqlovchi bevosita tartibli so'zlar mavjud paytda odatda aniqlovchidan keyin turadi; filia mea-mening qizim

Filia mea filiae tuae rosapulchram dat- Mening qizim sening qizingga chiroyli atirgillarni berayapdi. Ko'pincha odatiy tartib ular yonida buziladigan maylli so'zlar teskeri so'zlar deyiladi. So'z teskari joylashgan paytda asosiy fikrning muhimligi undagi yoki uning ichgida gapning bo'laklari gapdagi noodatiy o'rnini ko'rsatadi, ko'pincha uni oldinga qarab harakat qilishini ham ko'rsatadi;

Rosas filiam amat – Qizim atirgulni yarxshi ko'radi.(qandaydir boshqa gilni emas)

Supin (Sifatdosh)

Supinum - fe'l so'z turkumidan kelib chiqqan bo'lib, fe'lning o'zagiga – *tu* suffiksini qo'shish bilan yasaladi va YI-turlanish bilan bog'liq bo'ladi.

Supinum faqat ikkita kelishik bilan qo'llaniladi: accusativus (captum – supinum I) va ablativus (captu – supinum II).

Tushum kelishigida sifatdoshning partisipium perfecti passivini neutrum rodi formasiga to'g'ri keladi.

Masalan; captus, capta, captum- olingan,(взятый, взятая, взятое.)

Shundan qo'yidagi qoida kelib chiqadi, ya'ni participium perfecti passividagi o'zakga yuqoridagi qo'shimcha bilan birga rod qo'shimchalari ham qo'shiladi. Bu holda albatta supinum I -um-ni oladi;

Participium perfecti passivi namunasida:

ornatus, a, um - bezatilgan
monitus, a, um - ishontirilgan
missus, a, um –jo'natilgan
auditus, a, um- eshitilgan

Sum, fui,-,esse fe'li.

Esse- bo'lmoq lotin tilida o'z mustaqil ma'nosiga ega. Masalan: In terra est vita. Bundan tashqari esse fe'li ko'p hollarda tarkibli otlashgan kesim sifatida ham qo'llaniladi.

Maswalan: Terra est stella. Yer planetadir/

Esse- fe'ji zamon sistemasiga ko'ra –s qo'shimchasi orqali almashadigan -es negizi orqali yasaladi.

Praesens indicativi activi ko'satilgan negizga nisbat, shaxs son qo'shimchalarini qo'shish orqali hosil qilinadi. –es negizidan yasalgan formalar -atematik. Huddi mana shu formalarda s- ntgz bolib hizmat qilganda,u y (qisqa i) sifatida kengayadi.

Natijada esse feli hozirgi zamon aniqlik maylida tuslanishiga ko'ra quyidagi ko'rinishga ega bo'ladi:

1.su-m	su-mus
2.es	es-tis
3.es-t	su-nt

Rim (kalendari) yil taqvimi, oy, kunlar.

Qadimgi rim taqvimi bo'yicha bir yil 10–oydan iborat bo'lgan, shunda mart oyi 1-chi oy hisoblangan. Meloddan avval YI-YII asrlarga kelib 12 oydan iborat taqvim joriy etildi.

Quyida ularning nomlari ko'rsatilgan:

- 1) Mensiz Martius (Mars xudosi sharafiga)
- 2) Mensis Aprilis (Aprel)
- 3) Mensis Majus (May)
- 4) Mensis Junius (Iyun) – keyingi 6 ta oy o'z nomi bilan tartibini anglatgan.
- 5) Mensis Quintilis, keyinchalik Julius (5-chi; m;av.44 yil dan – iyul , Yuliy Sezar sharafiga);

6)Mensis Sevtilis, keyinchalik Avgustus (6-chi; m.av.8–chi yildan hozirgacha – Avgust, Rim imperatori Avgust sharafiga)

7)Mensis September (Sentyabr – 7-chi)

8)Mensis Octōber (Oktyabr – 8- chi)

9)Mensis November (Noyabr – 9-chi)

10)Mensis December (Dekabr –10-chi)

11)Mensis Yaniuarius (Yanvar – xudo Yanus sharafiga)

12)Mensis Februarius (Fevral – poklanish oyi , Februare – tozalamoq, yilning oxirida gunohlarni yuvish uchun qurbonlik keltirmoq)

Rimliklar oy kunlarini belgilashda undagi 3 asosiy kunni , ya’ni oy fazalarining almashinishini hisobga olmagan;

1)har oyninig 1-chi kunini *Kalendae, kalenda/*; (yangi oy chiqqanligi,habar yetkazmoq- *calare* so’zidan)

2) Oyning 13-chi yoki 15-chi kunini Idus , *id/*; (oyning o’rtasi to’liq oy kuni)

3) Oyning 5-chi yoki 7-chi kunlari Nanae , *non/*; (oyning chorak kuni)

Bularning nomlari sanani belgilashda xizmat qilgan.

Masalan: 1-yanvar - *Kalendis Ianuarius*

13 –mart - *Ididus Martius* va hokozo.

Boshqa kunlarni esa belgilashda shu 3 ta asosiy kunlardan yaqinrog’iga necha kun qolgani hisobga olinadi:

Masalan: 24 avgust, bunga sentyabr oyi (1 sentyabr) yaqinroq turadi.

Sanaymiz - 24, 25,26,27,28,29,30,31 avgust va 1-sentyabr – 9 kun bo’ladi .Shunga ko’ra 24 avgust – *ante deim monum kalendas –Septembres* (Sentyabr kalendasigacha 9 kun), yozuvda qisqa qilib a.d.IX. Kal.Sept. 4 – yillik quyosh sikliga – ($365 + 365 + 365 + 366 = 1461$) ko’ra Kabisa yili (*bisextilis*) deb atalishini sababi 24 – fevraldan 1 martgacha 6 kun (*bisextilis*) bor.Kabisa yilida esa 7 kun ya’ni qo’shimcha 6-chi kun shundan kelib chiqqan.

Hafta

Qadimgi Rimda oy bozor kunlariga va ishdan tashqari kunlarga bo'linadi. Rim haftasida 8 kun bo'lgan: 7 ta ish kuni va 1 ta bayram kuni. Eramizning I asrida oyni 7 kunlik haftalarga bo'lish avj oldi. Ularning atalishi tartib bo'yicha, ya'ni dushanba 1 chi h.k. Faqat shanba (Sabbath –dam olish) mustasno.

Keyinchalik kunlar – Quyosh, Oy, Mars, Yupiter, Venera, Merkuri, Saturn nomlari bilan ataladi. Ularning nomlari ozgina o'zgargan holda ba'zi tillarda saqlanib qolgan:

Lotin tilida	Frantsuz tilida	Ingliz tilida	Nemis tili
Lunae dies	Lundi	Monday	Montad
Martis dies	Mardi	Tuesday	Dienstad
Mercūri dies	Mercredi	Wednesday	Mittwoch
Jovis dies	Jeudi	Thursday	Donnersg
Venēris dies	Vendredi	Friday	Freitag
Saturni dies	Samedi	Saturday	Sonnabend
Solis dies	Dimanche	Sunday	Sonntag

Soat

Rimda bir sutkani soatlarga bo'lish er.av. **291** yildanoq boshlangan. Kun va tun 12 soatga bo'lingan. Turli fasllarda kun va tunning cho'zilishi har xil bo'lganligi uchun, kun quyosh chiqqandan to botguncha hisoblangan.

Tun har biri **3** soatlik bo'lgan **4** ta davrdan tashkil topgan:

Prima vigilia – kechqurun 6 dan 9 gacha;

Prima secunda vigilia – kech 9 dan 12 gacha;

Tertia vigilia - kech 12 dan 3 gacha;

Quarta vigilia - - kech 3 dan 6 gacha

Masalan: Caesar in Britanniam fere tertia vigilia solvit (Sezar Britaniyaga taxminan 3 chi davrda (12 dan 3 gacha) suzdi.

Yilnoma

Bir yilda ikkita konsul saylangan. Ularning ismi bilan yil atalgan.

Masalan: *Marco Crasso et Gnaeo Pompejo consulibus Germani Rhenum transierunt*

(Marko Krasso va Gneya Pompey dabrida german qabilalari Reynga o'tgan).

Xristian dini tarqalgandan so'ng, yil hisobi **Iisus Xristos** tug'ilgan kundan boshlangan.

Bajarish uchun mashqlar:

1-mashq. Fe'llarni tarjima qiling va grammatik analiz qiling.

Dormiunt, mittit, scribitis, tacet, clamamus, laboras, agunt, laborare debent.

2-mashq. Ot va sifat so'z birikmalarini turlang

terra pulchra, epistula mea, nostra victoria magna.

3-mashq. Kelishik formalarini aniqlab ko'plik formasini hosil qiling:

in terra nostra, bestia fera, vides silvam magnam, insulae nostrae.

4- mashq. Fe'llarni tuslanish guruhi, shaxsi va sonini aniqlab tarjima qiling:

amas, video, estis, docent, amatis, sperant, erubescis, discitis, volant, colo, venimus, colitis, speramus, supero, es, alitis, ornamus, superas, abundant, studeo.

5-mashq. Lotin tiliga tarjima qiling

1. Sen yaxshi o'qiyapsan. 2. Sizlar har doim yaxshi o'qishingiz kerak. 3. Ular mardlarcha kurashyapdilar. 4. Kim hikoya qilyapdi? 5. Ular qayerga boryapdilar? 6. Sen nima qilyapsan? 7. Men uxlashga ketyapman. 8. U o'z batanini sevadi.

6- mashq. Berilgan otlarni acc.sing va plur. formalarini yozing:

agricola –dehqon, causa-sabab, porta – shoir, fabula – hikoya, pugna – kurash, insula – orol, nauta – dengizchi.

7- mashq. Nuqtalar o'rnini kerakli qo'shimchalar bilan to'ldiring

Mult... agricōl ... prope silv... dens... habitant.

8- mashq. Berilgan fe'llarni buyruq mayli bo'lishli va bo'lishsiz formalarini hosil qiling:

scribēre, legēre, clambre, tacere, venore.

9- mashq. Quyidagi gapni ko'plik formasini hosil qiling.

Vid3o discipūlum in scholam venore.

10- mashq. Tarjima qiling.

1. Semper bene laborbre deb3s. 2. Noctu dormomus. 3. Latine multum legunt et scribunt. 4. Grammatica doc3t recte dicēre, legēre, scribēre. 5. Pueri libros πολτβrum legunt. 6. Nihil hab3o ad te scribēre. 7. Etiam bestia memoriam hab3t. 8. Discipūlus meus fabūlam pulchram nobis narr3t. 9. In Graecia et in Italia vid3s pulchra monumenta Graec3rum et Roman3rum antiqu3rum 10. Puerorum libro boni sunt.

11- mashq. Qo'yida berilgan so'zlardan qap tuzing:

a) ega nom. sing. keladi; b) kesim gapni oxirida keladi; v) tuldiruvchi acc. da kerakli fe'l bilan keladi;

Namuna: domina, bona, ancilla, laudare - Domona ancillam bonam laud3t.

Yoki, Dominae ancillas bonas laudab3nt.

1. matr3na, puella, voc3re; 2. dominus, servus, malus, vituper3re;

3. amica, tunika, sordita, hab3re; 4. exercītus, patria, defend3re;

5. vir, matrona, puer, puella, dies, festus, celebr3re; 6. πολτα, silva, ager,

vicus, pulcher, narr3re;

12- mashq. O'zbek tiliga tarjima qiling.

Tulia et Julia puellae Romanae sunt. Tunicae puell3rum albae sunt. Puellae in silvam prop3rant, in silva cantant et saltant.

Syra puellas vocat: "Tullia! Julia! Properate! Cena parata iam est!" Puellae Syra obtemperant, in villam properant, sed Tullia maesta est et flet. Genae puellae lacrimis madidae sunt. "Cur, Tullia, fles?" - Syra puellam rogat. Et Tullia: "Poenam timeo, inquit, nam tunica nova iam sordida est". Syra ridet et puellam nova tunica ornat. "O, quam bona es, Syra!" - puellae ancillam laudant.

13-mashq. Berilgan ot va sifatlarni birlikda turlang.

Spes magna (spes – V tur., magna – I tur.);

Forma et status (forma – I tur., status – IY-tur.);

14-mashq. Tekstni o'zbek tiliga tarjima qiling.

Marcus Tullius Cicero clarus vir Romanus est. Tullius Tullio filiam et Marcum filium valde amat. Tullius Marcum vocat: "Marce, propera ad me!" Puer properat, et Tullius filio librum pulchrum dat. Marcus Tullio librum monstrat. En, Titus Marcum visitat. Titus Marci amicus est. Marcus amico quoque librum novum monstrat et fabulam recitat. "O Tite, inquit, quam bonus pater meus est". Marcus Tullius Cicero Arpinum, oppidum in Latium situm, valde amat, nam ibi natus est. Tusculum etiam, oppidum parvum, saepe visitat ibi villam pulchram habet, ubi cum amicis saepe de philosophia disputat.

15-mashq. Tekstni o'zbek tiliga tarjima qiling.

In villa opulenti viri Romani multi servi laborant. Multi domini severi sunt, servos saepe vituperant et puniunt. Servi severos dominos non amant, sed timent. Bonos dominos servi laudant et amant. Etiam Marcus Tullius Cicero multos servos habet. Tiro servus domini suum et Marcum, domini filium, valde amat. "Ubi Tiro est?" - Marcus rogat. At pater: "Tiro in cubiculo suo manet, nam aeger est". Tullius medicos vocat et rogat: "O viri boni! Servum meum curate! Tiro vir bonus, doctus, et amicus meus est". Medici periti servum curant, Cicero medicis gratias agit et praemium dat.

16-mashq. Tekstni o'zbek tiliga tarjima qiling.

Latium in Italia est. Incolae Latii Latoni erant. Latium patria linguae Latonae erat. Multae et pulchrae villae virorum Romanorum in Italia erant. "Cur heri in schola non eras?"-Titus Marcum rogat. Et Marcus: Cum paedagogo meo,-inquit,- in villa nostrae eram. Tusculanum pulchrum est. Placet-ne tibi nostrum?" "Valde mihi placet,-Titus respondit,- et Tusculanum vestrum libenter visito; in horto, ubi plantae pulchrae sunt, ambulare mihi placet".

17-mashq. Tekstni o'zbek tiliga tarjima qiling.

Res publica-res populi est. Varias sunt formae et status rerum publicarum. Gloriam rei publicae exercitus defendit. Viri boni rem publicam amant, in rebus secundis et in rebus adversis rei publicae auxilio sunt. Civis saepe de rebus publicis atque de rei publicae commodis disputant. Vir bonus nullum periculum pro re publica, nullum incommodum pro patria vitat. Fidem virorum Romanorum populus saepe laudabant. Diebus festis populus Romanorum poetae saepe laudabant. Diebus festis populus Romanus deis deabusque sacrificabat et pro re publica deos orabat.

18-mashq. Berilgan otlarni gen.plur.dan asosiy formaga aylantib abl.sing.formasini hosil qiling.

Politrum, linguum, corium, bellum, exemplum, locum.

19-mashq. Berilgan fe'llarni praesens ind.act.da tuslang; infinitif formasini hosil qiling; buyruq mayli bo'lishli va bo'lishsiz formasini hosil qiling:

porto 1; taceo 2; colo 3; venio 4;

20- mashq. Fe'llarni infinitif formasini toping va tarjima qiling:

monstror, monstratur, monstrbmus, monstrbmur, numerates, numeramīni, numerant, numerantur, doc3s, doc3ris, doc3tur, doc3ntur, tegīs, teg3ris, vincīt, vincītur, premunt, premuntur, gignītur, gignuntur, invenotur, invenountur.

21- mashq. Berilgan fe'llarni praesens ind.passivida turlang

pello 3 – siljitmoq, fallo 3 – aldamoq.

22- mashq. So'z birikmalarini turlang

is ūber Latinus – o'sha Lotin tili kitobi; *ea terra ignota* – o'sha noma'lum yer

23- mashq. So'z birikmalarini turlang

ille labor molestus – bu qiyin ish; *istud carmen pulchrum* – bu chiroyli she'r; *ea civitas lobera* – o'sha ozod hukumat.

24- mashq. Berilgan III guruh otlarini gen.sing.dan nom.sing.formasini hosil qiling:

labφris, honφris, timφris, uxφris, dolφris, sorφris, sermφnis, oratiφnis, dictiφnis, homīnis, virgīnis, multitudīnis, valetudīnis, legīs, pacis, vocis, salutis, virtūtis, aetbtis, libertbtis, veritbtis, varietbtis, dotis, fraudis, custodies, lapidis, flumīnis, carmīnis, pronomīnis, tempφris, compφris.

25- mashq. Sifatlarni abl.sing. va gen.plur.formalarini hosil qiling

brevīs, vocalīs, facilīs, difficilīs, omnīs, communīs, fortīs, turpīs, dulcīs, qualīs, talīs, simplex, felix, efficax, mendax.

26- mashq. Ifodali o'qing va tarjima qiling:

De luna

Forma lunae rotunda est. Luna terrae propinqua est. Luna et stellae noctu terram illustrant. Luna saepe figuram litterae C habet. Non semper lunam videmus : umbra terrae interdum obscurat lunam . Luna plena nautis grata est. Luna et stellae nautis viam monstrant. Nautis multae stellae notae sunt. Dea lunae est Diana.

27 – mashq. O'qing va tarjima qiling.

De Diana et Minerva.

Diana et Minerva deae sunt . Diana est dea silvorum, praeterea dea lunae est. Diana sagittas habet. Sagittis bestias silvorum necat. Minerva dea pavorum est et item litteras amat. Minerva hasta pugnat. In Graecia et in Italia sunt multae statuae Dianae et Minervae.

28- mashq. Lotin tiliga tarjima qiling.

1.U ishlayapdi.2 Sen vatan uchun kurashyapsan. 3.Yulduzlar dengizchilarga yo'l ko'rsatadilar.4.Agar siz sog' bo'lsangiz yaxshi.Biz sog'miz. 5. Men hech narsa eshitmayapman.6. Sen gapirsang men eshitishim kerak.

29- mashq. Gapni aniq nisbatdan majhul nisbatga aylantiring

Portae antiqui saepe fabulas de bestiis narrant.

Magister fluvios terrae nostrae in charta monstrant.

30- mashq. Gapni majhul nisbatdan aniq nisbatga aylantirib tarjima qiling

Victoria concordia gignitur. Tabula ab amico meo pingitur.

31- mashq. So'z birikmalarini kelishiklarda turlang

Labor difficilis, via alia facilis, nostrum malum commune.

32- mashq. Berilgan so'zlardan gaplar hosil qiling.

1. varius, Africa, animal, genus, habitare, in;
2. полта, carmen, discipuli, legere;
3. fortis, per, mare, nauta, omnis, navigare.

33- mashq. Turlang:

arbor parva, cor bonum, lepus fortis.

34-mashq. Otlarni rodini aniqlang

veritas,atis; flumen,inis; honor,phis; rex, regis; flos,floris; os,phis; carcer, eris; animal,blis; avis, avis; lex,legis; fortitudo, inis; cor, cordis; iter, itineris; merces, edis; sanguis, inis; ratio, phis.

35- mashq. Quyidagi sifatlarni darajalarini hosil qiling

longus, utilis, prudens, velox, pauper, novus, liber, dissimilis, multus, parvus, edoneus, humilis.

36 – mashq. Sifatlardan ravishlar yasang

lentus, a,um – sekin; gravis,e – og'ir; gratus, a,um – yoqimli; altus,a,um-baland; crudelis, e – qattiqqo'l ; bonus,a,um- mehribon; benevolens,entis-xushchaqchaq; vivus,a,um – tirik; gracilis ,e – nafis; jucundus,a,um – yoqimli; certus,a,um – xaqiqiy,chin.

37 – mashq. Ravish darajalarini hosil qiling

raro, prudenter, difficile, honeste, misere, acriter, pauperiter, terribile, alte, similiter.

38- mashq. Berilgan fe'llarni Futurum primum zamonida tuslang

conspicere 3, vocare 1, docere 2, audire 4

DUO AMICI ET URSUS

Duo amici, qui in itinere errant, subito ursum viderunt. Tum alter eorum perterritus arborem ascendit; alter, credens se sine auxilio amici suis viribus ursum superbre non posse, in terram se jecit: sciebat enim ursos corpora mortuorum repudibere. Itaque, terra jacens, animum continuebat, simulans se mortuum esse. Ursus, toto corpore jacentis perempto, denique discessit, nam hominem esse mortuum putabat. Paulo post amicus, qui de arbore descenderat, alterum per jocum interrogavit: “ Quid ursus ad aurem tibi dixit? “. “ Pulchrum, - inquit ille, - proverbium: amicus verus – rara avis” .

LEO et MUS

Leo magnus dormiebat in silva; prope ludabant mures et incaute unus nasum leonis tetigit. Leo iratus murem corripuit. Tum mus oravit eum: “ Da mihi veniam, gratus tibi ero”. Leo respondit : “ Misera bestiola, quid tu mihi proderis? Sed ignoscam tibi et dimitam, nam leonis sunt generosi. Effuge! “. Mus effugit. Paulo post leo in laqueos incidit. Fremebat maxime. Cito mus, qui fremitum audierat, accurrit. Acutis suis dentibus nodos rodit et laqueos solvit. Sic parvus mus liberavit magnum leonem.

IN SCHOLA

Schola nostra haut procul a foro oppidi nostri sita est. In schola sunt multa auditoria. Auditoria sunt magna et clara. De fenestris auditorii nostri vias latas et stratas rectas aedificia magnifica, theatrum pulchrum et hortum publicum discipuli vident. In auditorio nostro tabula nigra et charta terrae nostrae, mensae et sellae magistri et discipulorum sunt.

Hora studii instat. Jam cuncti discipuli – pueri et puellae – absunt. Magister in auditorium intrat, discipuli surgunt et magistrum salutant.

Magister. – Salvete, amici! Assidite! Quis hodie abest?

Discipuli. - Nemo abest, cuncti hodie sumus.

Magister. - Bene. Silentium! Quis hodie respondere potest?

Discipuli. - Ego possum! – Ego possum! – Cuncti possumus!

Magister. - Tacete, discipuli, nolote clamare, dum in auditorio estis. Cuncti potestis? Optime! Tu, Petre, potesne conjugere verbum Latonum “abesse”?

Petrus. - Ita est, magister, possum.

Magister. - Veni, quaeso, ad tabulam et scribe. (Petrus venit ad tabulam et creta in tabula scribit: “Praesens indicatovi. Singularis: absum, abes, abest; pluralis: absumus, abestis, absunt”).

Magister. - Bene! Asside!

J O C U S

--Mater, mater! Quid agis?

Puer, quem lavas, vicinae nostrae
filius est! Me specte! Ego Andreas
sum, filiulus tuus, ornamentum tuum!

In schola

Discipulae in scholam veniunt. Ubi magistram salutant: “Salve, magistra!”

Magistra respondit: “Salvete, discipulae!” Puellae in schola legunt et scribunt. Tum magistra interrogat: “Ubi est Italia?” Una puellarum respondit: “Italia est in Europa”. Et magistra narrat: “Italia est antiqua terra Europae. Italia paeninsula est. incolae Italiae sunt agricolae; etiam nautae in Italia habitant. In Italia Roma est. Roma clara est. Roma clara las de Roma scribunt et Romam celebrant”.

39- mashq. Gaplarni tarjima qiling.

Bene labora! Bene disce! Audi, scribe, lege! Audite, scribite, legite! Valz!

Valzte! Vive valeque! Noli tacere! Nolite tacere! Nolite redere! Cede! Noli cedere! Respondz! Respondzte! Nolite interrogare!

40 – mashq. Tarjima qiling.

1. Noli tacere, si dicere debes. 2. Noli vetere: vetare non debes. 3. Respondere, si interrogo. 4. Si interrogamus, respondete! 5. Nolite tacere, si respondere debetis. 6. Si nihil credis, male est. 7. Credo. 8. Bene facite, quod facitis. 9. Qui honeste vivit, bene vivit. 10. Honeste vivite! 11. Honeste vivere debetis. 12. Erras et vehementer erras. 13. Noli errare! 14. Frustra venos. 15. Venire non debes. 16. Noli venire! 17. Frustra veniunt. 18. Venire non debent. 19. Nolite venire! 20. Noli cedere! 21. Cedere non debes. 22. Ambulare amo. 23. Saepe ambulo. 24. Ambulante saepe? 25. Saepe ambulare debent.

41 – mashq. Turlang.

Ista epistula tua; is amicus verus; idem exemplum

42-mashq .IY-turlanish otlarini abl.sing.dan nom. va gen.sing.ga aylantiring
sensu, statu, visu, auditu, motu, fructu, exercitu.

43-mashq. Berilgan fe'llarni infect zamonlarida maneo 2 – aniq nisbatda,
supero 1 – majhul nisbatda turlang.

44 – Tarjima qiling.

Latium in Italia est. Incolae Latii Latini erant. Latium patria linguae Latinae erat. Multae et pulchrae villae virorum Romanorum in Italia errant.” Cur heri in schola non eras?” – Titus Marcum rogat. Et Marcus : “ Cum paedagogo meo , inquit , - in villa nostra eram. Tusculum pulchrum est. Placet – ne tibi villa nostrum ?” “ Valde mihi placet, - Titus respondet, - et Tusculanum vestrum libenter visito; in horto, ubi plantae pulchrae sunt, ambulare mihi placet”.

De lupo et capra (*fabula*)

Lupus capram , quae in alto saxo stat , videt et : “ Huc , - inquit , - descende, quaesio , in campum et laetam herbam; saxum et loca herbis privata relinque!” Sed capra iam fraudem sentit et : “ Non mihi placet , - inquit , - voluptatem salutis praepone” . Recte qui dicunt : periculosum est ovem lupo credere.

Ko'p qollaniladigan fe'llarning **PERFECT** zamonida hosil qilinishi.

Perfect - vi

I – tuslanish

orno, vi, atum, bre - bezatmoq

Asosiy fe'llarning analogik usulda hosil bo'lishi

accuso 1- ayblamoq, ayb qilmoq

amo 1 – sevmiq

appello 1 – atamoq, nom qo'ymoq

canto 1- kuylamoq

clamo 1 – qichqirmiq

compro 1 – taqqoslamiq

creo 1 – yaratmoq, ijod qilmoq

curo 1 – g'amho'rlik qilmoq

desidero 1- tilamoq, istamoq

dubito 1- shubhalanmoq, shubha qilmoq

educo 1 – tarbiyalamoq, boqmoq

erro 1 – adashmoq, xato qilmoq

expecto 1- kutmoq, ko'z tutmoq

impetro 1 – buyruq bermiq

interrogo 1- so'ramiq

aboro 1 – ishlamoq, mehnat qilmoq
 laudo 1 - olqishlamoq
 liběro 1- ozod qilmoq
 monstro 1 - ko'rsatmoq
 mutto 1- - almashtirmoq, o'zgartirmoq
 narro 1- aytib bermoq
 navřgo 1- suzmoq (kemada)
 neco 1 - o'ldirmoq
 nego 1 - rad etmoq
 nomřno 1 - atamoq, ot qoymoq, nom bermoq
 numěro 1 - sanamoq, hisoblamoq
 nuntio 1 - xabardor qilmoq, xabar bermoq
 occřpo 1 - bosib (tortib olmoq)
 paro 1 - tayyorlamoq, olib bormoq
 porto 1 - o'ylamoq
 preparo 1 -- tayyorlanmoq
 pugno 1 - kurashmoq, jang qilmoq
 puto 1 - .... Deb o'ylamoq, hisoblamoq
 rogo 1 - so'ramoqs
 servo 1 - saqlamoq, ehtiyot qilmoq
 voco 1 - chaqirmoq

II - tuslanish

deleo, evi, etum, 3re 2 - vayron qilmoq, buzmoq, yo'q qilmoq

III – tuslanish

cognosco, gnřvi, gnotum, gnosc3re - tanimoq, bilmoq
 cresco, cr3vi, cr3tum , crescěre - o'smoq, ortmoq
 cupio, ovi, otum, ěre - juda hohlamoq, intilmoq, yelib yugurmoq
 pěto, ovi, otum, ěre - so'ramoq, talab qilmoq
 quaero, quaesovi, quaesotum, ěre - qidirmoq, izlamoq, so'ramoq

IY – tuslanish

audoo, ovi, otum, ore - eshitmoq, quloq solmoq

dormoo, ovi, otum, ore - uxlammoq

finoo, ovi, otum, ore - cheklamoq, tugatmoq

munoo, ovi, otum, ore - mustahkamlamoq

scoo, ovi, otum, ore - bilmoq, uddasidan chiqmoq

nescoo, ovi, otum, ore - bilmaslik, eplay olmaslik

servoo, ovi, otum, ore - hizmat qilmoq

Perfect - ui

I - tuslanish

veto, vetui, vetitum, bre - man qilmoq, taqiqlamoq

II – tuslanish

exerceo , ui, itum, 3re - mashq qilmoq, oshirmoq, rivojlantirmoq

hrbeo, ui, itum, 3re - ega bo'lmoq

debeo, ui, itum, 3re - kerak bo'lmoq

prohibeo, ui, itum, 3re - ushlab qolmoq, to'xtatmoq, taqiqlamoq

mon3o, ui, itum, 3re - eslatmoq, ishontirmoq, da'vat qilmoq

tac3o, tacui, tacitum, 3re - jim turmoq

doc3o, docui, doctum, 3re - o'qitmoq, o'rgatmoq

ten3o, tenui, tentum, 3re - tutmoq, ushlamoq

floreo, ui, -, 3re - gullamoq, taraqqiy etmoq

studeo, ui, -, 3re - tirishmoq, intilmoq

timeo, ui, -, 3re - qo'rqmoq

valeo, ui, -, 3re - sog' bo'lmoq

III – tuslanish

alo, alui, alitum, 3re - yedirmoq, ovqatlantirmoq

colo, colui, cultum, 3re - yerni haydamoq, ishlov bermmoq, hurmat qilmoq

incōlo, colui, cultum, ěre – yashamoq, turmoq
 gigno, genui, genitum, ěre - tug'moq, hosil bermoq
 pono, posui, posĭtum, ěre – qo'ymoq, solmoq
 expŋno, posui, posĭtum, ěre - yoymoq, ko'chrib olmoq
 rapio, rapui, raptum, ěre - ushlab olmoq, chang solmoq, o'g'irlab kelmoq

PERFECT - si

II - tuslanish

jubeo, jussi, jussum, 3re - buyruq bermoq
 maneo, mansi, mansum, 3re - qolmoq, turmoq

III- tuslanish

conjungo, junxi, junctum, ěre - birlashtirmoq, qo'shmoq
 dico, dixi, dictum, ěre - gapirmoq
 duco, duxi, ductum , ěre – olib bormoq
 inspicio, spexi, spectrum, ěre - diqqat bilan qaramoq, yaxshilab qarab bilmoq
 intellego, lexi, lectum, ěre – tushunmoq, anglamoq
 pingo, pinxi, pictum , ěre – rasm solmoq, tasvirlamoq
 rěgo, rexi, rectum, ěre – boshqarmoq, yurgizmoq
 struo, struxi, structum, ěre - qurmoq
 instruo, struxi, structum, ěre - qurmoq, tashkil qilmoq
 těgo, texi, tectum, ěre - yopmoq, qoplamoq
 trrĥo, traxi, tractum, ěre - tashimoq, jalb qilmoq
 cedo, cessi, cessum, ěre - bormoq, yurmoq
 decedo, cessi, cessum, ěre – ketmoq, jon bermoq, o'lmoq
 divĭdo, vosi, visum, ěre - bol'moq , taqsimlamoq
 mitto, mosi, missum, ěre – jo'natmoq, qo'yib yubormoq
 committo, misi, missum, ěre – tikilib qolmoq, bajarmoq
 promitto, misi, missum, ěre - va'da bermoq
 scribo, scripsi, scriptum, ěre - yozmoq

vovo, vixi, victum, ěre - yashamoq
fluo, fluxi, fluxum, ěre - oqmoq, toshmoq
gero, gessi, gestum, ěre – ko'tarib bormoq, olib bormoq
premo, pressi, pressum, ěre – bosmoq, siqmoq, ezmoq
exprĭmo, pressi, pressum, ěre – siqib suvini chiqarmoq, ezmoq

IY - tuslanish

sentio, sensi, sensum, ore - his qilmoq

PERFECT -vi

I - tuslanish

jŭvo, jŭvi, jŭtum, bre - yordam bermoq

II – tuslanish

mŏveo, mŏvi, mŏtum, 3re - surmoq, harakatga keltirmoq

sĕdeo, s3di, sessum, 3re - o'tirmoq

vĭdeo, vĭdi, vosum, 3re - ko'rmoq

III – tuslanish

rgo, 3gi, vctum, ěre - olib bormoq, haydamoq

cogo, co3gi, co vctum, 3re – haydamoq, majbur bo'lmoq, zo'rlamoq

crpio, c3pi, crptum, ěre - olmoq, qabul qilmoq

accĭpio, c3pi, cĕptum, ěre - olmoq, ishlab chiqarmoq, qabul qilmoq

ĕdo, 3di, 3sum, ěre - yemoq, ishmoq, ovqatlanmoq

frcio, f3ci, frctum, ěre - ish qilmoq, bajarmoq

confĭcio, f3ci, fĕctum, ěre - qilmoq, ko'rsatmoq, tuzmoq

interfĭcio, f3ci, fĕctum, ěre - o'ldirmoq

fŭgio, fŭgi, fugĭtum, ěre - yugirmoq, qochib ketmoq

fŭndo, fŭdi, fŭsum, ěre - quymoq, yog'moq

jrcio, j3ci, jrctum, ěre - tashlamoq , irg;itmoq
lěgo,l3gi, lectum, ěre - o'qimoq, yig'moq, termoq
relinquo, loqui, loctum, 3re - qoldirmoq, tashlab ketmoq
vinco, vici, vĭctum, ěre - g'alaba qilmoq, yengmoq

IY – tuslanish

vĕnio, v3ni, vĕntum, ore - kelmoq
convĕnio, v3ni, vĕntum , ore - uchrashmoq
invĕnio, v3ni, vĕntum, ore - topmoq, ixtiro qilmoq

PERFECT -ikki marta ko'payishi bilan

I –tuslanish

do, dĕdi, drtum, dbre - bermoq
sto, stĕti, stbtum, stbre - turmoq, to'xtamoq

II – tuslanish

respondeo, respondi, responsum, 3re - javob bermoq

III – tuslanish

crdo,cesĭdi,cbsum, ěre - halok bo'lmoq, yiqilmoq
occĭdo,cĭdi,cbsum, ěre - qulamoq, kirmoq,halok bo'lmoq
caedo, cecodi, caesum, ěre - kesmoq, yormoq
occodo, codi,cosum,ěre - vayron qilmoq, o'ldirmoq
curro,cucurri,cursum, ěre - chopmoq, yuqurmoq
credo,dĭdi,dĭtum, ěre - ishonmoq
condo, dĭdi, dĭtum, ěre - asoslamoq, tashkil qilmoq
reddo, dĭdi, dĭtum, ěre - qaytarmoq, qaytarib bermoq, tiklamoq
trado,dĭdi,dĭtum, ěre - uzatib yubormoq, bermoq
disco,didĭci,-,discĕre - o'qimoq, orgamnoq
fallo, fefelli,falsum, ěre - aldamoq

pello, pepŭli, pulsum, ěre - turtmoq, quvmoq– tegmoq, turtmoq, taaluqli bo'lmoq
tendo, tetendi, tentum, ěre - tarang qilib tortmoq intilmoq
contendo, tendi, tentum, ěre – tortmoq, qattiq bo'lmoq

IY – tuslanish

repĕrio, reppĕri, repertum, ore - topmoq, ochmoq, tanimoq

PERFECT -ui

III – tuslanish

defendo, fendi, fensum, ěre - qaytarmoq (zarbani) ,himoya qilmoq
diruo, rui, rŭtum, ěre –vayron qilmoq
statuo, ui, ıtum, ěre -qo'ymoq, hal qilmoq
constituo, ui, ıtum, ěre -o'rnatmoq, qaror qilmoq, hulosaga kelmoq

Ajratilgan fe'llar

I – tuslanish

arbotror, vtus sum, bri - ... deb o'ylamoq, hisoblamoq, fikr qilmoq
hortor, vtus sum, bri - harakat qilmoq, nasihat qilmoq, ishontirmoq

III – tuslanish

grrdior, gressus sum, grrdi - qadamlab yurmoq, qadam bosmoq
aggrĕdior, aggressus sum, aggrĕdi - hujum qilmoq, bosmoq
progrĕdior, progressus sum, progrĕdi - oldinga yurmoq, olg'a surilmoq
lŏquor, locŭtus sum, lŏqui - gapirmoq, suhbatlashmoq
moria, mortuus sum, mori - o'ldirmoq Nascor, natus sum, nasci - tug'ilmoq
patior, passus sum, pati - chidamoq, toqat qilmoq, azob chekmoq, tashimoq
proficiscor, profectus sum, proficisci - jo'natmoq, yubormoq
sĕquor, secŭtus sum, sĕqui - izidan bormoq
utor, usus sum, uti - foydalanmoq

IY - tuslanish

orior, ortus sum, orori – ko'tarilmoq, yuksalmoq, yuqoriga chiqmoq, paydo bolmoq

Yarim ajratilgan fe'llar

audeo, ausus sum, aud3re 2 - botinmoq, jur'at qilmoq

soleo, solitus sum, sol3re 2 - odat bo'lmoq

revertor, reverti, reverti 3 - qaytmoq, qaytib kelmoq

G A U D E A M U S

(Shodu xurram bo'laylik)

Bu she'r talabalar madhiyasi bo'lib XY asr da Niderlandiyalik kompositor Jan Okegem tomonidan tasdiqlangan. Rossiyada bu madhiyani 4 kishilik erkaklar Xori uchun fortepianoda 1874 yil P.I.Chaykovckiy tomonidan qayta ishlandi. Buni lotin tilidan Moskva Universitetininig professori, matematik N.V.Bugaev rus tiliga tarjima qilgan.

1. Gaudeamus igitur,

Juvēnes dum sumus!

Post jucundam juventutem,

Post molestam senectutem

Nos habzbit humus.

2. Ubi sunt ,qui ante nos

In mundo fuzre?

Transeas ad supēros,

Transeas ad infēros,

Nos si vis vidzre!

3. Vita nostra brevis est,

Brevi finiztur;

Venit mors velociter,

Rapit nos atrociter,

Nemini parcztur!

4. Vivat academia!

Vivant professores!

Vivat membrum quodlibet!

Vivant membra quaelibet!

Semper sint in flore!

5 Vivant omnes virgīnes

Graciles , formosae!

Vivant et mulieres

Tenērae , amabiles,

Bonae , laboriosae!

6. Vivat et res publica

Et qui illam regunt!

Vivat nostra civitas,

Maecenetum caritas,

Qui nos hic protezgunt!

7. Pereat tristitia,

Pereant dolq res!

Pereat diabōlus,

quivis antiburschius

Atque irrisores!

O'zbekcha muqobili

Yoshlik zavqin suraylik,
Quvnaylik, yoru do'stlar!
Bu kunlar ham g'animat,
Yer o'z qariga chorlar.
Qani bizdan oldingi
Yer yuzida yurganlar?
Samoga chiqib ko'ring,
Do'zaxga tushib ko'ring.
Yashaganlar-qanilar?
Umr degani qisqa,
Bir zumda o'tar,ketar.
Ajral degani tezda
Shavqatsiz kirib kelar.
Yashasin dorilfunun!
Yashasinlar domlalar!
Yashang ,aziz do'stlarim!
Doim yashnab yuringlar.

Yashasin barcha qizlar,
Nazokatli go'zallar!
Yashasin latofatli ,
Mehribonu mehnatkash,
Sevgiga loyiq mangu
Qadri abad ayollar,
Yashasin Davlatimiz.
Va uni boshqarganlar,
Yasha barchaga homiy,
Yoshlarga zo'r murabbiy
Bizning odil jamiyat.
Yo'qolsin g'amu g'urbat!
Daf bo'lsin qora niyat
Daf bo'lsin mal'un shayton,
Va talabalarga dushman,
Ham undan kuluvchilar.

Lotin tili darsligi bo'yicha test savollar.

1-savol. Quidagi so'zlarni bo'g'inga bo'lib urg'u qo'ying :

equus, pila, pauper, silva, scribtor, sagitta, aratrum, ablativus, abesse, majus, laboro, aegrotus, epistula, amica, puella, potentia, janua.

2- savol. Savollarga javob bering.

1. Lotin tili qaysi tillar oilasiga kiradi ?
2. Lotin tili nechta til guruhiga bo'linadi ?
3. Diftong va dıgraf deganda nimani tushunasiz ?
4. Qachon bo'g'inda cho'ziq va qisqalik belgilari ishlatiladi ?
5. Qanday holatlarda so'zlar bo'ginlarga bo'linadi ?
6. Zo'zlarda urg'u asosan qaysi bo'g'inlarga qoyiladi ?

3- savol. Quyidagi so'zlarni lotin tiliga tarjima qiling : Yerda, Italiyada, o'rmonda, orollarda, o'rmondan, yerdan, bog'ga, bog'dan.

4- savol. Savollarga javob bering :

1. Lotin tilida birinchi turlanishdagi otlar rus tilidagi turlanishdagi otlar bilan umumiy o'xshashligi bormi?
2. Otning asosiy grammatik kategoriyalarini ayting?
3. Grammatik kategoriyalar boshqa xind-yevropa tillari bilan o'xshashligi bormi? Qanday o'xshashligi bor?

5- savol. So'zlarni to'g'ri talaffuz qiling :

amicus, medicus, discipulus, periculum, bellorum, exemplorum, locorum, linguum, poetrum.

6- savol. Berilgan so'zlarni gen.plur.dan abl.sing.ga aylantiring:

magistryrum, latyrum, scholrum, pueryrum, copiarum, campyrum, auryrum, astrum.

7-savol. Quyidagi ot va sifatlarni kelishiklarga turlang:

campus latus - keng dala liber ruber - qizil kitob, bellum longum - uzoq davom etgan urush

8- savol . Quyidagi otlarni rodini va kelishik formalarini aniqlang:

Causonij campum, campos, linguum, amicun, agricolae, agros, magistrum, magistras, magistros

9- savol Berilgan so'zlarni lotin tiliga tarjima qiling:

O'rmondan, Italiyadan, dehqonga, maktabni, oydan, qizlarning

10- savol. Savollarga javob bering :

1. Birinchi va ikkinchi turlanishdagi ot va sifatlar lug'atlarda qanday beriladi?
2. I-chi va II-chi turlanishdagi ot va sifatlar qanday turlanadi va misollar keltiring.

11- savol. Savollarga javob bering :

1. Uchinchi guruhga qaysi roddagi otlar kiradi va ularning asosiy xususiyati nimadan iborat?
2. Uchinchi turlanish otlari necha tipga bo'linadi ?
3. Undosh, unli va aralash tipdagi otlar bir-biridan qanday farqlanadi?

12- savol. Quyidagi otlarni gen.sing. formasidan nom. sing. formasini hosil qiling.

labyris, honyris, timdris, dolyris, soryris, sermynis, legns, pacis, vocis, salutis, aetatis. flumnnns, carmnnns, pronomnnns, tempyris, corpyris.

13- savol. Quyidagi otlarni kelishik formasini aniqlang.

curbm, curbs, annum, anns, honorim, honores, sororim, syrores, feminbm, Graesbm, dolorim, legim, dotim, irb, pecuniб, timorim, pace.

14- savol. Quyidagi ot va sifatlarni kelishiklarda turlang ;

carmen pulchrum - chiroyli she'r *civitas libera* - mustaqil mamlakat.

15- savol. Berilgan sifatlarni Gen.Sing.dan Abl.sing. formasini hosil qiling;

brevns, vocalns, facilns, difficilns, omnnns, fortns, turpns, dulchs, simplex, felix, mendax.

16- savol. Quyidagi otlarni tarjima qilib turlang:

1. Plenbs gradus   2. Fructbs dulcis   3. Cornb firmum

17- savol. Savollarga javob bering :

1. IY -guruhga qaysi roddagi ollar kiradi va kelishiklarda qanday lurlanadi?
2. Y-guruhga qaysi roddagi ollar kiradi va ularning lurlanishi qanday?
3. Y-guruh ollari sifallar bilan qanday moslashadi?

18- savol. Quyidagi otlarni kelishik formalarini aniqlang.

diim, re, compo, animal, exercib, viry, exemplari, gradb, tabula, factbs, fructb, mari, locbm, maria.

19- savol. Berilgan ot va sifatlarni turlang : puella pulchra - chiroyli qiz magister clarus - mashhur o'qiluvchi flos albus - oq gul exercitus magnus- kalta armiya res publica - jamiyal ishi

20- savol. Savollarga javob bering.

1. Fe'llar qanday grammatik kategoriyalarga ega?
2. Fe'llar nechla turda tuslanadi?
3. Fe'llarning asosiy formalari qanday?
4. Praesensning hosil qilinishini misollar bilan tushunliring.

21 -savol. Quyida berilgan fe'llarni jadvalga joylashtirib bajaring:

Infiniliv	tarjima	tuslanishi	o'zagi	Praes.ind.I-sh
ағйге	bajarmoq	3	age	ago

am̄bre-sevmoq, accusare-ayblamoq, audire-eshitmoq, cedire-tushmoq, clam̄bre-qichqirmoq, credere-ishonmoq, dare-bermoq, debire-kerak bo'lmoq, dicire-gapirmoq, docire-o'qimoq, laudire-olqishlamoq
habire-ega bo'lmoq, errbre-xato qilmoq, ducere-olib bormoq, Legere- o'qimoq, mittire-jo'natmoq, numerbre-sanamoq, scribire-yozmoq, sentire-his qilmoq, servire-xizmal qilmoq, vincere-galaba qilmoq, vidire-kormoq.

22- savol. Quyidagi fe'llarni tarjima qiling va I shaxs birlik formas infinitif formasini hosil qiling:

colimus, vivimus, scribimus, regimus, venimus, dicitis,
vincitis, sentitis, legunt,
vivunt, agunt, sciunt.

23- savol. Gaplarni tarjima qiling:

1. Ambulo. 2. Ambulamur. 3. Magistra et puella ambulat. 4. Magistra puellae fabulam narrat. 5. Pro patria pugnamus. 6. Laborare debemus. 7. Quid times? 8. Quid timetis? 9. Si vales, bene est; ego valio. 10. Etiam bestia memoria habet. 11. Si narras, audire debis. 12. Cum dormimus, nihil audimus. 13. Si magistra fabulam narrat, audire debetis.

24- savol. Quyidagi fe'llarni Praesens indicativi passivida tuslang:

dicere, 3 -gapirmoq, ridere, 2 - kulmoq, errare, 1- hato qilmoq, dormire, 4-uxlamoq.

25- savol. Berilgan fe'llarni Praesens ind.activi va passivida I shaxs birlik, II shaxs birlik va III shaxs ko'plik formalarini yozing.

Cogitare. 1, imperare. 1, colere. 2, errare. 1, legere. 3, pugnare. 1, scribere. 3, monstrare. 1, vivere. 3, narrare. 1, vincere. 3.

26- savol. Gaplarni o'zbek tiliga tarjima qiling.

Poetae fabulas scribunt. 2, Fabulas poetarum legimus. 3. Natura nihil sine causa gignit. 4. Grammatica docet recte dicere, legere, scribere. 5. Quid vides in silva?

6. Quid agns?

27- savol. Fe'llarni Imperfectum zamonida aniq va niajhul nisbatda tuslang:
monstrare 1, vivĭre 3, timere 2 , sclre 4.

28- savol. Fe'llarning formasini aniqlab tarjima qiling:

ornōt, vidĭmus, premĭbam, ornabōt, erat, sunt, vidĭbdmus,
capiabant,
puriiebamĭni, vincns faciŷ, dabuntur, capiebatur, erōtis, vidĭbĭmur,
portabōntur.

29- savol. Savollarga javob bering:

- 1 .Imperfectum zamoni qanday hosil qilinadi?
- 2.Buyruq maylini hosil qilinishini misollar bilan tushuntiring.
- 3.Buyruq mayli inkor formasi qanday yasaladi?

30-savol. Berilgan fe'llarni Praesens ind.activida tuslang va buyruq mayli birlik va ko'plik sonini hosil qiling:

laboro 1, tacĭo 2, ago 3, fuglo 3,vemo 4.

31- savol. Gaplarni tarjima qiling.

1. Bene labora! 2. Bene disce" ! 3. Audi, scribĭ, legĭ"! 4. Audlte, scribĭte, leglte!
5. Noli tacĭre! 6. Nolite lacere! 7. Respyndete! 8. Noli tacĭre, si discere debes. 9. Responde, si interrogo. 10.Nolite tacĭre, si responderĭ dĭbetis. 11. Si interrogamos, respyndete. 12. Qui honeste vivĭt, bene vivĭt. 13. Erras, et vehementer erras. 14. Saepe ambulare dĭbent. 15. Si bene laborōtis, laudamus.

32- savol. Quydagi fe'llarni formasini aniqlang va tarjima qiling.

erimus, erunt, dabuntur, putabns, portabntur, vidĭbnt, vidĭbuntur, facnam,
faciĭtis,
vinces, vinceris, capeent, punhes, punientur.

33- savol. Tarjima qiling.

- 1.Quod hodie non est, id eras erit. 2.Verum aniicum pecunia non parabns.
- 3.Quando te videbo? 4.Quando ad me venles aut epistulam scribes?
- 5.Forma lunae rotunda est.
- 1.Italiyada mashhur shoirlar bor. 2.Men kitob sotib olmoqchiman. 3.O'qituvchi o'quvchilar bilan xat yozayotgan edilar. 4.U ishlayapti. S.Yulduzlar dengizchilarga yo'l ko'rsatadi.

34- savol. Gaplarni tarjima qiling va sifatni analiz qiling:

Lingua celeris est, mens celerior. Aurum gravius est argento. Terra major est luna, minor solĭ. Longa via est, propera!

35- savol. Berilgan sifatlarni darajalarini hosil qiling:

Longus, brevis, gravis, honestus, velox, fortis, celer.

36- savol. Savollarga javob bering:

1. Lotin tilida olmoshlarning qanday turlari mavjud?
2. Kishilik olmoshlari kelishiklarda qanday turlanadi?
3. O'zlik olmoshlari asosan qaysi shaxslarda qo'llaniladi?
4. Egalik olmoshlarining morfologik o'xshashliklari haqida fikringiz.

37- savol. Quyidagi so'z birikmalarini turlang.

nostra magistra , amicus meus, suus liber

38- savol. Tarjima qiling.

1. Amicus meus mecum legunt et scribunt. 2. Amici libros a me accipiunt. 3. Tibi ego dico, an non? 4. Recipiam tibi debita. 5. Epistulam a te accipio. 6. Fabulam nobis narra! 7. Mecum ambula! 8. Sani sumus, ut vides. Men senga kitob jo'natyapman. Men bilan birga o'qi. O'qituvchi o'quvchilar bilan birga xat yozyapti. Mening do'stim yangi hikoya o'qiyapti. Bu uning o'zining kitobi.

39- savol. Savollarga javob bering.

Qanday so'roq olmoshlarini bilasiz? Predmet va shaxslarga nisbatan qanday ko'rsatish olmoshlari qo'llanadi? Aniqlash olmoshlari qaysilar va ular qanday turlanadi?

40- savol. Turlang va tarjima qiling:

ille agricola honestus.

Is liber latinus.

Её terra ignota. Idem Grecus liber.

41- savol. Tarjima qiling:

1. Ager ab illis colitur, qui agricolae vocantur. 2. Isti libri tibi a me mittuntur. 3. Perdo etiam id, quod habeo. 4. Quod hodie non est, id eras erit. 5. Cum dabo faciunt idem, non est idem. 6. idem sum, qui eram. 1. Biz o'zimizning do'stlarimizga yordam beryapmiz. 2. O'qituvchi bizga kitob beryapti. 3. Menda bu kitob yo'q. 4. Men otamga xat yozyapman.

42- savol. Savollarga javob bering.

1. Nisbiy olmoshlar qaysilar va ularning qo'llanilishi qanday?
2. Gumon va bo'lishsizlik olmoshlari haqidagi tushunchangiz qanday?

43- savol. Buriknialarni turlang va tarjima qiling:

hik pictor clarissimus, hoc tempus novum, haec causa princeps.

44- savol. Gaplarni tarjima qiling va olmosh turini aniqlang:

1 .Hic dies alios mores postulat. 2Haec mea culpa non est. S.Ipse ego is sum adulescens,quem tu quaeris. 4. Nihil difficili amanti puto. 5. Natura nihil facit frustra

. mashq. Tarjima qiling.

Yerga, yerdan, Italiyadan, Italiyada, o'rmonga, o'rmondan, kasalligi sababli, maktab ichida, do'stiga qarshi, kitobsiz.

45- savol. Gaplarni tarjima qiling va Predloglarni aniqlang

1.Pro patria pugnamus. 2. Natura nihil sine causa gignit. 3. Quid vides in silva? 4. Nihil habeo ad te scribere. 5.Tabula ab amTco meo pingitur.

46- savol. Savollarga javob bering

1. Tugallan ish harakatni ifodalovchi zamonlarga qaysi zamonlar kiradi?
2. Perfectum ind.act. va passivi qanday yasahadi?
3. Futurum II secundum zamonni qanday ish harakatni ifodalaydi va misollar keltiring?

47 - savol. Quyida berilgan fe'llarni Perfectum ind.act.et pass.da tuslang.

ambulo 1 - sayr qilmoq ago 3 - bajarmoq temeo, 2 - qo'rqmoq
finio 4 - tugatmoq

48- savol. Berilgan fe'llarni Plusquamperfectum ind.activi formasini hosil qiling.

capio, 3 - olmoq redñio, 2- kulmoq
laboro, 1 -ishlamoq dormTo, 4 -uxlamoq

49- savol. Fe'llarni Futurum II secundum passivi formasini hosil qiling

venlo, 4 - kelmoq lego, 3 - o'qimoq clamo, 1 - qichqirmoq
docñio, 2 - o'qitmoq

50- savol. Savollarga javob bering

1. Ravishlar nechagabo'hinadi?
2. Mustaqil ravishlar qanday?
3. Yasama ravishlar qanday hosil qilinadi?

51- savol.Quyidagi sifatlardan ravishlar hosil qiling

altus , a, um - baland; brevis, e - qisqa; levis, e-yengil; prudens-har xil fikrli

52- savol. Fe'llarni tarjima qiling va grammatik analiz qiling.

Dormiunt, mittunt, scribuntis, tacit, clamamus, laboras, agunt, laborare debent

53- savol. Ot va sifat so'z birikmalarini turlang

t̃rra pulchra, epist̃la mea, nostra victoria magna.

54- savol. Kelishik formalarini aniqlab ko'plik formasini hosil qiling:

in t̃rra nostra, bestia fera, vides silvam magnam, insulae nostrae.

55- savol. Fe'llarni tuslanish guruhi, shaxsi va sonini aniqlab tarjima qiling:

amas, video, estis, doc̃nt, amatis, sperant, erubescis, discitis, volant, coly, venimus, colitis, speramus, supero, es, alitis, ornamus, superas, abundant, studes.

56- savol. Lotin tiliga tarjima qiling

1. Sen yaxshi o'qiyapsan. 2. Sizlar har doim yaxshi o'qishingiz kerak. 3. Ular mardlarcha kurashyapdilar. 4. Kim hikoya qilyapdi? 5. Ular qayerga boryapdilar? 6. Sen nima qilyapsan? 7. Men uxlashga ketyapman. 8. U o'z batanini sevadi.

57- savol. Berilgan otlarni acc.sing va plur. formalarini yozing:

agricola -dehqon, causa-sabab, poeta - shoir, fabula - hikoya, pugna – kurashjins̃la - orol, nauta - dengizchi.

58- savol. Nuqtalar o'rnini kerakli qo'shimchalar bilan to'ldiring

Mult... agricyl ... prope silv... dens... habitant.

59- savol. Berilgan fe'llarni buyruq mayli bo"l is lili va bo'lishsiz formalarini hosil qiling:

scribere, legere, clamare, tacere, venire.

60- savol. Quyidagi gapni ko'plik formasini hosil qiling. Video discipulum in scholam venire.

61- savol. Tarjima qiling.

1. Semper bene laborare debes. 2. Noctu dormimus. 3. Latine multum legunt et scribunt. 4. Grammatica docit recte dicere, legere, scribere. 5. Pueri libros poetarum legunt. 6. Nihil habeo ad te scribere. 7. Etiam bestia memoriam habet. 8. Discipulus meus fabulam pulchram nobis narrat. 9. In Graecia et in Italia vides pulchra monumenta Graecorum et Romanorum antiquorum. 10. Puerorum libo boni sunt.

62- savol. Qo'ynda berilgan so'zlardan qap tuzing:

a)ega nom.sing.keladi;

b)kesim gapni oxirida keladi;

c)tuldiruvchi acc.da kerakli fe'l bilan keladi;

Namuna:domHna,bona,ancilla,laudare- Domina ancillam bonam laudōt.

Yoki, Dominae ancillas bonas laudabōnt

1.matrona, puella, vocare; 2.dominus,servus,malus,vituperōre;

3.ōrnica,tunica,sordita,habēre; 4.exercitus,patria,defendere;

5.vir,matrona,puer,puella,dies,festus,celebrōre; 6.poeta,.silva,ager,
vicus,pulcher,narrōre;

63- savol. O'zbek tiliga tarjima qiling.

Tulia et Julia puellae Romanae sunt.Tunicae puellōrum albae sunt. Puellae in silvam prop̄rant, in silva cantant et saltant. Syra puellas vocōt:"Tullia!Julia!Properate! Cena parata iam est!" Puellae Syra obtemperant,in villam properant,sed Tullia maesta est et flet. Genae puellae lacrimis madidae sunt"Cur,Tullia, fles?"-Syra puellam rogat. Et Tullia:"Poenam timeo,-inquit,-nam t̄nica nova iam syrdida est". Syra ridet et puellam nova t̄nica ornat."O,quam bonaes,Syra!"-puellae ancillam laudant.

64- savol. Berilgan ot va sifatlarni birlikda turlang.

Spes magna (spes -V tur., magna -I tur.);

Forma et status (forma -I tur., status -IY-tur.);

65- savol. Tekstni o'zbek tiliga tarjima qiling.

Marcus Tullius Cicero clarus vir Romanus est. Tullius Tulliylam filiam et Marcum filium valde amat. Tullius Marcum vocat: "Marce,prop̄ra ad me!" Puer prop̄rat,et Tullius filio librum pulchrum dat.Marcus Tulliylae librum monstrant. En,Titus Marcum vis̄tat.Titus Marci amicus est. Marcus amTco quoque librum novum monstrat et fabulam rec̄tat."O Tite,-inquit,-quam bonus pater meus est". MarcusTullius Cicero ArpTnum ,opp̄ndum in Latiy situm ,valde amat, nam ibi natus est. Tus̄lum etiam, opp̄ndum parvum, saepe vis̄tat ibi villam pulchram habet, ubi cum arm̄is saepe de philosophia disputat.

66- savol.Tekstni o'zbek tiliga tarjima qiling.

In villa opulenti viri Rom̄ni multi servi labyrant.Multi dom̄ni sev̄ri sunt, servos saepe vitup̄rant et puniunt. Servi severos dyminos non amant, sed timent. Bonos dyminos servi laudant et amant.Etiam Marcus Tullius Cicero multos servos habet.Tiro servus dom̄num suum et Marcum, dom̄ni filium, valde amat."Ubi Tiro est?"- Marcus rogat. At pater: "Tiro in cubic̄lo suo manet, nam aeger est".Tullius m̄ylicos vocat et rogat:"O viri boni! Servum meum s̄rate! Tiro vir bonus ,doctus, et amTcus meus esf'.Medlci penti servum curant, Cicero med̄ncis gratias aḡnt et praemium dat.

67- savol. Tekstni o'zbek tiliga tarjima qiling.

Latium in Italia est. Incolae Latii Latini erant. Latium patria linguae Latinae erat, Multae et pulchrae villae virorum Romanorum in Italia erant. "Cur heri in schola non eras?" - Titus Marcum rogat. Et Marcus: Cum paedagogo meo, - inquit, - in villa nostrum eram. Tusculanum pulchrum est. Placet-ne tibi nostrum?" "Valde mihi placet, - Titus respondet, - et Tusculanum vestrum libenter visito; in horto, ubi plantae pulchrae sunt, ambulare mihi placet".

68- savol. Tekstni o'zbek tiliga tarjima qiling.

Res publica-res populi est. Varias sunt formae et status rerum publicarum. Gloriam rei publicae exercitus defendit. Viri boni rem publicam amant, in rebus secundis et in rebus adversis rei publicae auxilio sunt. Civis saepe de rebus publicis atque de rei publicae commodis disputant. Vir bonus nullum periculum pro re publica, nullum incommodum pro patria vitat. Fidem virorum Romanorum populus saepe laudabant. Diebus festis populus Romanorum poetae saepe laudabant. Diebus festis populus Romanus deis deabusque sacrificabat! et pro re publica deos orabat.

**69-savol. Berilgan otlarni gen.plur.dan asosiy formaga aylantib
abl.sing.formasini hosil qiling.**

Poetarum, linguarum, copiarum, bellorum, exemplorum, locorum.

**70- savol. Berilgan fe¹ llar ni praesens ind.act.da tuslang; infinitif formasini
hosil qiling; buyruq mayli bo'lishli va bo'lishsiz formasini hosil qiling:**

porto 1; тасйо 2; coly 3; venlo 4;

71- savol. Fe'llarni infinitif formasini toping va tarjima qiling:

monstror, monstratur, monstramus, monstramur, numerales, numeramini, numerant, numerantur, docēs, docēris, docētur, docēntur, tegēs, tegeris, vincit, vincitur, premunt, premuntur, gignunt, gignuntur, inventur, inventuntur.

72- savol. Berilgan fe'llarni praesens ind.passivida tuslang

pello 3 - siljitmoq, fallo 3 - aldamoq.

73- savol. So'z birikmalarini turlang

is hiber Latinus - o'sha Lotin tili kitobi; ea terra ignota - o'sha noma'lum yer

74- savol. So'z birikmalarini turlang

ille labor molestus - bu qiyin ish; istud carmen pulchrum - bu chiroyli she'r; ea civitas libera - o'sha ozod hukumat.

**75- savol. Berilgan III guruh otlarini gen.sing.dan nom.sing.formasini hosil
qiling:**

laboris, honoris, timyris, uxyris, doloris, soryris, sermonis, oratidnis, dictiynis, homēnis, virgēnis, multitudinis, valetudinēnis, legis, pacis, vocis, salutis, virtutis, aetōtis, libertōtis, veritōtis, varietōtis, dotis, fraudis, custodies, lapidis, fluminis, carminis, pronommis, temporis, compyris.

76- savol. Sifatlarni abl.sing. va gen.plur.formalarini hosil qiling

brevus, vocalis, facilis, difficilis, omnis, communis, fortis, turpis, dulcis, qualis, talis, simplex, felix, efficax, mendax.

77- savol. Ifodali o'qing va tarjima qiling:

De luna

Forma lunae rotunda est. Luna terrae propinqua est. Luna et stellae noctu terram illustrant. Luna saepe figuram litterae C habet. Non semper lunam videmus : umbra terrae interdum obscurat lunam . Luna plena nautis grata est. Luna et stellae nautis viam monstrant. Nautis multae stellae notae sunt. Dea lunae est Diana.

78 - savol. O'qing va tarjima qiling.

De Diana et Minerva.

Diana et Minerva deae sunt . Diana est dea silvarum, praeterea dea lunae est. Diana sagittas habet. Sagittis bestias silvarum necat. Minerva dea pugnorum est et item litteras amat. Minerva hasta pugnat. In Graecia et in Italia sunt multae statuae

79- savol. Lotin tiliga tarjima qiling.

1.U ishlayapdi.2 Sen vatan uchun kurashyapsan. 3.Yulduzlar dengizchilarga yo'l ko'rsatadilar.AAgar siz sog' bo'lsangiz yaxshi.Biz sog'miz. 5. Men hech narsa eshitmayapman.6. Sen gapirsang men eshitishim kerak.

80- savol. Gapni aniq nisbatdan majhul nisbatga aylantiring

Ройтае antiqui saepe fōbulas de bestiis narrant. MagTster fluvios terrae nostrae in charta monstrant.

81- savol. Gapni majhul nisbatdan aniq nisbatga aylantirib tarjima qiling

Victoria concordia gignitur. Tabula ab amico meo pingitur.

82- savol. So'z birikmalarini kelishiklarda turlang

Labor difficilis, via alia facilis, nostrum malum commune.

83- savol. Berilgan so'zlardan gaplar hosil qiling.

1. varius, Africa, animal, genus, habitare, in;

2. poeta, carmen, discipuli, legere;
3. fortis, per, mare, nauta, omnis, navigare.

84- savol. Turlang:

arbor parva, cor bonum, lepus fortis.

85- savol. Otlarni rodini aniqlang

veritas,atis; flumenjnis; honor,oris; rex, regis; flos,floris; os,6ris; carcer, eris;
animaljolis; avis, avis; lex,legis; fortitudo, nnis; cor, cordis; iter, itineris; merces,
edis; sanguis, nnis; ratio, ynis.

86- savol. Quydagi sifatlarni darajalarini hosil qiling

longus, utilis, prudens, velox, pauper, novus, liber, dissimilis, multus, parvus,
edoneus, humilis.

87 - savol. Sifatlardan ravishlar yasang

lentus, a,um - sekin; gravns,e - og'ir; gratus, a,um - yoqimli; altus,a,um-
baland; crudelis, e - qattiqqo'l ; bonus,a,um- mehribon; benevolens,entis-
xushchaqchaq; vivus,a,um - tirik; gracilis ,e - nafis; jucundus,a,um - yoqimli;
certus,a,um - haqiqiy,chin.

88 - savol. Ravish darajalarini hosil qiling

raro, prudenter, difficile, honeste, misere, acriter, pauperiter, terribile, alte,
similiter.

89- savol. Berilgan fe'llarni Futurum primum zamonida tuslang

conspicere 3, vocare 1, docere 2, audire 4

90- savol. Gaplarni tarjima qiling.

Bene labora! Bene disce! Audi, scribe, lege! Auidite, scribite, legite! Vale!
Volete! Vive valeque! Noli tacere! Nolite tacere! Nolite redire! Cede!
Noli cedere! Responde! Respyndete! Nolite interrogare!

91 - savol. Tarjima qiling.

1.Noli tacere,si dicere debes. 2. Noli vetare: vetare non debes. 3. Responde , si
interrogo. 4. Si interrogamus , respyndete! 5. Nolite tacere, si responderi debe-tis.
6. Si nihil credis, male est. 7. Credo. 8. Bene facite, quod facitis. 9. Qui honeste
vivit , bene vivit. 10. Honestе vivite! 11. Honestе vivere debetis. 12. Erras et
vehementer erras. 13. Noli errare! 14. Frustra venis. 15. Venire non debes.16.
Noli venire! 17. Frustra veniunt. 18. Venire non debent. 19. Nolite venire!
20.Noli cedere! 21. Cedere non debes. 22. Ambulare amo. 23. Saepe ambulo.24.
Ambulante saepe? 25. Saepe atribulare debent.

92 - savol. Turlang.

Ista epistola tua; is amicus verus; Hdem exemplum

93- savol. IY-turlanish otlarini abl.sing.dan nom. va gen.sing.ga aylantiring
sensu, statu, visu, auditu, motu, fructu, exercitu.

94- savol. Berilgan fe'llarni infech zamonlarida
maneo 2 - aniq nisbatda,
supero I — majhul nisbatda tuslang.

95 - Tarjima qiling.

Latium in Italia est. Incylae Latii Latini erant. Latium patria linguae Latinae erat. Multae et pulchrae villae virorum Romanorum in Italia errant. "Cur heri in schola non eras?" - Titus Marcus rogat. Et Marcus : "Cum paedagogo meo, inquit, - in villa nostra eram. Tusculum pulchrum est. Placet - ne tibi villa nostra?" "Valde mihi placet, - Titus respondet, - et Tusculum vestrum libenter visito; in horto, ubi plantae pulchrae sunt, ambulare mihi placet". 96- **savol.**

Savollarga javob bering :

1. Lotin tilida birinchi turlanishdagi otlar rus tilidagi turlanishdagi otlar bilan umumiy o'xshashligi bormi?
2. Otning asosiy grammatik kategoriyalarini ayting?
3. Grammatik kategoriyalar boshqa xind-yevropa tillari bilan o'xshashligi bormi? Qanday o'xshashligi bor?

97- savol. Berilgan so'zlarni lotin tiliga tarjima qiling:

O'rmondan, Italiyadan, dehqonga, maktabni, oydan, qizlarning

98- savol. Savollarga javob bering :

1. Uchinchi guruhga qaysi roddagi otlar kiradi va ularning asosiy xususiyati nimadan iborat?
  2. Uchinchi turlanish otlari necha tipga bo'linadi ?
- S. Undosh, unli va aralash tipdagi otlar bir-biridan qanday farqlanadi?

99- savol. Savollarga javob bering :

1. Uchinchi guruhga qaysi roddagi otlar kiradi va ularning asosiy xususiyati nimadan iborat?
  2. Uchinchi turlanish otlari necha tipga bo'linadi ?
3. Undosh, unli va aralash tipdagi otlar bir-biridan qanday farqlanadi?

100- savol. Quyidagi ot va sifatlarni kelishiklarda turlang ;

carmen pulchrum - chiroyli she'r

civitas libera - mustaqil mamlakat.

101- savol. Savollarga javob bering :

1. IY -guruhga qaysi roddagi otlar kiradi va kelishiklarda qanday turlanadi?
2. Y-guruhga qaysi roddagi otlar kiradi va ularning turlanishi qanday?
3. Y-guruh otlari sifatlar bilan qanday moslashadi?

102- savol. Savollarga javob bering.

1. Fe'llar qanday grammatik kategoriyalarga ega?
2. Fe'llar nechta turda tuslanadi?
3. Fe'llarning asosiy formalari qanday?
4. Praesensning hosil qilinishini misollar bilan tushuntiring.

103- savol. Gaplarni tarjima qiling:

1. Ambulo. 2. Ambulamur. 3. Magistra et puella ambulat, 4. Magistra puella fabulam narrat. 5. Pro patria pugnamus. 6. Laborare ducimus. 7. Quid times? 8. Quid timetis? 9. Si vales, bene est; ego valio. 10. Etiam bestia memoria habet. 11. Si narras, audire ducio. 12. Cum dormimus, nihil audimus. 13. Si magistra fabulam narrat, audire debetis.

104- savol. Fe'llarning formasini aniqlab tarjima qiling:

ornōt, vidūmus, premebam, ornabōt, erat, sunt, vidūbōmus, capiōbant, pumebamūni, vincis facis, dabuntur, capiūbatur, eratis, vidūbūmur, portabōntur.

105- savol. Savollarga javob bering:

1. Imperfectum zamon qanday hosil qilinadi?
2. Buyruq maylini hosil qilinishini misollar bilan tushuntiring.
3. Buyruq mayli inkor formasi qanday yasaladi?

106- savol. Tarjima qiling.

1. Quod hodie non est, id eras erit. 2. Verum amicum pecunia non parabis. 3. Quando te videbo? 4. Quando ad me venies aut epistulam scribes? 5. Forma lunae rotunda est. 1. Italiyada mashhur shoirlar bor. 2. Men kitob sotib olmoqchiman. 3. O'qituvchi o'quvchilar bilan xat yozayotgan edilar. 4. U ishlayapti. 5. Yulduzlar dengizchilarga yo'l ko'rsatadi.

107- savol. Tarjima qiling.

1. Amicus meus mecum legunt et scribunt. 2. Amici libros a me accipiunt. 3. Tibi ego dico, an non? 4. Resum tibi debeo. 5. Epistulam a te accipio. 6. Fabulam nobis narra! 7. Mucum ambula! 8. Sani sumus, ut vides.

Men senga kitob jo'natyapman. Men bilan birga o'qi. O'qituvchi o'quvchilar bilan birga xat yozyapti. Mening do'stim yangi hikoya o'qiyapti. Bu uning o'zining kitobi.

108- savol. Tarjima qiling:

1. Ager ab illis colitur, qui agricolae vocantur. 2. Isti libri tibi a me mittuntur. S. Perdo etiam id, quod habeo. 4. Quod hodie non est, id eras erit. 5. Cum dño faciunt idem, non est idem. 6. idem sum, qui eram. 1. Biz o'zimizning do'stlarimizga yordam beryapmiz. 2. O'qituvchi bizga kitob beryapti. 3. Menda bu kitob yo'q. 4. Men otamga xat yozyapman.

109- savol. Tarjima qiling.

Yerga, yerdan, Italiyadan, Italiyada, o'rmonga, o'rmondan, kasalligi sababli, maktab ichida, do'stiga qarshi, kitobsiz.

110- savol. Savollarga javob bering

4. Ravishlar nechaga bo'linadi?
5. Mustaqil ravishlar qanday?
6. Yasama ravishlar qanday hosil qilinadi?

111- savol. Lotin tiliga tarjima qiling

2. Sen yaxshi o'qiyapsan. 2. Sizlar har doim yaxshi o'qishingiz kerak. 3. Ular mardnarcha kurashyapdilar. 4. Kim hikoya qilyapdi? 5. Ular qayerga boryapdilar? 6. Sen nima qilyapsan? 7. Men uxlashga ketyapman. 8. U o'z batanini sevadi.

112- savol. Tarjima qiling.

1. Semper bene laborare debes. 2. Noctu dormimus. 3. Latine multum legunt et scribunt. 4. Grammatica docet recte dicere, legere, scribere. 5. Pueri libros poetarum legunt. 6. Nihil habeo ad te scribere. 7. Etiam bestia memoriam habet. 8. Discipulus meus fabulam pulchram nobis narrat. 9. In Graecia et in Italia vides pulchra monumenta Graecorum et Romanorum antiquorum 10. Puerorum libri boni sunt

113- savol. Berilgan ot va sifatlarni birlikda turlang.

Spes magna (spes -V tur., magna -I tur.);

Forma et status (forma -I tur., status -IY-tur.);

114- savol. Tekstni o'zbek tiliga tarjima qiling.

Latium in Italia est. Incolae Latii Latini erant. Latium patria linguae Latinae erat. Multae et pulchrae villae virorum Romanorum in Italia erant. "Cur heri in schola non eras?" - Titus Marcum rogat. Et Marcus: Cum paedagogo meo, inquit, in villa nostra eram. Tusculanum pulchrum est. Placet-ne tibi nostra? "Valde mihi placet,-

7Vto respondēt,- et Tusculanum vestrum libenter visito; in horto, ubi plantae pulchrae sunt, ambulāre mihi placet".

115- savol. Fe'llarni infinitif formasini toping va tarjima qiling: monstror, monstratur, monstramus, monstramur, numerales, numeramini, numerant, numerantur, docēs, doceris, docētur, docentur, tegēs, tegēs, vincit, vincitur, premunt, premuntur, gignunt, gignuntur, inveniunt, inveniuntur.

116-savol. So'z birikmalarini turlang

ille labor molestus - bu qiyin ish; istud carmen pulchrum - bu chiroyli she'r; ea civitas libera - o'sha ozod hukumat.

117- savol. Lotin tiliga tarjima qiling.

1. U ishlayapdi. 2. Sen vatan uchun kurashyapsan. 3. Yulduzlar dengizchilarga yo'l ko'rsatadilar. 4. Agar siz sog' bo'lsangiz yaxshi. Biz sog'miz. 5. Men hech narsa eshitmayapman. 6. Sen gapirsang men eshitishim kerak.

118- savol. Turlang:

arbor parva, cor bonum, lepus fortis.

119- savol. Quyidagi sifatlarni darajalarini hosil qiling

longus, utilis, prudens, velox, pauper, novus, liber, dissimilis, multus, parvus, edoneus, humilis.

120- savol. Gaplarni tarjima qiling.

Bene labora! Bene disce! Audi, scribe, lege! Audite, scribite, legite! Vale! Volete! Vive valeque! Noli tacere! Nolite tacere! Nolite redire! Cede! Noli cedere! Responde! Responde! Nolite interrogare! *sensu, statu, visu, auditu, motu, fructu, exercitu.*

121- savol. Berilgan fe'llarni infinitiv zamonlarida

maneo 2 - aniq nisbatda,

supero 1 - majhul nisbatda turlang.

122- savol. Savollarga javob bering :

1. Lotin tilida birinchi turlanishdagi otlar rus tilidagi turlanishdagi otlar hilan umumiy o'xshashligi bormi?

2. Otlarning asosiy grammatik kategoriyalarini ayting?

3. Grammatik kategoriyalar boshqa xind-yevropa tillan hilan o'xshashligi bormi?

Qanday o'xshashligi bor?

123- savol. So'zlarni to'g'ri talaffuz qiling :

amlcus, medncus, discipylus, pericylum, bellyrum, exemplum, locyrum, linguabum,poetarum.

124- savol. Savollarga javob bering :

1. Birinchi va ikkinchi turlanishdagi ot va sifatlar lug'atlarda qanday beriladi?
2. I-chi va II-chi turlanishdagi ot va sifatlar qanday turlanadi va misollar keltiring.

125- savol. Quyidagi fe'llarni tarjima qiling va I shaxs birlik formasini va infinitif formasini hosil qiling:

colnmus, vivnmus, scribimus, regimus, vennmus, dicitis, incntis,senthtis,legunt, vivunt, agunt, sclunt.

126-savol. Berilgan fe'llarni Praesens ind.activida tuslang va buyruq mayli birlik va ko'plik sonini hosil qiling:

laboro 1, taceo 2, ago 3, fuglo 3,venlo 4.

127- savol. Gaplarni tarjima qiling va sifatni analiz qiling:

Lingua celeris est, mens celerior. Aurum gravius est argento. Terra major est luna, minor solī. Longa via est, propera!

128- savol. Turlang va tarjima qiling:

Ule agrncola honestus. Is lñber latinus.
Eñ tñrra ignota.Idem Grecus lñber

130- savol. So'z birikmalarini turlang

is lñber Latinus - o'sha Lotin tili kitobi;
ea tñrra ignota - o'sha noma'num yer

Lotincha - o'zbekcha lug'at

Aa

a, ab, abs (predlog,abl.kel.bilan) - dan

ab-brevio ,bre – qisqartirmoq

ab-do ,dīdi, dītum, ěre 3 – berkitmoq,yashirmoq

ab-eo,ii, ĩtum, ore 4 – ketmoq

abjĭcio, j3ci,jĕctum, ěre 3 – tashlamoq,otmoq

abra, ae, f - xizmatchi (ayol)

ac, atque (conj) - shunday, deyarli

acacia , ae, f – akaciya
 accendo, cendi, censum ,3 – yoqmoq
 acer, acris,acre – o'tkir
 acerbus, a, um – yoqimsiz
 асытus,a, um – o'tkir
 accepto, vvi, vtum ,bre 1- qabul qilmoq
 ассыгo,avi,atum,are – harakat qilmoq
 ad(pred.acc.kel) – gacha, uchun, ga
 ad-do, dīdi,dītum,ěre 3 – qo'shmoq
 adeo,ii, otum,ore 4 – murojaat qilmoq
 adhībeo,ui,ītum, 3re 2 – taklif qilmoq
 ad-jūvo,jyvi,jytum, bre 1- yordam bermoq
 administro,avi,atum,bre 1 – boshqarmoq
 advēna,ae,m,f - kelgindi
 adversum,adv. – qarshi
 advōlo,avi,atum are 1- uchmoq
 aedes,is,f – xona,uy,bino
 aediaīco,avi,atum,are 1- qurmoq
 aeger,aegra,aegrum - bemor
 aenigma,rtis,n – topishmoq
 aequūlis,e adj.- teng
 a3r, aēris, m – havo
 ayra,ay,f - asr
 aetas, 3tis, f – yosh, hayot
 aestas,btis,f – issiq vaqt yoz
 Afrīca, ae,f – Afrika
 ager,agri,m – dala,viloyat
 rgo,ěre 3 – bajarmoq,qilmoq
 agricōla,ae,m – dehqon

ajo, ait (defect) – gapirmoq,muhokama qilmoq
 albus, a, um – oq
 alius,a, ud – boshqa
 aliznus,a, um – begona
 aliquando (adv) – hech qachon,bir kun, ba’zida
 alīquis, aliquid-biror kim,biror narsa
 alīquot (adj) – bir nechta
 altus, a, au – baland
 ambūlo, avi, atum, are 1 – sayr qilmoq
 amoca,ae,f – dugona
 amcitia, ae,f – do’stlik
 amocus, i ,m – do’st
 amo,avi, atum, bre 1- sevmoq
 amo,φris, m, - sevgi
 amplus,a, um – keng
 amnis, is, m – daryo
 an (conj) – nahotki
 anīmal, rlis, n – yirtqich hayvon
 anīmus, I , m - rux, qalb,his,kayfiyat
 annus,I ,m - yil
 ante (pred.acc.kel) - oldida
 ante (adv) – avval,dastlab
 ante- eo, ii, itum, ire 4 – oldinda bormoq
 antoquus, a, um – qadimiy
 Antium, i, n - Anni (Italiyadagi shahar)
 anus, us, f – qariya (ayol)
 apērio, perui,pertum,ire 4 - ochmoq
 aperte (adv) – ochiq
 appello,avi, atum, are 1 - atalmoq

appōno, posui, positum, ere 3 – qo'ymoq
 apporto, avi, atum, are 1 – olib kelmoq
 aprilis, is, m - aprel
 apis, is, f - asalari
 aqua, ae, f - suv
 aquila, ae, f - burgut
 arbitror, btus sum, bre 1 – o'ylamoq, hisoblamoq
 arbor, ōris, f – daraxt
 arcus, us, m - piyoz
 argumentum, i, n – ko'rsatma
 aries, ētis, m - qo'y
 arma, ōrum, n – qurol
 Armenia, ae, f - Armaniya
 ars, artis, f - san'at
 artifex, ĩcis, m – master – rassom
 Asia, ae, f - Osiyo
 assido, ere 3 - o'tirmoq
 astutia, ae, f - ayyor
 at (conj) - boshqa tomonlama
 atque – shuningdek, hattoki
 attendo, ndi, ntum, ěre 3 – diqqat qilmoq
 attentus, a, um - diqqat bilan
 attolo, ěre 3 – ko'tarmoq
 auctor, ōris, m – muallif
 audeo, ausus sum, 3re 2 – qaror qilmoq
 audio, ivi, itum, ore 4- eshitmoq
 auditor, oris, m - tinglovchi
 augustus, i, m - avgust
 aurum, i, n - oltin

auris, is, f - quloq
aut (conj) - yoki
autumnus, i, m – kuz
auxilium, i, n - yordam
avis, is, f - qush
avis, i, m – bobo, buva
avīdus, a, um – quzg'onchiq
a-vōlo, avi, atum, are 1 - uchmoq

Bb

bacūlum, I, n - tayoq
balneum, I, n - hammom
barba, ae, f – soqol
barbrrus, a, um (grek) - madaniyatsiz, qo'pol
basium, i, n - o'pich
Bassa, ae, f - Bassa (ayol ismi)
Batirtus, i. m - Batiat(Rimliklar ismi)
belle (adv) - chiroyli
bello, 1 – kurashmoq
bellum, I, n – urush
bellus, a, um - yoqimli, tetik
bene (adv) - yaxshi
bestia, ae, f - hayvon
biblioth3ca, ae, f - kutubxona
bibo, bibi, 3 – ichmoq
bini, ae, a [bis] – ikki marta
bonum, i, n – yaxshlik, ezgulik
bonus, a, um – yaxshi, mehribon
bos, bovis, m, f – buqa va sigir

brevis, e - qisqa

Britannia, ae, f – Britaniya

Cc

caelum, i, n – osmon

caecus, a, um – ko'r

Caesar, rris, m – Sezar (Gay Yuliy Sezar)

calamitas, btis, f - baxtsizlik

calidus, a, um – issiq

campus, i, m – ochiq yer

camera, ae, f – maxsus jihozlangan xona

canis, is, m, f – it

canticum, i, n – qo'shiq, ashula

canto, avi, atum, bre 1 – kuylamoq

cantor, φris, m – qoshiqchi

crpio, cbpi, crptum, rre 3 – olmoq

caput, it is, n - poytaxt, bosh

capillus, i, m – soch

carbo, onis, m – ko'mir

caro, carnis, f – go;sht

carus, a, um – aziz, xurmatli

caseus, i, m – pishloq

castra, φrum, n – lager

casus, us, m – voqea, xodisa

causa, ae, f – sabab

cautio, φnis, f – extiyotkorlik bilan

c3do, cessi, cessum, 3 – bormoq, yurmoq

celeber, bris, bre – mashhur

celer, 3ris, 3re - tez

cena, ae, f – tushlik
 ceno, bvi, btum, bre 1 – tushlik qilmoq
 censeo, censui, censum 2 - baholamoq
 centum - yuz
 cerrsus, i, f – olcha, gilos
 charta, ae, f - 1.qogoz 2.tamaki bargi 3.bayon
 chorus, i, m - xor
 Cicero, onis, m - Sitseron
 cibus, i, m – ovqat
 circum+acc (circulus,i,m) – aylana.yaqinida.
 circus,i,m – sirk
 cito - tez
 civis,is,m,f - fuqaro
 clamo,bre 1- qichqirmoq,baqirmoq
 clarus,a, um - mashhur, atoqli,yorug'
 classis, is, f - sinf.flot.turkum.gruppa..
 clavus, i, m – mix
 cogito, avi, atum, 1 - o'ylamoq
 cognosco, nphi, nitum, ere 3 – tanimoq, bilmoq
 colo, ere 3 – mulozamat qilmoq
 color, phis, m - rang
 colonia, ae, f – koloniya
 colligo, lgi, lectum, 3 – yig'moq
 commodus,a, um – qulay
 commonis,e - birgalikda, umumiy
 com-мыто, 1 – almashtirmoq
 comparo, 1 – tinglamoq,qiyoslamoq
 compleo, 2 - to'ldirmoq
 complurus, a – ko'pchilik, ba'zilar

concordia, ae, f – hamjihatlik
 condo, ěre 3 – yaratmoq
 conditor, ģris, m - yaratuvchi
 concilium, i,n – aloqa, uchrashuv,yig’ilish
 conjugo, bre 1 - tushlamoq
 constanter - har doim
 constituo, ui, ıtum, ěre 3 - qo’ymoq, joylashmoq
 consul, ulis, m - elchi
 contentus,a,um – xursand,mamnun
 contendo, ndi, ntum, ěre 3 - shoshilmoq
 contra (acc.bilan) - qarshi
 cor, cordis, n - yuchak
 cras (adv) - ertaga
 credo, dıdi, dıtum 3 – ishonmoq
 creta, ae, f - bo’r
 crudeliter - qattiqqo’l
 cubiculum, i, n - yotoqxona
 cum (predlog) - qachonki, bilan
 cur (adv) – nima uchun
 curo, i – davolamoq
 curro, cucurri, cursum 3 - qochmoq,suzmoq
 custodio 4 - himoya qilmoq,kuzatmoq

Dd

damno, avi, atum ,bre – aybdor bo’lmoq
 de - dan
 dea, ae, f - xudo
 debeo, ere, 2 - kerak bo’lmoq,majbur bo’lmoq
 decem – o’n
 december, bris,m - dekabr

decl3no, bre 1 – turlanish
 defendo, ere 3 - himoya qilmoq
 defensor, φris, m – himoyalovchi
 deinde - so'ng, keyin
 delphonus,i,m – del'fin
 deleo,3re 2 – yoq qilmoq
 denique – nihoyat
 dens, dentis,m - tish
 deus, i, m - xudo
 Dīna,ae,f – Diana
 diaeta, ae, f – parhez
 dīco,dixi ductum ,ere 3 – gapirmoq
 dicto,Bvi,Btum,Bre 1 – aytib turmoq
 dies, di ei, f - kun
 difficilis,e - qiyin
 digītus, i,m - barmoq
 disc3do, ěre 3 - ketmoq
 discipula , ae, f - o'quvchi (qiz)
 discipūlus,i m – o'quvchi (o'g'il)
 dissimilis,e - noo'xshash
 diu – uzoq, avval, oldin
 dives, it is - boy
 divitiae, arum, f – boylik
 do, dēdi,drtum, rre, 1 - bermoq
 doceo,ui,ctum,ěre 2 – o'qitmoq
 doctor, φris, m – o'qituvchi
 doctus,a, um – o'qimishli
 dolor, φris, m –og'riq
 dolus,i,m – ayyor, aldov

domīna, ae, f – uy egasi (ayol)
domīnus, i, m - uy egasi (erkak)
domus, us, f – uy
donum, i, n – sovg'a
dormio, ore 4 – uxlamok
dorcum, i, n - orqa
dulcis, e - shirin
dum - hozircha
duo, duae - ikki
durus, a, um - qattiq, qattiqqo'l

Ee

ebrius, a, um - mast holat
ecce - mana
ec-quīs, ec-quid – kimdir, nimadir
edictum, i, n - buyruq
ēdisco, didīcī, ēre 3- yod olmoq
ēdo, ēdi, ēsum, edēre (esse) – ovqat yemoq
edūco, avi, atum, rre 1 – tarbiyalamoq
egestas, rtis, f – kambag'allik, yetishmaslik
ego – men
elephantus, i, m - fil
elīgo, ēlgi, lectum, ēre 3- tanlamoq
emendo, avi, atum, bre 1- to'g'rilamoq
ēmo, ēmi, emptum, 3re 3- sotib olmoq
e-mŕior, mortuus, sum, mŕi 3 – o'lmoq
e-nuntio , 1 – e'lon qilmoq
enormis, e - noto'g'ri
eŕ (adv) – u yerda, shu paytgacha

eo, ii, otum, 4 – bormoq, yurmoq
 epistŭla, ae, f - xat
 epigramma, atis,n – qo'lyozma, epigramma
 equus, i,m - ot
 egra (praep) - oldida, qarshi
 erro, bre, 1 – xato qilmoq
 error, φris, m - xato
 erigo, rexi, rectum, ěre 3 - ko'tarmoq
 esse - bor bo'lmoq
 erubesco, ere 3 – qizarmoq, uyalmoq
 et (conj) - va
 etiam (conj) – hatto, yana
 Europa , ae, f – Yevropa
 ex (e) (predlog abl.kel) – dan, bilan, sababdan
 exemplar, bris, n – namuna
 exemplum, i, n - misol, masalan
 experiential, ae, f - tajriba
 explĭco, avi, atum , bre 1- tushuntirmoq
 exercĭtus, us, m - mashq
 externus, a, um – begona
 extrĕmus, a, um – oxirgi
 extra - tashqaridan

Ff

fabŭla, ae , f - ertak, hikoya
 facies, eo, f - yuz, bet
 facĭlis , e – yengil
 frcio, fĕci, factum, ěre 3 – qilmoq, ishlamoq
 fama, ae, f – mish-mish gap, shuhrat
 familia, ae, f – oila

familiaris, is, m – do'st
 feles, is, f – mushuk
 felicitas, btis, f – baxt
 felix, ocis - baxtli
 femina, ae, f - ayol
 fenestra , ae, f – deraza
 ferrum, i, n – temir
 ferus, a, um - ayyor, qo'pol
 filia, ae, f - qiz
 filius, ii, m – o'g'il bola
 fides, ěi, f - ishonch
 fid3lis, e - ishonchli
 finio, ore 4 – tugatmoq
 finis, is, m – chegara, viloyat
 Finnia, ae, f – Finlandiya
 finitimus, a, um - qo'shni, qo'shnichilik
 flos, fl3ris, m – gul
 flucto, bre, 1 – xavotir olmoq
 flumen, ĩnis, n - daryo
 foedus, ěris,n – shartnoma
 folium, i, n - barg
 foris,is, f – eshik
 formoca, ae, f - chumoli
 form3sus, a, um – chiroyli
 forte adv. – to'satdan, birdan
 fortyna, ae, f – taqdir
 fortis, e - kuchli, mustahkam
 forum,i, n – maydon, bozor
 fossa, ae, f – handak, chuqur

frater, tris, m – aka
frigus, ōris, n – sovuq
fructus, us, m – meva
fur, furis, m – o'g'ri
futyrus, a, um – kelgusi
furor, btus, sum, bre, 1 – o'g'irlamoq

Gg

gallona, ae, f – tovuq
gaudeo, gavosus, sum, 3re, 2 – xursand bo'lmoq
gallus, i, m – xo'roz
gemma, ae, f – qimmatbaho tosh
gens, gentis, f – xalq
genus, ěris, n – jins
Georgia, ae, f – Gruziya
Germaniya, ae, f – Germaniya
gigno, genui, genĕtum, ěre 3 – tug'ilmoq, yaratmoq
geny, ыs, m – tizza
genus, ěris, n – tur, xil
gladiŭtor, ōris, m – gladiator
gladius, i, m – qilich, shamshir
gloria, ae, f – shon
gracilis, e – kelishgan, nafis
Graecia, ae, f – Gresiya
graecus, i, m – grek
grammatīca, ae, f – grammatika
grandis, e – katta, asosiy, muhim
gratia, ae, f – mehribonlik, minnatdorchilik
gratŭlor, btus, sum, bre, 1 – tabriklamoq
grbtus, a, um – yoqimli, aziz, ajoyib

gustus, us, m – maza, ta'm, hid

gutta,ae,f - tomchi

gravis, e - og'ir

Hh

hrbeo,ui,ītum,3re 2 – ega bo'lmoq

habīto, bvi, atum ,bre 1 – *yashamoq,turmoq*

haema,atis,n - qon

haud (adv) - umuman

herba,ae,f – o't

heri – kecha

heres,r3dis, m - merosxo'r

hic – shu yerda

hiems, hiēmis, f – qish

hirundo, īnis,f – qaldirg'och

Hispania,ae, f – Ispaniya

historia,ae, f – tarix

hoc – bu

hodie,adv – bugun

homo,īnis, m - inson, odam

honestus,a, um – halol, haqgo'y

honor, φris, m - vijdon,xaqiqat, xurmat

hora, ae, f – soat, vaqt

hortus, i, m - bog'

horridus, a, um – qo'rqinchli, yovvoyi,qo'pol

hospitium,i , n – mehmonxona

hostis, is, m - dushman

hospes, ītis ,m,f – mehmon,uy egasi

humilis, e - past

Hungaria, ae, f – Vengriya

humus,i,f – yer, zamin

hydra,ae,f – gidra suv iloni (grekcha)

Ii

ibi (adv) - u yoqda, o'sha yerda

ictus,us, m – zarba

ignis, is,m – olov

ignbrus,a,um – tajribasiz,bilimsiz

ignbvus, a,um – yalqov

ignominia, ae, f – uyat

ignφro, avi, atum, bre 1 – bilmaslik

imbgo,īnis, f – sur'at(kartina,obraz)

imperium, i, n – hokimiyat, imperiya

impěro, avi, atu, bre 1- buyruq bermoq

impromis (adv) – asosan,hammasidan oldin

in. praep. – ga

in-certus,a,um - ishonchsiz,noaniq

in-cognītus, a, um – noma'lum

incōla, ae, f , m - aholi

inde (adv) - u yerdan, keyin, shuning uchun

indicativus,i ,m (modus) – aniqlik mayli

inedia, ae, f – ochlik

in-eo, ii, ītum, ore 4 – kirmoq, qatnashmoq,boshlamoq

infans, ntis, m,f - bola

inimocus, a, um – dushman, dust emas

initium, i, n - avval, boshlanishi

innoxius,a,um – aybsiz, xavfsiz,zararsiz

intellěgo, lexi,lectum 3 – tushunmoq,bilmoq

inter (praep) - orasida,o'rtasida

interdum (adv) – ba’zida
 interdiu - kunduzi
 intro (adv) – ichki
 intro, 1 – kirmoq, qatnashmoq
 in-vēnio, v3ni, ventum, 4 – joylashmoq, topmoq
 inventor, φris, m – yaratuvchi
 invoto, avi, atum, bre, 1 – taklif qilmoq
 ipse ,ipsa, ipsum – o’zi
 Italia, ae, f –Italiya
 iter, itinēris, n – yo’l, ko’cha

Jj

jaceo, ui, itum, 3re 2 – yotmoq
 jrcio, j3ci, jrctum, 3re 3 – tashlamoq, otmoq
 jam (adv) – allaqachon, deyarli
 janītor, φris, m – qorvul, soqchi
 janua, ae, f - eshik
 jocor, btus, sum, bri, 1 - hazil qilmoq
 jocus, i, m – hazil
 jucundus, a, um – yoqimli, mazali
 judex, īsis, m – sud’ya
 jus, juris, n – qonun, davlat, sud
 jussus, us, m - buyruq
 juvēnalis, e - yoshlik
 juvēnis, is, m, f – yosh yigit, qiz
 jūvo, j3vi, j3tum, bre, 1 – yordam bermoq, qo’llab quvvatlamok
 juxta (adv) – yonida, yaqinida
 Julius, i, m- iyul

Kk

Kalendae, brum,f - kalendar

kalium, i,n – kaliy

Ll

labium,i,n – lab

labor, φris, m – mehnat, ish

laboriφsus,a, um – mehnatkash,mehnatsevar

labφro,avi,atum, are1 - ishlamoq

lac,lactis,n – sut

lacrīma, ae, f – ko'z yoshi

lacrīmo, avi, atum, bre 1 – yig'lamoq

lacus, us, m – ko'l

laetitia, ae, f – shodlik,xushchaqchaqlik

late (adv) – keng

lapis, lapīdis,m – tosh

Latinus, a, um – lotin tili

laevus, a, um – chap

laudo, avi, atum, bre 1 –olqishlamoq

lrvō,lvī, lautum, bre 1- yuvinmoq

lectus,i, m – choyshab

legatio, φnis, f – elchixona

lēgo, l3gi, l3gtum,ēre 3 – o'qimoq, yig'moq, tanlamoq

lente (adv) – sekin

leo, leφnis, m - sher

lēvis, e - yengil

lēvo, bre, 1 - yengillashtirmoq

lex, legis, f – qonun

līber, bri, m – kitob

lōber, ěra, ěrum - ozod, erkin
 libertas, btis, f – ozodlik
 liběro, bre 1 – ozod qilmoq
 licet, licuit, -, 2 – ruxsat bermοq
 lingua, ae, f - til
 Lithuania, ae, f - Litva
 littěra, ae, f – harf
 linter, tris, f – qayiq, kema
 locus, i, n – joy
 longus, a, um – uzun, uzoq
 lȳdo, lȳsi, lȳsum, ěre 3 – oynamoq, hazil qilmoq
 lumen, ĩnis, n – rang, yoritgich
 luna, ae, f- oy
 luo, lui, (luitȳrus) , ěre 3- to'lamοq
 lupus, i, m – bo'ri
 luscus, a, um – bir ko'z
 lutum, i , n – iflos, kir
 lymphā, ae, f – toza suv (grekcha), nam, zax
 lux, lucis, f – yorug'lik, tong

Mm

Macědo, φnis, n – Makedoniyalik
 machĭna, ae, f – mexanizm, mashina (grekcha)
 macto, 1 – so'ymoq, bo'g'izlamoq
 macŭla, ae, f – dog', uyat
 Maecnas, btis, m – Metsenat (grekcha Cognomen)
 magister, tri, m – boshlovchi, o'qituvchi (erkak)

magistra, ae, f – boshlovchi, o'qituvchi (ayol)
 magistratus, us, m – davlat burchi, boshlovchi
 magnus, a, um – katta, ulug'
 Majus, i, m – may
 male, (adv)- yomon
 malum, i, n – olma (grek)
 malum, i, n – yovuzlik, baxtsizlik
 mando, avi, atum, 1 - qarz bermoq
 mane (adv) – ertalab, tong
 muneo, nsi, nsum 2 – qolmoq, joylashmoq
 Mantinea, ae, f - Mantineya (rim shahar)
 mansito, avi, atum 1 - qolmoq, yashamoq
 manumitto, mosi, misum 3 – hizmat yuzasidan dam olmoq
 manus, us, f – qo'l, otryad
 Marcus, i, m -Mark (rim.izm)
 mare, is, n – dengiz
 maritus, i, m – er, turmush o'rtog'i
 marmor, f, n – marmar
 Martius – mart
 mater, tris, f – ona
 margarita, ae, f – dur, marjon
 Mars, martis, m – Mars urush xudosi
 maternus, a, um – onalarcha
 matrimonium, i, n – nikoh
 matrona, ae, f – oilali ayol
 матыро, avi, atum 1 – shoshilmoq
 maxime (adv) - juda, asosan
 maxilla, ae, f – jag'
 medicus, i, m – shifokor

meditor, btus sum , bri 1 – o'ylab ko'rmoq
 mehercules (interj) – Gerculis qasami
 mebtus, us, m – harakat
 mel, mellis, n – asal
 membrum, i,n – a'zo, qism
 memini , meminisse, (def) – esga tushirmoq
 memoria, ae, f – yodgorlik, xotira
 mendax, acis, - yolg'onchi
 mens, mentis, f – ong, aql
 mensa, ae, f – stol
 mensis, is, m - oy
 mercator, phris, m – sotib oluvchi
 mercatıra, ae, f – sotuv, bozor
 mareo, ui, itum 2 – xizmat ko'rsatmoq
 meridies, zi, m - yarim kun
 merito (adv) – xizmati uchun
 merx, mercis, f – mol, gazlama
 metallum, i, n - metal, mineral (grek)
 metior, mensus sum , ori 4 – o'lchamoq
 meto, messui, messum 3 – qiyshaytirmoq, o'rmoq
 metuo, ui, - , 3 – qo'rqmoq, xavotirlanmoq
 meus, a, um – meniki
 miles, ites, m - urush
 militia, ae, f – harbiy xizmat
 milito, bvi, btum 1 – harbiy xizmat qilmoq
 mille, n - minglab
 Minerva, ae, f – Minerva (xudo nomi)
 minister, tri, m - xizmatkor, yordamchi
 ministro, 1 – xizmat qilmoq

minitor, btus sum , bri 1 – ta’qib qilmoq
 minuo, ui, ıtum, 3 - qisqartirmoq
 minus (adv) – kamroq, uncha emas
 miraculum, i, n – mo’jiza
 miror, btus sum, bri 1- ajablanmoq
 mirus, a, um – g’alati, ajablanarli
 miser, ěra, ěrum – baxtsiz
 missio, fnis, f – jo’natish, bo’shatish
 mitto, mosi, missum 3 – jo’natmoq, qo’yib yubormoq
 modo (adv)– hozirgina, tezda
 modus, i, m – o’lchov, mayl
 moenia, ium, n – shahar devorlari
 molestus, a, um – og’ir, yoqimsiz
 mollio, 4 – yupatmoq, tinchlantirmoq
 mollis, e, - yumshoq, nafis
 moneo, ui, ıtum 2 – ogohlantirmoq, gaplashib ko’rmoq
 mons, ntis, m - tog’
 monstro, avi, atum 1 – ko’rsatmoq
 monumentum, i, n - yodgorlik
 mordeo, momordi, morsum 2 – tishlamoq
 mors, rtis, f - o’lim
 mortblis, e - o’limli
 motus, us, m - namoyish, harakat
 mfvēo, mfvī, mftum 2 – harakat qilmoq
 mox (adv) - tez, kechroq, bir ozdan keyin
 mulier, ěris, f – ayol
 multiplex, ěcis – murakkab
 multo, (adv) – ko’plab, undanda
 multum (adv) – ko’p, juda, kuchli

mundus,i,m – dunyo
munio, 4 – mahkamlamoq
murus,i,m – devor
mus,muris, m – sichqon
musca, ae, f – pashsha
musculus,i,n – sichqoncha
muto 1 – almashtirmoq
mythologus, i, m (grek)- mifolog

N n

nam (adv) - haqiqatan
nam (conj) – shunday
nanciscor,nactus sum, nascisci 3 – tasodifan olmoq, kutmoq
narratio, φnis, f - hikoya
narro, 1 – hikoya qilmoq
nascor,natus sum,nasci 3 – tug’ilmoq,ro’y bermoq
nasus, i, m – burun
natio,φnis, f – qabila, tug’ulish
nato, avi, atum, 1 – suzmoq
natura, ae, f – tabiat
naturalis, e - tabiiy
nauto,ae, m – dengizchi
navigium,i , n – yelkanli kema
navigo, 1 – suzmoq
navis,is, f – qayiq, kema
ne- nahotki,- mi
ne (conj) – qanday bo’lmasin
neco 1 – o’ldirmoq
nefas – noqonuniy

neglĕgo, exi,ectum,3 – e'tiborsiz qoldirmoq
 nego, 1 – rad etmoq
 negotium,i , n – yangilik, mashg'ulot
 nemo – hech kim
 Neptȳnus, i,m – Neptun, dendiz xudosi
 nemus, φris, n – kichkina o'rmon, daraxtzor
 ne-scio,scovi,scotum 4 – bila olmaslik, qila olmaslik
 ne-scius, a, um – bilmaydigan
 nex,necis f – qotillik
 nidus, i,m - uya, in
 niger, gra, grum – qora
 nihil - hech narsa
 nihil (adv) –bir necha
 Nilus, i,m – Nil (Yegipitdagi daryo)
 nimis (adv) - haddan ziyod
 nisi – agarda... masa(inkor so'zidan keyin) tashqari
 nitor, nixus sum, niti 3 – suyanmoq, tayanmoq
 niveus, a, um – qordek oppoq
 nix, nivis, f -qor
 nobĭlis, e – taniqli, mashhur
 nocens, ntis (adj) – aybdor
 noceo, ui, ĭtum 2 – ziyon yetkazmoq, zarar yetkazmoq
 noctu (adv) – kechasi
 nocturnus, a, um – kechki, tungi
 nolo, nolui, - , nolle – hohlamaslik
 nomen, ĭnis, n – ism, nom, grammatikada ot.
 nomĭno, 1 – ism qo'ymoq, nomlamoq, atamoq
 non – yo'q
 nominatovus, a, um – gram.bosh kelishik

Nonae , brum , f – Nonlar (oyning 5-chi yoki 7 chi kuni)
 nonne – tog'rimi
 non- nunquam (adv) – ba'zida
 non-nullus, a, um – ba'zi bir
 nosco , nōvi, nōtum 3 - tanimoq, bilmoq
 noster, tra, trum – bizniki
 nota, ae, f - belgi
 noto, avi, atum 1 – belgilamoq, anglatmoq
 notus, a, um – taniqli, tanish
 novem -to'qqiz
 november ,bris, m – noyabr
 novus, a, um – yangi, yosh
 nox, noctis, - kech
 nobes, is, f - bulut
 nubīlus, a, um - bulutli
 nubo, psi, ptum 3 – turmushga chiqmoq
 nullus, a, um - hech qanday, hech kim
 num – nahotki
 numēro, avi, atum 1 – sanamoq
 numerus,i ,m – son, sh'er
 nummus,i,m - numm, rimliklarning mayda pul birligi
 nunc (adv) – hozir
 nunquam (adv) – hech qachon
 nuntio, avi, atum 1- e'lon qilmoq
 nuntius, i, m - yangilik
 nutrio, 4 - oziqlantirmoq, ovqatlantirmoq
 nutus, us, m – rozilik alomati
 nux, nucis, f - yong'oq

O o

ob (praep) - ga, oldida, qatorida, uchun
 ob-dormio , -, - , 4 – uxlab qolmoq, uyquga ketmoq
 ob-eo, ii, ĭtum 4 – uchrashuvga bormoq, vafot etmoq
 objectus, a, um (adj) – qarshisida yotgan
 objĭcio, j3ci, jectum 3 – qarshisiga uloqtirmoq
 oblecto 1-rohatlantirmoq, lazzatlantirmoq
 obliviscor, lotus sum, livisci 3 - unutmoq
 oblivio,ϕnis, f –esdan chiqarish, unutish
 obnoxius, a, um – gapga kiradigan, ko’ngilchan
 oboedio,ovi, otum 4 – quloq solmoq,aybdor bo’lmoq
 obscyro, 1 – qorong’ilashmoq
 obscyrus, a, um - qorong’u
 obsĕcro, 1 – yalinmoq, o’tinib so’ramoq
 ob-sĕquor,secytus,sum, sĕqui, 3- joy bermoq,
 ob-servo 1 – kuzatmoq, yurmoq
 obses, ĭdis,m,f - garovga olingan
 obsĭdeo, ϕnis, f – qamal qilish, o’rab olish
 obsigno, 1 - nashr qilmoq
 ob-sto,stĭti,stbtum 1 – qarshisida turmoq
 ob-tempĕro 1 – aybdor bo’lmoq
 obtĭneo, tinui, tentum 2 – shug’ullanmoq
 ob-viam (adv) – uchrashuvga
 obvius, a, um - uchrashuvga boradigan
 Ocernus, i, m - okean
 occasio,ϕnis, f – hodisa
 occodo, cĭdi, cbsum 3 – yiqilmoq,o’ldirmoq
 occulte (adv) – sir
 occulto 1 – yashirmoq
 occŭpo, avi, atum 1 - shug’ullanmoq

octāvus, a, um - sakkizinchi
 Octōber , bris, m – oktyabr
 octo-ginta -sakson
 ocylus, i, m - ko'z
 odi, - , odisse- ko'ra olmaslik
 odor, φris, m – hid
 offēro, obtūli, oblūtum, offerre – taklif qilmoq
 officium,i m – qarz, xizmat
 offundo, fydī, fysum 3 – mudramoq
 oleum,i, n - yog'
 olim (adv)- hech qachon, qachondir bir kun
 omnis, e – hamma, barcha, butun
 onerarius, a, um - yuk ortadigan
 onus, ēris, n - og'irlik, yuk
 opēra, ae, f - ish, mehnat
 operio, perui, pertum 4- yopmoq
 operφse, e (adv) –diqqat bilan, astoydil
 optīmus, a, um – boy, eng yaxshi
 opperior,pertus sum , 4 – kutmoq, intizor bo'lmoq
 oppēto,ovi,otum 3 – uchrashuvga bormoq
 oppīdum, i, n – shahar
 oppφno,posui,posītum 3—qarshi qo'ymoq
 opposītus,us, m – qarshi holat
 oratio,oratiφnis, f - nutq
 orbtor, φris, m – notiq
 ornamentum,i , n – bezak
 ornbtus, us,m - kiyim
 orno, avi, atum, bre - bezatmoq, kiyintirmoq
 oro, oravi,oratum, 1- gapirmoq, so'ramoq

os, oris, n - og'iz, yuz
os, ossis, n - suyak
osculum, i, n – bo'sa
oscula dare – bo'sa bermoq
ostendo, ostendi, ostentum 3 - ko'rsatmoq
ostium, i, n - kirish eshik
ovis, ovis, f – qo'y
ovum, i, n - tuxum

Pp

paedagogus, i, m - o'qituvchi, tarbiyachi
parens, parentis, m, f – ota-ona
pareo, parui, -, 2 – bo'ysunmoq
pario, pep̃eri, partum 3 – tug'moq
paries, ētis, m – devor
paratus, a, um – tayyor
panis, is, m –non
palam (adv) – ochiq, aniq
pagus, i, m - viloyat, tuman
par, paris – teng, bir xil
paene (adv) – deyarli
paeninsula, ae, f – yarim orol
pariter (adv) – bir vaqtda
paro, avi, atum 1- tayyorlamoq, majburlamoq
parricida, ae, m – padar kuch
parricidium, i, n - qotil
pars, partis, f – qism, tomon
particeps, cipis – qatnashadigan ; subs. m, f – qatnashuvchi
partim (adv) – qism, qismdan

parum (adv) – oz, ozgina
 parvulus, a, um – kichkina, kichik
 pasco, pavi, pastum 3- boqmoq
 passus, us, m - qadam
 pastor, phris, m - cho'pon
 pateficio, fci, factum 3 - keng ochmoq
 pateo, ui, -, 2 – ochiq bolmoq, loyiq bo'lmoq
 pater, tris, m – ota
 patēra, ae, f –chakalakzor, changalzor
 patienter, (adv) – chidamli
 patientia, ae, f – chidam
 patior, passus sum , pati 3 - chidamoq
 patria, ae, f - vatan
 paucus, a , um - kichik, katta emas
 pauper, ēris, - bechora, subs. Masc. – qashshoq
 paupertas, btis, f – qashshoqlik
 pax, pacis, f – tinchlik, sokinlik
 pectus, ōris, n - ko'krak. Qalb, yurak
 pecunia, ae, f – mablag' , pul
 pellis, is, f - mo'yna, teri
 pello, pepūli, pulsum 3 - urmoq, haydamoq
 penna, ae, f - pat, par, qanot
 per (praep) – orqali, davomida
 per – disco , didīci, -, 3 – yod olmoq, asoslab o'qimoq
 per-do , dīdi, dītum 3- sarflamoq, yakson qilmoq
 per-eo, ii, ītum, 4 – g'oyib bo'lmoq, yo'qolmoq
 per-facilis, e – yengil, qayta ishlangan
 pergo, perrexi, perrectum 3 – davom etmoq
 periculosus, a, um – xavfli

pericŭlum, i, n - xavf, qo'rquv, tavakkal
 per-mitto, mosi, missum 3 – qarz bermoq, ruxsat bermoq
 pernoco, avi, atum 1- tunab qolmoq
 persŏna, ae, f - niqob, shaxs
 per- terreo, ui, itum 2- qattiq qo'rqitmoq
 per-valeo, ui, -, 2 - juda kuchli bo'lmoq
 per-vetus, ŕis, - juda keksa
 pes, pedis, m – oyoq, pichoq
 pestis, is, f – vabo
 philosophia, ae, f - falsafa
 pictor, ŕis, m – qolyozma, rassom
 pila, ae, f – koptok
 pingo, pinxi, pictum 3 - bo'yamoq
 pirŕta, ae, m - dengiz qaroqchisi
 piscor, vtus sum, bri 1—baliq ovlamog
 placeo, ui, itum, 2 - yoqmoq
 planta, ae, f – o'simlik
 plebs, plebis, f - oddiy xalq
 plenus, a, um - to'liq
 plerumque(adv) – katta qismi
 ploro, avi, atum 1 – yig'lamoq
 pluviŕsus, a, um – yomg'irli
 pocŭlum, i, n – bokal, qadah
 polma, atis, n – doston
 poena, ae, f – jazo
 polta, ae, m (grek) - shoir
 polliceor, itus sum, 3ri 2 – va'da bermoq
 pŕno, posui, positum, 3 – qo'ymoq, joylashtirmog
 pons, pontis, m – ko'prik

Pontus,i,m – (grek) –Pont, qora daryo
 pŋpŋlus,i,m – xalq
 porcus,i,m – cho'chqa
 porta,ae,f – darvoza, eshik
 porto,avi, atum 1- olib kelmoq
 portus, us, m - bandargoh
 posco,poposci, - , 3 – talab qilmoq
 post, (praep) – keyin, orqasida
 postŋrus,a, um – keyingisi
 potentia, ae, f – kuch, davlat
 potio, ŋnis, f - ichimlik, ichisshga yaramaydi
 potius (adv) – eng yaxshi, tezroq
 prae (praep) – oldinda, oldi,.. dan
 praeceprix, ocis, f – yo'l boshci
 praecŋpue (adv) – asosan, asosiy ijro
 praedo., ae, f – qazib chiqarish
 prae-dŋco, xi,ctum 3 - oldindan aytmoq
 praedo, ŋnis, m - qaroqchi
 praedor, btus sum, bri 1 – talonchilik qilmoq, o'marmoq
 praefectus,i, m - boshliq
 praefŋcio, fŋci, fectum, 3 – boshiga qo'ymoq
 praemium, i, n - mukofot
 prae-nŋmen – shaxsiy ism
 praeruntus, a, um – olifta
 praesidium, i, n - himoya
 praeter ,– ,eo, ii , itim 4 - sekin bajarmoq
 praeterŋtus, a, um – o'tgan
 prandeo, ndi, nsum 2 – nonushta qilmoq
 prandium,i, n – nonushta

pratum, i, n - o'tloq, ko'klamzor
 precor, vtus sum, bri 1 - iltijo qilmoq, yolvormoq
 pretiϕsus, a, um - qimmatbaho
 prētium, i, n - narx, pul
 prex, prīcis, f – iltimos
 pridem (adv) – allaqachon, oldin
 pridie – kechagina, tunov kun
 primo (adv) – bosshlanishi, birinchi
 princeps, cīpis – birinchi asosiy
 principbtus, us, m - birinchi joy
 principium, i, n – boshlanish
 pristīnus, a, um – oldingi
 prius (adv) - oldin
 privbtus, a, um - soatbay, xususiy
 pro (paep) – oldin uchun, barcha
 probo, avi, atum 1- maqullamoq
 procax, bcis, - qo'pol
 procella, ae, f- kuchli bo'ron
 procul (adv) – uzoqda, uzoqdan
 procus, i, m - qalliq
 proelium, i, n - kurash, jang
 proficio, f3ci, f3ctum 3- erishmoq
 proficiscor, fectus sum, ficisci 3 - jo'natmoq
 profūgus, a, um - yugurayotgan
 pro – mitto, mosi, misum 3- va'da bermoq
 pro-nuntio, 1 – e'lon qilmoq
 prope (adv) – yaqin, deyarli
 propinquitas, atis, f - _yaqinlik
 propinquo 1 - yaqinlashmoq

propinquus, a, um - yaqin, qo'shni
 proprius, a, um – xususiy
 propterea – shu sababdan
 propulso, 1 - haydamoq
 prospectus, us, m - ko'rinish
 prospere (adv) – omadli
 prospicio, spexi, spectrum 3- uzoqdan qaramoq
 pro-tēgo, xi, ctum 3 – himoya qilmoq
 protinus, (adv) – darhol, hoziroq
 pro-traho, xi, ctum 3 - qurollanmoq
 proverbium, i, n – maqol
 provincia, ae, f - viloyat
 proxime – juda yaqin, hozirgina
 proximus, a, um - yaqin
 prudentia, ae, f- o'ylab ish qiladigan, mulohazali, bilim, bashorat
 Psyche, es, f (grek) - Psixeya
 publicum, i, n – jamiyat
 publicus, a, um, ijtimoiy, jamiyatga oid
 pudendus, a, um - uyatli
 puella, ae, f – qiz, qizcha
 puer, pueri, m – bola, o'g'il bola
 puerilis, e – bolalarga xos bo'lgan
 pugna, ae, f - jang
 pugno, avi, atum 1 – kurashmoq
 pulcher, chra, chrum – chiroyli
 pulchritudo, inis, f – go'zallik
 pulso, bvi, btum, 1 – urmoq, so'kmoq
 pulvis, eris, m – chang
 punio, ivi, itum, 4 – jazolamoq

puppis, is, f - quyruq
purgo, vi, vtum, 1 – tozalamoq
purpurbus, i, m – saroyga oid
puto 1- o'ylamoq
Pygmalion, φnis, m (grek mif) – Pigmalion

Qq

quā (adv) - qayerda, qayerga, qayerdan
quadragesimus, a, um - qirqinchi
quadraginta – qirq
quadringenti, ae, a - to'rt yuz
quaero, quaesovi, quaesotum, ěre 3 - qidirmoq, so'ramoq
quaeso, -, -, ěre 3 - iltimos qilmoq, marhamat
quaestio, φnis, f -- savol
quam(adv)-qanchalik
quam – vis (conj)-qahchalik kop bo'lmasin
quando (conj) - qachon
quāre – nima uchun; chunki
quartus, a, um - to'rtinchi
quasi (conj) –xuddi
quattuor – to'rt
quattuordĕcim – o'n to'rt
que (conj) -balki, yoki
querzla, ae, f – shikoyat
queror, questus sum, queri 3 - shikoyat qilmoq
qui, quae, quod -qaysi
quia (conj) – shuning uchun
quies, 3tis, f - tinchlik, dam, hordiq
quiesco, quĩ3vi, quĩ3tum, ěre 3 - tinchlantirmoq
quindecim - o'n besh

quingenti, ae, a - besh yuz
 quinque - besh
 quintus, a, um - beshinchi
 quis, quid (pr.inter.) - kim? , nima?
 quϕ(adv. – qayerga, qayerda
 quod (adv) - shu paytgacha, hozircha
 quondam (adv) - qachonlardir, hech qachon
 quot (adj) - qancha, nechta
 quotiens (adv) - necha marta
 quotannis (adv) - har yilgi

R r

radicītus (adv) - oxirigacha
 radix , ocis, f - ildiz
 rana, ae, f - qurbaqa
 raro (adv) - har zamonda
 re-c3do, cessi, cessum, 3re 3- ketmoq
 recīpio, c3pi, ceptum, 3re 3 - qarshilik qilmoq, olmoq
 recte - to'g'ri
 rectus, a, um - haqiqiy, to'g'ri so'z
 recīto, avi, atum, bre 1 - o'qimoq, yod olmoq
 recыso, 1 - rad etmoq
 recлыdo, cлыsi, cлыsum, 3re 3 - ochmoq
 re-cognosco, novi, nitum, 3re 3- bilmoq, eslamok
 red-do, ddi, dītum, 3 - orqaga qaytarmoq, qaytmoq
 red-o, ii, ītum, ore 4 - qaytarib bermoq
 redīmo, 3mi, emptum 3 - sotib olmoq
 refīcio, f3ci, fectum, 3re 3 - dam olmoq, o'ziga kelmoq
 refūgio, fыgi, fugītum, 3 - yugurmoq, qochmoq
 regio, ϕnis, f - viloyat, tuman , mavze

rego, rexi, rectum, 3 - boshqarmoq
 regrēdior, gressus sum, grēdi, 3 - orqaga qaytmoq
 relinquo, loqui, lictum, ēre 3 - qoldirmoq, tashlab ketmoq
 repente (adv) - kutilmagan
 repititio, φnis, f - takrorlash
 res, rei, f - narsa, ish
 re-scrobo, scribsi, scriptum, ēre 3 - yozma javob bermoq
 respicio, spexi, spectrum, ēre 3 - orqaga qaramoq
 respondeo, spondi, sponsum, 3re 2- javob bermoq
 responsum, i n - javob
 re-sto, stīti, bre 1- qolmoq
 retro-verus, (adv) - orqasida
 reus, i, m - aybdor
 re-vertor, verti (versus sum), verti 3 - qaytib kelmoq
 rodeo, rosi, rosum, 2 - kulmoq
 ripa, ae, f - daryo
 risus, us, m - kulgi
 robustus, a, um - kuchli, mustahkam
 rogito, bvi, btum, bre 1- iltimos qilmoq
 rogo, avi, atum, bre 1 - so'ramoq
 Roma. ae, f - Rim
 rosa, ae, f - atirgul
 rotundus, a, um - yumaloq
 rursus (adv) - yana, orqaga, teskarisi
 rustīcor, btus sum, bri 1 - qishloqda yashamoq
 rustīcus, i, m - dehqon
 rustīca, ae, f - dehqon (ayol)

Ss

sacramentum, i, n - harbiy qasamyod

saepe (adv) - har zamonda
 Safinius, i, m - Safiniy (erkaklar ismi)
 sagitta, ae, f - o'q
 sal, salis, m - tuz
 saluto, avi, atum, bre 1 - salom bermok
 salve - salom
 sanguis, ĩnis, m - qon
 sano, avi, atum, bre 1 - davolamoq
 satis (adv) - yetarli
 saxum, i, n - tosh
 scapha, ae, f - qayiq
 scelus, ěris, n - jinoyat
 schola, ae, f - maktab
 scientia, ae, f - bilim
 scio, ivi, itum, ore 4 – bilmoq
 scribo,psi, ptum, ěre 3 - yozmoq
 scriptor, ģris, m – yozuvchi
 scriptum, i, n - xat. Insho
 secr3to (adv) - alohida
 secum-= cum. se – o'zim bilan
 secundus, a, um - keyingi, ikkinchi
 seděcim (sex+děcem) - o'n oltinchi
 sědeo, s3di, sessum, 3re 2- o'tirmok, qolmoq
 sedole, is, n - stul, o'rindiq
 sella, ae, f - stul, kreslo semel (adv) - bir kuni, bir marta
 semper (adv) - har doim
 senbtor, ģris, m - senator
 senesco, senui, ěre 3 - qarimoq
 senex, senis, m, f - qariya

sentio, sensi, sensum, ore 4—his qilmoq
 Sentius, i, m - Senti (Rimcha ism)
 separbtim (adv) - alohida
 septem- etti
 septīmus, a, um - yettinchi
 septuaginta, ae, - yetmishinchi
 sermo, φnis, m - suhbat
 sero (adv) - kech
 serpens, ntis, m, f - ilon
 servio, ivi, itum, ore - 4 - xizmat qilmoq
 servo, avi, atum, bre 4 - saqlamoq, qutqarmoq
 sev3rus, a, um - qattiqqo'l
 sex – olti
 sexaginta - oltmish
 sextus, a, um - oltinchi
 si (conj) - agar
 sic (adv) -shunday qilib, shunday
 siccus, a, um - quruq -
 silentium, i, n - jimlik
 sileo, ui, 3re 2- jim bo'lmoq
 silva, ae, f - o'rmon
 simīlis, e - o'xshash
 simplex, ĩcis - oddiy
 simplicĭter - shunchaki
 simul (adv) - bir vaqtda
 simul (conj) - hozirgina, nafaqat
 sin – agarda
 sine (praep) - ... siz
 singulbris, e – birlik

sinister,tra, trum - chapga
 sive (conj) – yoki
 socius,i, m - o'rtoq, do'st
 sol, solis, m - quyosh
 sollemnis,e - tantanali, bayramona
 somnio, avi, atum, are 1- tush ko'rmoq
 somnus, i, m – tush
 sonitus, us, m - ovoz, tovush, shovqin
 sonus, i,m - ovoz, tovush
 soror, φris, f - opa
 spēcio, spexi, spectrum, ěre 3 - qaramoq
 spectator, oris, m - tomoshabin
 спесыum,i, n - oyna
 spero, avi, atum, bre 1- ishonmoq
 spes, spei, f – ishonch
 sphaera, ae, f - shar
 sporo,avi, atum, bre 1 - nafas olmoq
 spolio, bvi, btum, bre 1- kiyim yechmoq
 sponsa, ae, f - kelinchak
 sponsus,i, m - - kuyov
 struo, ui, ыtum, ěre 3- muhokama qilmoq, qoymoq
 status, us,m –holat, ahvol
 stella, ae, f - yulduz, planeta
 struo, struxi, structum, ěre 3 - qurmoq
 sub (praep) - ostida
 sub-dölus, a, um - ayyor
 subito - kutilmaganda, tasodifan
 sucus, i, m - sharbat
 summa, ae, f - summa

supĕro 1- ko'tarilmoq

Tt

tabŭla, ae, f - doska

taceo,ui, ĭtum, 3re 2 - jim bo'lmoq

tam (adv) - shunday, shuningdek

tandem (adv) - nihoyat

tantum (adv) - faqat

tarde - sekin – asta

tectum, i, n - tom

tego,texi, tectum, ěre 3 - yopmoq, yashirmoq

telum, i,n - qurol

temerĭtas, btis, f - tasodif

tempestas, btis, f - ob-havo

tempus, ōris, n - vaqt

tenĕbrae, brum - qorong'ulik

teneo, ui, ntum, 3re 2- ushlamoq

tener, ěra, ěrum - nafis

tenuis, e - yupqa, ingichka

tergum,i, n - bel, teri

terra, ae, f - yer

terribĭlis, e - qo'rqinchli

terror, ūris,m - qo'rquv

theātrum, i, n - teatr

timeo,ui,3re 2 - qo'rqmoq

timĭde - exhiyotkorlik, qo'rqa-pisa, hadiksirab

tollo,sustŏli,sublātum, ěre 3- ko'tarmoq

torreo, torrui, tostum, 3re 2- qurutmoq

totus, a, um - hammasi, butunlay

tra-дыco, duxi, ductum, 3 – tarjima qilmoq
traegoedia, ae, f - tragediya, fojia, falokat
tres, tria, trium - uch
triginta - o'ttiz
trucodo, Bvi, btum, Bre 1- o'ldirmoq
tu, tui - sen

Uu

ubi (adv) - qayerda
ubi (conj) - qachon
ulciscor, ultus sum, ulcisci 3 - qasos olmoq
ultimus, a, um - eng oxirgi
umbra, a, f - soya
unb (adv) – birga
unde (adv) – qayerdan
undeviginti - o'n to'qqiz
universus, a, um - hamma, umumiy
unquam (adv) - qachonlardir
unus, a, um - bir
urbnus, a, um - shaharlik
urbs, urbis, f - shahar
ursus, i, m - ayiq
usus, us, m - tajriba
utilis, e - foydali
uva, ae, f - uzum
uxor, φris, f - xotin, qalliq

Vv

voco, avi, atum, Bre 1- ozod bo'lmoq
vacatio, φnis, f - ozodlik
vacuus, a, um - ozod, erkin

valeo,ui,-, 2 - sog' bo'lmoq, kuchli bo'lmoq
 valīdus, a, um - kuchli, sog'lom
 vallum, i, n - mustahkamlash
 variētas, btis, f - rang-baranglik,turli-tumanlik
 varius, a, um - turli, tuma, xilma- xil
 vas, vasis, n - idish-tovoq
 vasto 1 - harob qilmoq, bo'shatmoq
 vectogal, blis, n - soliq
 velo,Bvi, btum, bre 1- yopmoq, bekitmoq
 vehēmens, ntis, - kuchli, issiq
 vehementer (adv)- kuchli, juda
 velocīter - tez
 venātor, oris, m - ovchi
 vendo, dīdi, dītum 3 - sotmoq
 venia, ae, f - mehribonlik
 vēnio, v3ni, ventum, ore 4—kelmoq
 venor, btus sum , bri 1 - ov qilmoq
 venter, tris, m - qorin, oshqozon
 ventus, i ,m - shamol
 Venus, ěris, f - Venera (sevgi ma'budasi)
 ver, veris, n - bahor
 verbum, i, n - so'z, fe'l
 vere (adv) - to'g'ri
 vero (adv) – haqiqatan
 verus, a, um - chin, haqiqiy
 versus, us, m – qator, chiziq, she'r
 verto, verti, versum 3--- qayrilmoq, burilmoq
 vesper,ěri, m - kecha, oqshom
 vespěri (adv) – kechqurun

vester, tra, trum - siz
 vestis, is, f - kiyim, ko'ylak
 vestotus, us, m - kiyim , ko'ylak
 vestio,ovi, otum, ore 4 - kiyinmoq
 veterbnus, i, m – veteran
 veto, ui, ĭtum, bre 1 taqiqlamoq
 vetus, ěris - eski, qadimgi
 via, ae, f – yo'l
 vibtor, ħris, m -yo'lovchi
 viconus, a, um - qo'shni
 victor, ħris, m - qahramon
 victoria, ae, f - g'alaba
 victus, us, m – ovqat
 vicus, i, m - qishloq
 vĭdeo, vodi, vosum, 2 - ko'rmoq, qaramoq
 viginti - yigirma
 vigilia, ae, f - qorovul
 vincio,nxi,nctum ore 4 – aloqa qilmoq
 vinco, voci,victum , ěre 3- g'alaba qilmoq
 vinea, ae, f - uzumchi
 vinum, i, n vino
 vir, viri , m - erkak, er
 virgo, ĩnis, f - qiz
 virĭdis, e, - yashil
 visus, us, m - ko'rish qobilyati,ko'rinish, arvoh, sharpa
 viscus, ěris, n - go'sht
 vita. ae, f - hayot
 vivo, vixi,victum, ěre 3- yashamoq
 vitium, i, n – xato, yetishmaslik

vivus, a, um - tirik
vŏlo, avi, atum, bre 1 – uchmoq
vocblis, e - unli, jarangli
voco 1- chaqirmoq, taklif qilmoq
vŏlo, volui, - velle - hohlammoq
votum, i, n - istak, hohish
voveo, vŏvi, vŏ tim , 2 - tushlik bermoq
vox, vocis, f - ovoz
vulgus,i,m - xalq
vulpes, is, f - tulki

Lotincha barqanot iboralar

(og'izdan – og'izga o'tib keng tarqalgan so'z va iboralar)

1. Ab exterioribus ad interiora – sirtiga qarab ichini bil(ko'r).
2. Ab noc et ab hac – unday bunday; behuda befoyda
3. Ab imo pectore – Chin dildan ochiq yuz bilan
4. Ab incunabulis – Beshikdan; boshidan boshlab
5. Ab initio – Paydo bo'lishi bilan
6. Ab Jove principium – Yupiterdan boshlab (asosiysidan boshlab)
7. Ab origine – boshidan boshlab
8. Ab ovo usque ad mala – boshidan oxirigacha
9. Absit omen – bu yomon niyatda(ga) xizmat qilmasinda!
10. Absque omni – istisno ravshda, istisno tariqasida

11. Ab urbe condita – Rim paydo bo'lishidan boshlab
12. A contrario – teskarisini isbotlab berish
13. Acta diurna – kundalik voqealar(xabarlar)
14. Ad captandum benevolentiam – joylashishni to'g'rilash uchun
15. Ad disputandum – muhokama uchun
16. Ad exemplum – misolga qarab (misol uchun)
17. Ad extra – oxirgi paytlarda(iloji bo'lmaganda)
18. Ad fontes – asosiysidan boshlab (originalidan boshlab)
19. Ad glorium – shon-sharafga (shon sharaflar bo'lsin)
20. Ad hoc – bunga; bu hodisa uchun
21. Ad infinitum – oxirigacha (oxiridan ham nari)
22. Ad Kalendas Graecas – noma'lum vaqt oralig'ida
23. Ad libitum – xoxishiga qarab, majbur emas
24. Ad litteram – so'zma – so'z, asosan
25. Ad memorandum – xotira uchun
26. Ad modum – shu kabi, shunga o'xshash
27. Ad patres – bobosinikiga ketmoq (o'lgani ketmoq ma'nosida)
28. Ad referendum – ma'ruza uchun
29. Ad rem – ishiga qarab (ketishiga yoki bor bo'lishiga)
30. Ad usum – qo'llash uchun (ishlatish uchun)
31. Aequo animo – befarqlik bilan, chidam bilan
32. Alias – boshqacha (boshqa tomondan)
33. Alma mater – emizikli, boqadigan ayol (hurmatga sazovor ayol)
34. Alter ego – egizagim (meni ikkinchi ko'rinishim)
35. Anni currentis – yil davomida (butun yil bo'yi)
36. Anni futuri – kelasi yili
37. Anno domini – bizning asrimizda (xrestos tug'ulguncha)
38. Ante meridiem – yarim kungacha
39. Aperto libro – oq qog'ozda (boshidan)tayyorgarliksiz
40. A posteriori – tajribadan kelib chiqib
41. A prima - bir ko'rishdan
42. A priori – oldindan, tekshiruvsiz
43. Argumentum ad ignorantiam
44. Aurea mediocritas – oltin markaz ()
45. Bellum frigidum – sovuq urush
46. Bona fide – sofdil, ishonuvchan yaxshi niyat bilan
47. Bona mente – yaxshi niyat bilan
48. Bonis auspiciis – yaxshilik alomati bilan
49. Breve manu – kalta qo'llik bilan (paysalga solmasdan)
50. Casus belli – urushga bahona
51. Causa causalis – bahonalar bahonasi (asosiy sabab)
52. Cetera desiderantur – qolganlari to'g'risida afsuslanish
53. Ceteris paribus – teng vaziyatda

54. *Circulus vitiosus* – o'zi isbot talab qiladigan narsa bilan boshqa narsani isbotlashga urinish.
55. *Confer* – taqqosla, qara (ilmiy ishlarda qo'llaniladi)
56. *Consensu omnium* – umumiy kelishuv
57. *Contra bonos mores* – ahloqsiz
58. *Copia verborum* – ko'pso'zlik
59. *Corpus delicti* – jinoyat tarkibi, dalil
60. *Corpus juris* – qonunlar majmuasi
61. *Corrigenda* – o'zgartirish, to'g'irlash
62. *Cui prodest?* – bu kimga qulay?
63. *Cum grano salis* – “sholi ichidagi kurmak”, kulguli
64. *Currente calamo* – “yozuvchi”, ustidan kulish
65. *Curriculum vitae* – “hayotdan qochish”, tarjimai hol
66. *De facto ... de jure* – haqiqiy qonuniy
67. *Desiderata* – tilak, istak
68. *Deus ex machina* – kutulmaganda aralashish
69. *De visu* – o'z tajribasidan o'tkazib, guvoh ko'zlari bilan
70. *Eo ipso* – shu bilan, buni orqasidan
71. *Errata* – xato, barmoq izlari
72. *Et cetera* – boshqalar
73. *Ex abrupto* – birdan, kutilmaganda
74. *Ex auditu* – ovoz chiqarib
75. *Ex cathedra* – “minbardan”, aqidalarga asoslangan, rad qilib bo'lmaydigan
76. *Exempli gratia* – misol uchun
77. *Ex libris* – kitobdan (kitobni egasini bildiruvchi)
78. *Ex officio* – majburiyatdan
79. *Ex tempore* – tayyorlanmasdan, birdan
80. *Ex ungue leonem* – “sher panjasida”(ruscha” balndparpvoz qush”)
81. *Ex voto* - va'daga binoan
82. *Ferro ignique* – olov va qilich bilan
83. *Flagrante delicto* – jinoyat ustida, jinoyat joyida
84. *Grata, rat et accepta* – qonuniy, mos
85. *Gratis* – tekinga, bexudaga berish
86. *Hoc est* – buni anglatadi, ya'ni
87. *Hoc loco* – shu erda, shu joyda
88. *Honoris causa* – faxr uchun
89. *Horribile dictu* – aytish qo'rqinchli
90. *Idem per idem* – “shunday, shunday orqali”, bir xil
91. *In abstracto* – umuman mavhum
92. *In aeternum* – umrbodaga, bir umrga
93. *In corpore* – to'liq tarkib bilan
94. *In extenso* – butunlay, butunligicha
95. *In favorem* – foyda uchun, foydasiga

96. Injuria realis – harakat bilan haqoratlash
97. Injuria verbalis – soʻz bilan haqoratlash
98. In medias res – asl mohiyat, asl maʼno
99. Ipse dixit – “oʻzim aytdim” (obruyiga tegishli)
100. Ipsissima verba – soʻzma soʻz
101. Ite, missa est – boringlar, hammasi tugadi
102. Jus gentium – halqaro huquq
103. Lapsus calami – yozuvdagi xato
104. Lapsus linguae – oʻylamasdan aytilgan gap
105. Larga manu – sahiylik bilan
106. Lege artis – sanʼatning barcha qoidalari asosida ustalik bilan
107. Loco citato – eslangan joyda
108. Loco laudato – aytilgan joyda
109. Mala fide – chin dildan emas, haqiqat emas
110. Margaritas ante porcas – choʻchqalar oldiga marjon sochish
111. Materia tractanda – muhokama qilinadigan narsa
112. Memento mori – oʻlimni esda tutinglar
113. Mensis currentis – shu oyda
114. Meo voto – mening fikrimcha, oʻylashimcha
115. Modus agendi – harakat koʻrinishi
116. Modus vivendi – hayot koʻrinishi
117. Mutatis mutandis – oʻzgartirishlar bilan, soʻz orqali oʻzgartirishlar bilan
118. Nec plus ultra – boshqa, oxirgi daraja
119. Nemine contradicente – bir ovozdan eʼtirozsiz
120. Ne quid nimis – ortiqchasiz
121. Ne varietur – oʻzgartirilmaydigan
122. Nomen es omen – ismlar oʻzi haqida soʻzlaydi; maʼlumot beradi
123. Nomina sunt odiosa – ismlar maʼlumot bermaydi (ismlar haqida jim boʻlgan yaxshi)
124. Non multa, sed multum – “koʻpmas lekin juda koʻp” (bir ikkita soʻz bilan asosiylarini aytish)
125. Non olet - “hidsiz” (pul haqida, ular qayerdan kelgani muhim emas)
126. Nudis verbis – quruq gapdan iborat boʻlgan dalilsiz
127. Opus citatum – inshoga sitata keltirish
128. Panem et circensis – non va koʻrinish
129. Pars pro toto – butun oʻrniga boʻlak
130. Per se – har kim oʻzicha
131. Persona grata – xoxishdagi shaxs, ishonuvchan
132. Primus inter pares – tengqurlar oʻrtasida birinchi
133. Post hoc, ergo propter hoc – bundan keyin demak buni izidan
134. Post meridiem – tushdan keyin
135. Probatum est – tasdiqlandi
136. Pro domo (mea, sua) – oʻzim uchun, oʻzi haqida

- 137. Quantum satis – qancha xoxlansa, miriqib
- 138. Qui pro quo – bittasi boshqasi o'rniga, anglashilmovchilik
- 139. Quod erat demonstrandum – nimani isbotlash kerak bo'lsa, baribir bo'lishi shart
- 140. Rara avis – kamyob qush
- 141. Sapient sat – aqlli yarim so'zidan tushunadi, aqllilik bilan
- 142. Semper idem – har doim bir xil
- 143. Sine ira et studio – g'azabsiz jaholatsiz
- 144. Status quo – shu yo'sinda, shu tartibda
- 145. Sua sponte – o'z-o'zi bilan, o'z ixtiyori bilan
- 146. Sub specie aeternitatis – abadiyat nuqtai nazaridan
- 147. Tabula rasa – “toza doska”, (bolani insonni dunyoqarashiga nisbatan), hech narsa bilmaydi
- 148. Terra incognita – ochilmagan mamlakat, bilimni notanish bo'limi
- 149. Ultima ratio – oxirgi dalil
- 150. Urbi et orbi – shaharga, dunyoga, butun olamga
- 151. Ut supra – yuqorida aytilganidek
- 152. Verbatim – so'zma-so'z, oqizmay tomizmay
- 153. Vice versa – aksincha, teskarisiga
- 154. Volens nolens – istar-istamas, chor- nochor, xoxlasa, xoxlamasa

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.S.I.Sobolevskiy. «Lotin tili tarixi». Moskva 1950 «Литература на иностранных языков»
- 2.V.I.Miroshenkova, N.A.Fyodorova «Lingua Latina». Moskva 1976 Высшая школа. I-том
- 3. V.I.Miroshenkova, N.A.Fyodorova «Lingua Latina». Moskva 1976 Высшая школа.II-том
- 4. V.I.Miroshenkova, N.A.Fyodorova «Lingua Latina». Moskva 1976 Высшая школа.III-том

5. V.I.Miroshenkova, N.A.Fyodorova «Lingua Latina». Moskva 1976 Высшая школа.IV -том
6. V.I.Miroshenkova, N.A.Fyodorova «Lingua Latina». Moskva 1976 Высшая школа.V-том
- 7.Yarxo.»Учебник латинского языка.»Просвещение» 1969
- 8.N.V.Podosinov, N.I.Shavelyova «Lingua latina» Введения в латинский язык и античную культуру. «Прогресс» Moskva 1995.
- 9.LidiyaVinnichuk «Латинский язык» Moskva «Высшая школа» 1985.
- 10.Kasman N.L «Латинский язык» Moskva . 1991
- 11.A.N.Popov , P.M.Shendyapin «Латинский язык» Moskva «Высшая школа » 1970
12. A.N.Popov. P.M.Shendyapin «Латинский язык » Moskva 1945

MUNDARIJA

1. Muqaddima	1
2. Lotin tili tarixi.....	2
3. Lotin tili fonetikasi	6
4. Unli va undoshlar. Diftong va digraflar	8
5. Bo'g'inlarning cho'ziqlik va qisqalik qoidalari.....	10
6. Urg'u	12
7. Morfologiya.....	14
8. Ot so'z turkumi.....	15
9. Otlarning birinchi guruh turlanishi.....	16

10.Otlarni ikkinchi guruhda turlanishi.....	18
11.Sifatlarning birinchi va ikkinchi guruh turlanishi	20
12.Otlarning uchunchi guruh turlanishi.....	22
13.Sifatlarning uchunchi guruh turlanishi.....	27
14.Otlarning to'rtinchi guruh turlanishi	30
15.Otlarning beshinchi guruh turlanishi	31
16.Fe'l.....	33
17.Infect sistemasi.....	33
18.Praesens indicativ activi	35
19.Praesens indicativi passive.....	39
20.Imperfectum indicativi activi et passive.....	40
21.Modus imperatives.....	41
22.Futurum primum indicativi activi et passivi	43
23.Sifatlarning qiyoslash darajalari	45
24.Olmosh	48
25. Predlog (Praepositiones).....	58
26. Prefikzlar.....	60
27.Son	61
28.Perfect sistemasi	69
29.Partisipium perfecti passivi.....	70
30.Perfectum indicativi activi	71
31.Perfectum indicativi passivi.....	71
32.Plusquamperfectum indicativi activi.....	72
33.Futurum II indicativi activi.....	74
34.Futurum II indicativi passivi	75
35.Ravish. Sifatdan yasalgan ravishlar.....	76
36.Sintaksis.....	78
37.Supin.....	80
38.Rim kalendari.Yil taqvimi, oy,kynlar.....	81
39.Mustaqil o'qish uchun matnlar	88
40.Asosiy fe'llarning analogik usulda hosil bo'lishi.....	93
41.Gaudeamus (Shodu xurram bo'laylik).....	101
42.Lotincha-o'zbekcha lug'at.....	103
43.Lotincha barqanot iboralar.....	144
44.Mundarija.....	149